

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Maja Zorko

Naslov naloge: Javni govor o družinskem zakoniku

Leto: 2012

Število strani: 111

Število prilog: 2

Število tabel: 2

Število grafov: 0

Število slik: 0

Število virov: 75

Mentorica: doc. dr. Vesna Leskošek

Deskriptorji: pluralizacija družinskega življenja, ideologija tradicionalne družine, predlog družinskega zakonika, redefinicija družine, redefinicija zakonske zveze, istospolne družine, heteronormativnost, referendumsko kampanja v Pomurju, izidi referenduma v Pomurju

Povzetek:

Po več kot dve leti trajajoči javni razpravi o Družinskem zakoniku, je Ustavno sodišče dovolilo, da bodo o njem odločili državljanke in državljani. Tako se je na začetku letošnjega leta začela referendumsko kampanja, v katero so se vključile parlamentarne stranke, Rimskokatoliška cerkev, Civilna iniciativa za družino in pravice otrok, Gibanje za Družinski zakonik, stroka, tudi znane Slovenke in Slovenci. Zanimalo me je, kakšne argumente so uporabljali zagovorniki in kakšne nasprotniki družinskega zakonika, kako se je opredelila stroka, kakšen je vpliv cerkve, vloga politike ter kako javni govor vpliva na podobo realnosti nekaterih ljudi. Stališča zagovornikov in nasprotnikov zakonika se najbolj razhajajo pri razširjeni definiciji družine in poskusu izenačitve pravic istospolnih parov s pravicami heteroseksualnih parov. Spreminjanje družine vseskozi spremljajo močne reakcije, ki skušajo ohranjati mit o tradicionalni družini. Slovenci družinskega zakonika na referendumu niso podprli; najbolj očitno so ga zavrnil v Pomurju, kar lahko pripišemo oklepanju tradicionalnim vrednotam, zaradi negotovega položaja v času gospodarske recesije in močnemu vplivu Cerkve.

Title: Public speech on the Family Code

Descriptors: pluralisation of family life, ideology of a traditional family, Family Code bill, redefining family, redefining marriage, same-sex families, heteronormativity, referendum campaign in Pomurje region, the results of the referendum in Pomurje region

Abstract:

Public debate on the Family Code lasted over two years until the Constitutional Court allowed Slovenian citizens to decide on the matter. That is the reason the referendum

campaign started at the beginning of the year, in which parliamentary parties, Roman Catholic Church, The Civil Initiative for Family and Children's Rights, the Family Code Movement, discipline and Slovenian celebrities got involved. I took an interest on what arguments the supporters of the Family Code use and what arguments its opposers use, what standpoint the discipline chose on this matter, what influence does the church have, what is the role of politics and how public speeches influence perception of reality of some people. The supporters and the opposers of the Family Code disagree mostly on the generally spread definition of a family and on the attempt to give same-sex registered partnerships all rights of traditional married couples. Changing the structure of families was accompanied by heavy responses, all which tried to maintain the myth of a traditional family. The Slovenian voters rejected the Family Code, the highest percentage of opposers were found in the Pomurje region, which can be associated with strong clinging to the traditional values resulting from the uncertain situation during the economic recession and the strong influence of the Church.

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

DIPLOMSKA NALOGA

JAVNI GOVOR O DRUŽINSKEM ZAKONIKU

Mentorica: doc. dr. Vesna Leskošek

Maja Zorko

Ljubljana, 2012

Zahvala

"Nič ni preveliko, nič ni preveč čudovito, nič ni nemogoče."

(Eileen Caddy)

Hvala za spodbudne besede vsem, ki ste mi stali ob strani v času študija in pisanja diplome.

Posebej bi se zahvalila...

... mami in atiju, ki sta mi omogočila študij in nudila vso potrebno podporo ter toplino,

... Toniju, ki me je spodbujal v trenutkih neustvarjalnosti in mi vedno daje občutek sproščenosti, ljubezni in topline,

... Nataši, Štefu, Ani in Zali, ki me vedno razveseljujete in širite pozitivno energijo,

... mentorici, doc. dr. Vesni Leskošek za strokovne nasvete in vodenje pri pisanju diplome.

PREDGOVOR

Več kot dve leti in pol trajajoča razprava o Družinskem zakoniku je letos marca dobila epilog. Državljanke in državljani zakonika na referendumu niso podprli. Pred tem je bilo v okviru referendumske kampanje veliko soočenj, v katerih so hoteli zagovorniki in nasprotniki Družinskega zakonika s svojimi argumenti prepričati volivce, da ga podprejo oz. zavrnejo. Zanimalo me je, kako javni govor učinkuje na življenje neke skupine ljudi oziroma oblikuje njeno podobo realnosti, ki jo kot tako morajo živeti. Ugotoviti sem želela, ali so argumenti nasprotnikov v referendumski kampanji še vedno temeljili na zastraševanju in ali je bil v razpravah pred referendumom prisoten tudi sovražni govor. Glede na izide glasovanja me je zanimalo, kaj je vplivalo na odločitev Pomurcev, da so najbolj odločno v Sloveniji Družinski zakonik zavrnil. Je bila to gospodarska kriza, zaradi katere se bolj oklepajo tradicionalnih vrednot zaradi negotovega položaja? Kakšen vpliv je na vse to imela javna kampanja (kako je potekala, s kakšnimi sredstvi so nasprotniki in zagovorniki predstavljali svoja stališča volivcem)?

V prvem delu naloge s pomočjo teorije opredelim posamezne koncepte, ki se nanašajo na diskurze, ki so se pojavili med razpravo o Družinskem zakoniku. To so diskurz o moškosti in ženskosti, družini, starševstvu, otrocih, homoseksualnosti in istospolnih družinah. Obravnavano tematiko sem umestila v socialnovarstveni kontekst, saj je izredno pomembna za stroko socialnega dela.

V drugem delu na podlagi analize spletnih strani zagovornikov in nasprotnikov Družinskega zakonika in oddaj na nacionalni televiziji v okviru referendumske kampanje reduciram javni govor na argumente za in proti; v analizi potem te argumente osmislim s pomočjo teorije.

V nalogi uporabljam različna imena za družine z istospolnimi starši. Najpogosteje sta to termina istospolne družine, saj je ta izraz tudi največkrat uporabljen v strokovni literaturi, in mavrične družine, katerega ime se navezuje na mavrično zastavo kot simbol lgbt gibanja. Med razpravo o Družinskem zakoniku je prišlo do veliko novih poimenovanj družin, ki v ospredje postavljajo spolno usmerjenost staršev (heterodružine, homodružine, gejevske družine, lezbične družine, lgbt družine), in ne formo družine kot običajno (nuklearna, jedrna, enostarševska, razširjena družina). Razlikovanje v jeziku, ki ga zdaj napaja potreba po razlikovanju in poudarjanju

drugačnosti, bi v idealni prihodnosti postalo nepotrebno, usmerjeno le na pojem družine za vse njene pojavne oblike: različnospolne, istospolne, razširjene, enostarševske, reorganizirane, večstarševske itd. (Kuhar, Sobočan 2010: 279-280).

KAZALO

1.	TEORETSKI UVOD	7
1.1.	SPOLNA NEENAKOST	7
1.1.1	Ženske kot gospodinje in matere	8
1.1.2	Reprodukcija in socializacija	11
1.1.3	Vloga cerkve pri produkciji nagonov	13
1.2.	PLURALIZACIJA DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA.....	15
1.2.1.	Raznolikost družinskih oblik	16
1.2.2.	Strukturne spremembe družinskega življenja	17
1.2.3.	Odločanje za materinstvo in očetovstvo	18
1.2.4.	Spremembe v vzgojnih vzorcih in fenomen protektivnega otroštva	20
1.2.5.	Spreminjanje vsakdanjega življenja in tradicionalnost delitve dela	21
1.2.6.	Intimnost in zasebnost ter družinski poteki	22
1.3.	ISTOSPOLNE DRUŽINE	24
1.3.1.	Nevidnost in brezpravnost.....	25
1.3.2.	Partnerstvo in starševstvo.....	27
1.3.3.	Ideologija zdravega razvoja otrok	29
1.4.	SOCIALNO STARŠEVSTVO.....	31
1.5.	IMPLIKACIJE ZA SOCIALNO DELO.....	36
1.6.	PREDSTAVITEV POGLAVITNIH NOVOSTI DRUŽINSKEGA ZAKONIKA	40
2.	PROBLEM.....	43
3.	METODOLOGIJA	45
3.1.	VRSTA RAZISKAVE	45
3.2.	MERSKI INSTRUMENTI IN VIRI PODATKOV.....	45
3.3.	POPULACIJA IN VZORČENJE	46
3.4.	ZBIRANJE PODATKOV.....	46
3.5.	OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV	46
4.	REZULTATI.....	47
4.1.	ARGUMENTI ZAGOVORNIKOV DRUŽINSKEGA ZAKONIKA	47
4.2.	ARGUMENTI NASPROTNIKOV DRUŽINSKEGA ZAKONIKA	50
4.3.	REFERENDUM O ZAKONIKU V POMURJU.....	54
4.3.1.	Kazalnik razvitosti, ogroženosti in razvojnih možnosti za pomursko regijo	54
4.3.2.	Izidi glasovanja referenduma o družinskem zakoniku po volilnih okrajih	56
4.3.3.	Izidi glasovanja list po volilnih okrajih na predčasnih volitvah v državni zbor 2011 ...	57

4.3.4.	Referendumska kampanja v Pomurju	57
5.	RAZPRAVA.....	61
5.1.	RAZUMEVANJE SPOLA IN SOCIALIZACIJE.....	61
5.2.	VLOGA NARAVE NASPROTI KULTURE	68
5.3.	VLOGA ZNANOSTI IN STROKE	72
5.4.	VLOGA INSTITUCIJ	80
5.4.1.	Vloga Rimskokatoliške cerkve	80
5.4.2.	Vloga politike	85
5.4.3.	Vloga šole.....	90
5.5.	REFERENDUMSKA KAMPANJA O DRUŽINSKEM ZAKONIKU V POMURJU.....	93
6.	SKLEPI.....	98
7.	PREDLOGI.....	101
8.	VIRI IN LITERATURA	103
9.	PRILOGE	109
9.2.	POVZETEK	109
9.2.	IZJAVA O AVTORSTVU	112

KAZALO TABEL

Tabela 1:	Izidi glasovanja na referendumu o Družinskem zakoniku v Pomurju.....	56
Tabela 2:	Izidi glasovanja na predčasnih parlamentarnih volitvah 2011 v Pomurju.....	57

1. TEORETSKI UVOD

1.1. SPOLNA NEENAKOST

Razlikovanje med biološkim (»sex«) in družbenim (»gender«) spolom je pogosto izhodišče analiz o pojmovanju spola oz. njegove konstrukcije. Prvi, ki je začel s tem ločevanjem, je bil psihoanalitik dr. Robert Stoller, in sicer leta 1968. Biološki spol pomeni, da si ženskega oz. moškega spola glede na telesne značilnosti. Večina ljudi lahko kategorizira človeka kot žensko ali moškega glede na fizične značilnosti: zunanje genitalije, notranje genitalije, spolne žleze, hormonalna stanja in sekundarne spolne značilnosti. Mnogi menijo, da so biološke razlike odgovorne za razlike v vedenju moških in žensk ter za družbene vloge, ki jih igrajo. Vendar Stoller meni, da je družbeni spol tisti, ki determinira obnašanje, npr. obnašati se kot »moški« ali biti »ženska«. Ni nujno, da so dekleta nežna in sočutna, fantje pa tekmovalni in agresivni. Torej, družbeni spol je koncept, ki ima psihološke in kulturne konotacije; prava izraza za družbeni spol sta »moškost« in »ženskost«, ki sta lahko precej neodvisna od biološkega spola (Stoller 1968 v Haralambos, Holborn 2001: 589).

»Ženska se ne rodi: ženska to postane,« pravi Simone de Beauvoir (2000), s čimer misli, da se s točno določenim spolom ne rodimo, ampak nam spol dodeli družba s kulturnimi vzorci, socializacijo, rituali in drugimi sredstvi. Večina sociologov in sociologinj, ki raziskujejo družbeni spol, trdi, da je kultura neke družbe tista, ki določa vedenje spolov v njej. Leskošek (2002) razlaga, da o tem, kdo je moški in kdo ženska, ne odloča biologija (telesne različnosti), temveč njun družbeni spol – to, kar velja za ženskost, in tisto, kar je prepoznano kot moškost (Leskošek 2002: 263). Vendar je še vedno utrjeno tradicionalno prepričanje, da je »naravno«, da se moški in ženska obnašata različno.

Družbeni spol, biološki spol in seksualnost so proizvodi, učinki in posledice simbolnih in materialnih razmer, ki so posredovane preko jezika in reprezentacij (Moore v Vodopivec 2001: 127). Sociologinja Ann Oakley (2000) opisuje, kako se z miti ohranjajo konservativne družbene vrednote in se potrjujejo viri kulturnih drž in vrednot, ki se jih ne pojasnjuje in se ne sprašuje o njih. Ljudje v bistvu ponotranjijo mit, ki se ga navaja kot dejstvo, in ga razumejo ter prenašajo naprej kot svetega

(Oakley 2000: 170). Izkušnje telesnega jaza so posredovane skozi diskurzivne prakse, ki konstruirajo družbene reprezentacije. Od utelešenih subjektov se pričakuje, da bodo te reprezentacije ponotranjili (Braidotti 1998: 62). Torej, družbena pričakovanja silijo ženske in moške k igranju svojih vlog, ki reproducirajo stereotipne poglede na moškost in ženskost. Za razumevanje spolnih razlik ni pomembno samo to, kako spol razume neka kultura, temveč tudi to, kako vpliva na identitete ljudi oz. kako ljudje v neki kulturi dojemajo sami sebe. Bistveni del ženske identitete je vzpostavitev odnosa do sebe kot spola. Izid je odvisen od tega, kako vidi posameznica sebe kot žensko v odnosu do moških, do žensk ali do sveta v celoti, in od tega, ali svojo ženskost vzpostavlja na prepričanju o spolnih razlikah ali spolni enakosti. Spolno razliko so obvladovala oblastna razmerja, ki neenakosti legitimirajo tako, da postavijo veljavna merila moškosti za univerzalna, merila ženskosti pa ne le za parcialna, temveč kot manjvredna, naravna, ter so tako opravičila podreditve in razvrednotenja (Leskošek 2002: 240). Ob usklajenem delovanju prava, religije in kulture se je izoblikoval in utrdil vzorec, ideal ženskosti kot nedolžno, pasivno in odvisno bitje. Ključna vrednota je bila patriarhalna zakonska zveza in na njej temelječa družina ter v njej točno določeno mesto žensk, ki so morale imeti posebne vrline: molčečnost, samozatajevanje, potrpljenje, samozaničevanje in samosovraženje. Družbeno zaželene lastnosti so se z vzgojo (nad katero je bedela zlasti Cerkev) ponotranjale in povsakdanjale, postajale so na videz same po sebi obstoječe (Jogan 1990: 19-20).

Diskurz o ženskah je ujet v binarnost med naravo in kulturo, telesom in razumom, zasebnim in javnim, civilnim in političnim, čustvenim in racionalnim ter biološkim in družbenim spolom, pri čemer naj bi prvi binarni pol pripadal ženskam, drugi pa moškim. Delitev na um in telo je imela za ženske skozi zgodovino usoden pomen, saj so jih različne ideologije, predvsem pa krščanstvo, vezale le na telesni binarni pol. Pamet, razum, mišljenje in s tem objektivnost, racionalnost, zmožnost sprejemanja odločitev in produciranja znanosti so bili pridržani za moške. Čustva, čutnost, telesnost, neracionalnost oziroma subjektivnost in preprostost v mišljenju pa so pripisali ženskam (Leskošek 2002: 34).

1.1.1 Ženske kot gospodinje in matere

Pri opredeljevanju ženskosti kot drugorazrednega spola se bom osredotočila na najbolj tipični vlogi ženske, ki sta prisotni skozi celotno zgodovino: to sta vloga gospodinje in vloga matere. Ti vlogi sta ji pripisani predvsem zaradi »večje bližine naravi«. Ženska narava ima več pomenov: najpogosteje je sinonim za predkulturnost ali pa nekulturnost, je vse tisto, kar ostane, če odstranimo razum in mišljenje. Ženske so pogosto enačili z živalmi: ker je ženska narava primitivna in jo vodijo nagoni, ki jih ženska zaradi pomanjkanja razuma ne more nadzorovati. Preko te razlage pridemo do kulturno določenih vlog; da se primitivna narava ženske vsaj nekoliko socializira, je potrebno, da vstopi v zakon in služi svojemu skrbniku oz. možu kar se da pokorno, ponižno in požrtvovalno. S to zahtevo pride do domestifikacije žensk. Kot drugi uravnalec primitivne narave ženske pa je materinstvo, kot druga tipična vloga ženske, s katerim se spodbudi center za čustva, skrb in predanost. Torej, ženska lahko dobi dobro naravo le z materinstvom v zakonu, odstranjena iz zunanjega sveta. Pomembno vlogo pri opredeljevanju ženske kot manjvredne ima Katoliška cerkev, ki žensko naravo zaokroži tako, da vpelje Evin greh kot znamenje njene primitivnosti in nagonosti (Leskošek 2002: 261). Identiteto žensk kot manjvrednih in ponižnih je utrjevala podoba Matere Božje, ki je družbeno delovala kot ideal, ki naj bi se mu vsaka ženska čim bolj približala. V že sam ideal pa je vgrajena nezmožnost, da bi bil ta sploh kdajkoli dosegljiv normalnim ženskam. Kot dejavnik nedosegljivosti nastopa že brezmadežno spočetje. Zaradi nedosegljivosti je identificiranje z idealom vedno znova povzročalo občutek nepopolnosti, krivde in strahu (Jogan 1990: 20-21).

Cerkvena konstrukcija ženske narave je nekonsistentna in polna protislovij. Na eni strani uveljavlja prepričanje, da je primitivna, da ji manjka čustev in razuma, medtem ko ji na drugi strani pripisujejo neverjetno moč, nadnaravne sile za uravnavanje, obvladovanje sveta (Leskošek 2002: 261). Ambivalentnost v razlaganju religijskih nauk je univerzalna značilnost, ki jim omogoča preživetje in široko sprejemanje, kajti ti nauki služijo kot podlaga za opravičevanje stvarnih neenakosti, lahko pa tudi nastopajo kot izhodišče za opravičevanje teženj po večji enakosti (Jogan 1990: 80). Temeljno protislovje med strahom pred močno, modro žensko in njeno zvedenostjo na živalskost je stalno navzoče v odnosu Cerkve do žensk. Zaradi moči, ki jih ženska poseduje, jo je treba ukrotiti, tako da jo vežemo na dom in materinstvo ter ji odvzamemo vse pravice (Leskošek 2002: 262).

Materinstvo je veljalo za sveto, nadnaravno in najgloblje bistvo ženske, gospodinjstvo pa je bilo najbolj naraven poklic, ki je ženski imanenten. Na materinstvu in gospodinjstvu temeljita vsa ideologija in ekonomija podreditve. Ann Oakley (2000) opisuje v mitu o delitvi dela, da je ženskam v družinski skupnosti namenjena domača vloga kot nekaj naravnega, univerzalnega in neizogibnega. Trdi, da so ženske v vseh družbah gospodinje po naravi in da morajo prevzeti to vlogo, če hoče družba preživeti. Leskošek (2002) navaja prepričanja, ki so veljala o opravljanju gospodinjstva kot njihovi primarni nalogi: le vestna gospodinja lahko doma obdrži svojega moža; za razpad zakona je krivo izključno pomanjkanje gospodinjskih spretnosti žene; žena in mati, ki ljubi svojo družino, se mora žrtvovati zanjo do svojega zadnjega diha, s svojo zadnjo kapljo krvi; prva naloga vsake žene je, da zadovolji moža; hvaležnost moža je neprecenljiv dar, ki ga je prejela žena iz rok Stvarnika; moškemu nehvaležnosti ne sme očitati, s tem bi pokazala svoj egoizem in samoljubje; ženska sama je preveč navezana na domača opravila in je prenatančna, da bi to prepustila moškim; otroci so neizrekljiv dar, za katere neumorno živi noč in dan; prava ženska ima pomirljive besede za moža; prava žena v moževih potezah bere žalost, izvabi iz njega izpoved, ga mirno posluša in sočutno sprašuje; gospodinja mora biti dobra kuharica, ki kuha z ljubeznijo, veseljem in razumom; gospodinja je navajena snage in reda in ima oči po vseh kotih, le v snažnem stanovanju je doma družinska sreča itd. (Leskošek 2002: 222-230).

Dihotomnost razumevanja moškega in ženske kot dveh polarnih struktur je vnaprej onemogočala vsako participacijo moškega v gospodinjskem delu. To je žensko delo, glede na kakovost opravljenega pa so merili gospodinjino ženskost. Gospodinjstvo naj bi bilo ženski naravni poklic in ga nima smisla plačevati. Argument številnih žensk in moških, ki so zagovarjali žensko vezanost na dom, je, da ženska gospodinjska dela opravlja zato, ker jih mora, saj gre za njeno notranje nagnjenje, ker tako izraža ljubezen, za ljubezen pa ni plačila. Ženske so zato imele največjega sovražnika v lastnem prepričanju.

Ann Oakley (2000) navaja različne strokovnjake, ki utemeljujejo mit o delitvi dela po spolu. Etologi trdijo, da ima delitev dela po spolu, v kateri so ženske gospodinje in moški ne-gospodinje, korenine v biologiji. Namreč, spolno delitev dela naj bi določalo to, da so nekoč moški hodili na lov, ženske pa so ostajale doma. Prikazujejo

naravnost domače vloge ženske: zaposlenost s skrbjo za otroke, nevarnosti za reproduktivni proces ženske, če bi lovila hrano, zato jo omejujejo na dom in gospodinjska opravila. Antropologi, ki imajo na voljo podatke o delitvi dela po spolu v raznih družbah, hočejo dokazati njeno univerzalnost. Temelj za delitev dela po spolu prav tako vidijo v bioloških razlikah. Menijo, da moških in žensk ne usmerjajo gensko utemeljene značilnosti, ampak da so biološke razlike (kot na primer fizična moč, rojevanje ipd.) tiste, ki zaradi čiste praktičnosti vodijo do spolno pogojenih vlog (Haralambos, Holborn 2001: 594-595). Trdijo, da ženska zaradi svojih bioloških značilnosti ne more opravljati težkega ali zahtevnega dela, vendar pa številne druge kulture dokazujejo nasprotno.

Ne drži, da v vsaki družbi vloga ženske sovпада z vlogo gospodinje. Le-ta je značilna za določene družbe. Delitev dela po spolu ni univerzalna in ni razloga, zakaj bi bila. *»Človeške kulture so različne in neskončno spremenljive. Nastale so zaradi človeške iznajdljivosti, ne pa zaradi nepremagljivih bioloških sil.«* (Ann Oakley 2000: 191) Sociološka sestavina mita o delitvi dela po spolu poudarja, da je tradicionalni vzorec spolnih vlog nujen za preživetje in ohranitev obstoječega družbenega reda. Glavni teoretik strukturalno-funkcionalistične šole je Talcott Parsons, ki pravi, da je izolirana nuklearna družina specializirana za dve temeljni funkciji: za socializacijo naraščaja in stabilizacijo odraslih osebnosti. Da bi bila socializacija učinkovita, je potrebna tesna in topla skupina, ki nudi oporo. Znotraj družine je ženska prvenstveno odgovorna za socializacijo potomstva, kar utemeljuje s tem, da ima zaradi rojevanja in dojenja z otroki tesnejše in močnejše vezi. To vlogo ženske označi kot ekspresivno, kar pomeni, da ženska ustvarja toplino, varnost in čustveno podporo. Te ekspresivne lastnosti prenaša tudi na moža. Možu pripíše instrumentalno vlogo – kot oskrbovalcu družine. Ti vlogi se dopolnjujeta in omogočata družini, da deluje učinkovito (Haralambos, Holborn 2001: 595).

1.1.2 Reprodukcijska in socializacijska

Pri proučevanju vloge matere se bom osredotočila na pomen reprodukcije, ki je pomemben pri konstrukciji spola, izpostavila bom nekatere dosežke žensk skozi zgodovino in vključila vlogo Cerkve. Začela bom s socializacijo otrok, ki je del vloge matere kot vzgojiteljice. O materinstvu so govorili kot o najvišji in najbolj primarni

poklicanosti ženske. »*Mati je umetnica, ki iz voska ustvarja božjo podobo.*« (Leskošek 2002: 234) Citat nakazuje, kolikšen pomen so pripisovali materinstvu, kateremu so bile ženske predane po izbiri ali pa po sili. Vedenje žensk kot mater je povezano z njihovo vzgojo in kulturnimi razmerami, v katerih doživljajo materinstvo. Vse kulture ne poudarjajo, da je materinstvo glavno poslanstvo žensk. Ženske po svetu različno doživljajo procese socializacije v spolne vloge.

V zahodni kulturi vzgajajo ženske za matere kot njihovo glavno zaposlitev. Deklice in dečke se vzgaja različno: deklice oblačimo v roza stvari, dečke v modre, deklice lahko jokajo, dečki ne smejo, deklice morajo biti pridne, poslušne, za dečke je sprejemljivo, če so agresivni in svojeglavi, deklice se morajo igrati s punčkami, dečki pa z avtomobili, tovornjaki itd. Funkcija igranja z igračami v procesu socializacije spolne vloge je, da vzpostavi prihodnji vzorec odziva na predmete in dejavnosti, ki jih igrače simbolizirajo. Punčka je prvi simbol materinstva, ki ga naša kultura priznava, kot igračo za deklice. Skrb za otroke postane primarna vloga, primerna za ženske (Oakley 2000: 204).

Ponotranjenje določenih kulturnih vzorcev se torej dogaja tudi preko igrač. Nesporna je povezava med materinstvom in spolnostjo, ki pa jo preko punčk izrazito zatirajo. Punčke so navadno brez genitalij, kar odreka njihovo biološko ženskost. Naravna moč žensk, da rojevajo, je povezana s spolnostjo. Da bi spolnost, ki je poleg rojevanja imela še druge pomene, usmerili v pravi tok, v družbeni red, so jo ob opori krščanske razlage ženske spolnosti kot vira vsega zla razglasili kot neurejeno, nebrzdano, uničujočo. Ženska naj bi bila po naravi spolno »razjarmljena«, bolj povezana s »hudičem«, zato jo je treba z vsemi sredstvi »ujarmiti« in jo udomačiti (domestificirati). Dejanska nevarnost za vladajoči razred, da bi ženske razpolagale s svojimi reproduktivnimi zmogljivostmi, se je sprevrgla v nevarnost žensk kot takih, s čimer se je prikril pravi vzrok kontrole in javno upravičila domestifikacija (Jogan 1990: 18).

Materinstvo je področje, ki je bilo najmočneje družbeno regulirano. Nadzor nad žensko reprodukcijo je bil najučinkovitejše sredstvo za podreditev ženske. Reprodukcijo so nadzorovali z medicinskimi posegi in močnimi družbenimi normami in vrednotami. Z odvzemom moči ženskam, da bi uravnavale svoje reproduktivne zmogljivosti, z določitvijo ženske kot odvisnega bitja, se je zožila ekonomska funkcija

žensk na funkcijo gospodinje ter je bila ekonomska odvisnost ženske že sprejeta kot »naravno stanje«, s prevajanjem družbenih dejstev v »naravna« pa je bila dosežena nespremenljivost (Ibidem: 20).

1.1.3 Vloga cerkve pri produkciji nagonov

Materinstvo kot prva in najpomembnejša vloga je bilo v prvi vrsti korektura ženskega slabega značaja. Materinstvo ni bilo služba, temveč služenje, ki so ga povezovali s trpljenjem, vdanostjo in predanostjo. Ženske so prepričevali, da je to najnaravnejši, najvišji in najlepši poklic. Delili so jih na dobre in slabe matere in poudarjali dolžnosti do materinstva. Zaničevali so mačehe in ženske, ki niso mogle imeti otrok, kar je služilo kot opomin drugim. Celotna ideologija materinstva je bila močno podrejena katoliški veri in njeni organizaciji vsakdanjosti, ki je temeljila na materinstvu kot dolžnosti in ne kot izbiri. Ženske so zato morale najprej sekularizirati svojo materinsko vlogo, da so potem lahko do svojega materinstva postavile manj zavezujoč odnos.

Z ločitvijo Cerkev od države in z omejitvijo delovanja cerkve na privatno sfero se je v družbi precej zrahljala možnost totalne kontrole Cerkev nad ključnimi sferami življenja. Kolikor pa ženske ostajajo s svojo »naravno« dejavnostjo bolj vključene v privatno sfero in kolikor bolj so izločene iz območja javno relevantnega, toliko je večja možnost, da se nadaljuje patriarhalna organizacija življenja in v tem okviru tudi religijsko osmišljanje življenja (Jogan 1990: 81). Ženske so odnos do materinstva sekularizirale z zahtevo do splava, legitimiranjem nezakonskih mater in otrok ter nenazadnje z zahtevo po civilni poroki in razvezi. Kljub vsemu pa so se težko odpovedale svoji vlogi, ki je veljala za naravno poklicanost in se reflektira v argumentu o materinskem gonu (Leskošek 2002: 250-252).

Žensko naj bi gnali v materinstvo njeni notranji goni, ki so zagotovilo za zdravo rast in razvoj otroka. Ta naravno dana sposobnost dela žensko najboljšo vzgojiteljico, gospodinjo in ženo ter jo po drugi strani tako bistveno opredeli v njeni telesnosti, da ni zmožna početi nič drugega kakor skrbeti za svoje telo in druga fizična telesa. Vse to pa ne velja za mater izvenzakonskega otroka. Torej, ključen za zmožnost materinstva je akt poroke in ne to, da se je rodila kot ženska. Ne gre torej za njeno

biološkost, temveč za njeno »naravo«, ki jo uravnava različni obredi. Ta narava ni dana, temveč se spreminja glede na obliko in vsebino ženskega življenja. Poroka je združitev moškega in ženske; moški je torej tisti, ki omogoči ženski, da opravi svojo materinsko vlogo tako, kot je treba. Ker pa ga pri nezakonskih materah in otrocih ni, ne moremo najti nikakršnih dobrih lastnosti, ki so pripisane zakonskim materam in otrokom. Matere se med seboj ne ločijo po svoji naravi, temveč po statusu, ki ga imajo (Ibidem: 82-83).

V katoliškem nauku med zakonsko zvezo in družino pravzaprav ni razlike, kajti zakonska zveza je po svoji funkciji »produciranje« družine, družina pa je prava, bogupodobna le, če temelji na zakonski zvezi, ki jo je in kot jo je vzpostavila Cerkev. Družina je opredeljena kot najdragocenejša vrednota, ki jo je treba čuvati predvsem v sodobnosti, ko je v krizi in je podvržena različnim »maličenjem« (Jogan, 1990: 89). Ann Oakley (2000) razlaga, da materinskega gona ni. Ni nobenega biološko utemeljenega gona, ki bi ženske gnal k rojevanju ali jih silil k skrbi za otroke. Velja prepričanje, da mora biološka mati sama skrbeti za otroka, tako zaradi »lastnega prebujenega materinstva« kakor zaradi novorojenčkovih potreb.

Da je materinski gon ogrožen, trdijo zlasti skupine, ki nasprotujejo splavu. Trdijo, da za opravljenim splavom vedno pride občutek krivde, možnost je tudi, da doživijo duševni in čustveni zlom. Kot dober primer, da ni materinskega gona, navaja posvojitve otrok, kjer se ženske prav tako dobro znajdejo, otroci pa se enako dobro ali celo bolje razvijajo kot otroci, ki niso posvojeni. Nadalje nam oriše neobstoje gona na podlagi učenja in opazovanja žensk pri porodu in dojenju. Ženske ne vedo same od sebe kako roditi in dojiti; nekaj se naučijo preko posnemanja in predaje izkušenj drugih žensk, pomembna je pomoč strokovnjakov (Oakley 2000: 213-216).

Materinstvo je bilo tudi znamenje ženske telesnosti. Nosečnost in materinstvo sta vidni znamenji spolnosti, spolnost pa je stvar strasti in spolne sle. Nosečnost je bila v katoliški veri podlaga za razvrednotenje (Leskošek 2002: 252). Kot najvišjo moralno vrednoto postavi Cerkev seksualno vzdržnost, ki pomeni čistost. Nosečnost je dokaz, da je ne morejo doseči. Nečistovanje je opravičljivo le s pogojem, da je storjeno v zakonu, kjer ženska plačuje ceno za svojo grešnost s služenjem in trpljenjem. Nosečnost je predstavljala žensko divjaškost, barbarizem, pomenila je, da ženska ni nadzorovala svojih gonov (Ibidem: 261).

V imenu »naravnih« zakonov Cerkev obsoja tudi vse umetne oblike preprečevanja nosečnosti in jim nasprotuje, posebej odločno pa zavrača prekinitve nosečnosti, splav.

1.2. PLURALIZACIJA DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA

Temeljno načelo delovanja družine danes je spreminjanje in raznolikost. To velja tako za intradružinsko dinamiko, ki ne sledi več modernemu družinskemu poteku in je precej bolj spremenljiva, kot za raznolikost in spreminjanje strukture različnih tipov družin v dani družbi. Osnovni proces, ki določa spreminjanje, je družinska pluralizacija, ki se izraža v dveh glavnih vidikih, pluralizaciji načinov družinskega življenja in pluralizaciji družinskih oblik (Švab 2001: 3). Družina, ki je še vedno temeljna družbena institucija, se spreminja tako po spolni kot starostni strukturi, spreminjajo se družinske vloge in delitev družinskega dela, prav tako so pomembno drugačni tudi družinski poteki. Torej, družinsko življenje pozne moderne se spreminja in opazno je, da se družine odmikajo od modernega modela nuklearne družine. Vendar spremembe ne pomenijo njenega propada in družina ostaja tudi dandanes pomembna družbena institucija. Danes jo še vedno zaznamujejo nekatere moderne dimenzije kot na primer socializacija otrok in psihična stabilizacija odraslih posameznikov, ki sta v bistvu osrednji družbeni funkciji (Švab 2006: 63-64).

Družbena funkcionalnost družine se s pluralizacijo ne izgublja, v bistvu ima ključno vlogo tako v širšem družbenem kontekstu kot na ravni vsakdanjega življenja posameznikov. Čačinovič Vogrinčič (1995) vidi spremembe v družinskem življenju kot pozitivne; pravi, da »ljudje iščejo in uresničujejo »družino« v zelo različnih oblikah skupnega življenja, ki jo sami zase poimenujejo in doživljajo kot družino. V raznolikosti ne vidim krize družine, temveč tiste oblike življenja, ki so ljudem uresničljive.« (Čačinovič Vogrinčič 1995: 120) Spremembe razkrajajo modernistične podmene družine, kot so nuklearnost, heteroseksualnost, zakonska zveza itd., in pluralizirajo načine družinskega in partnerskega življenja v vseh njegovih razsežnostih (kohabitacije, istospolne družine itn.) (Švab, 2001: 72).

Najpomembnejša sprememba, do katere je prišlo v sodobni konceptualizaciji družine, je po njihovem mnenju v subjektivnem pripisovanju pomena intimnim razmerjem, in ne v formalnih (zakonskih) ali krvnih vezeh.

Družina je objektivna družbena entiteta in tudi entiteta, ki jo stalno soustvarjajo posamezniki. Družina ni zgolj družbeno dana institucija, ki jo potencialno lahko spreminjajo le vplivi od zunaj (intervencija države ali širše družbene spremembe), ampak predvsem mesto, ki ga producirajo posamezniki. Družbena zaprtost družine je tista, ki dovoljuje družini oz. njenim članom dobršno mero samostojnosti pri ustvarjanju in spreminjanju družinske realnosti. Družina torej ni zgolj pasivni objekt, ki se spreminja pod vplivom širših družbenih sprememb, ampak aktivni dejavnik, ki v razmerje z družbenim okoljem vstopa tako, da ga spreminja, se nanj tudi prilagaja in se s tem spreminja. Posameznikova vloga pri ustvarjanju družinske zasebnosti prihaja vse bolj do izraza. Možnosti posameznikov pri ustvarjanju družbene realnosti so vedno bolj družbeno odprte, na kar najbolj kaže pojav družinske pluralizacije, ki ga modernizacijski proces ni predvidel (Ibidem: 55-56).

1.2.1. Raznolikost družinskih oblik

Posamezniki so v svojih odločitvah o življenjskem poteku manj vezani na klasične družbene norme o življenjskih prehodih (izobraževanje, zaposlitev, poroka, rojstvo otrok itn.) in na njihovo časovno zaporedje. Bolj ko tradicija izgublja na pomenu in bolj ko se vsakdanje življenje rekonstituirava v dialektičnih medsebojnih vplivih lokalnega in globalnega, bolj so posamezniki prisiljeni v izpogajanje izbir življenjskih stilov v raznolikosti opcij (Giddens v Švab 2001: 70).

Vsi procesi, ki tvorijo kompleks družinske pluralizacije, so tesno povezani, se prepletajo in postavljajo v soodvisna razmerja. *Pluralizacija družinskih oblik* pomeni soobstoj različnih oblik in načinov družinskega življenja glede na odločitev posameznikov. Ta proces povezujemo s spremembami, kot so upad števila formalnih zakonskih zvez, večanje števila kohabitacij, večanje števila razvez in otrok, rojenih izven zakonske zveze ipd. Z njim je tesno povezana tudi *pluralizacija življenjskih stilov*, ki prav tako vpliva na raznolikost družinskih in partnerskih zvez, še posebej pri mladih – zanje so značilne predvsem kohabitacije. S pluralizacijo družinskih oblik je

povezano tudi *spreminjanje in pluraliziranje življenjskih potekov*. Poseben segment družinske pluralizacije je *spreminjanje družinskih vrednot in simbolno spreminjanje življenjskega sveta družin*. Zadnje področje je *intradružinska diferenciacija*, ki pomeni pluralizacijo posameznih družinskih vlog. Materinstvo kot družinska vloga, ostaja kljub spremembam tipično moderno, vendar se deloma tudi pluralizira – glede na odločitev za materinstvo (prelaganje materinstva na poznejši čas v življenjskem poteku posameznice). Vlogo očeta pa zaznamuje tako pluralizacija moških identitet kot očetovska nevpletenost v družinsko življenje. Tipična postmoderna novost je družbeno legitimna neprisotnost očetovstva. V intradružinsko diferenciacijo se umešča tudi pluralizacija vsakdanjega življenja družin, predvsem različni načini dnevne organizacije – usklajevanje urnikov družinskih članov, ki je vezano predvsem na raznolike oblike zaposlovanja, in vedno bolj pomembno usklajevanje delovnih in družinskih obveznosti ter prostega časa (Švab 2001: 80-81).

Med tipične značilnosti družinskega življenja v postmodernosti bi uvrstili osvobajanje družine od bioloških determinant (odločitev za starševstvo ni več nujni pogoj za konstituiranje družine, heteroseksualnost ni edina možna seksualna usmerjenost v družinskem življenju) in hkratno intenziviranje pomena bioloških, še posebej reproduktivnih determinant (hiter razvoj reproduktivnih tehnologij in naraščanje pomena in zanimanja za umetne reproduktivne tehnologije, hrepenenje po starševstvu); družbena promocija preloženega materinstva ob ohranjanju temeljnega strukturnega načela družine – obvezno materinstvo; sočasen pojav novega vpletenega očetovstva in družbena legitimizacija očetovske neprisotnosti; soobstoj nasprotujočih si ideologij, povezanih z raznolikimi fenomeni; soobstoj raznolikih družinskih oblik, ki so enako družbeno legitimne (Ibidem).

1.2.2. Strukturne spremembe družinskega življenja

Strukturne spremembe družinskega življenja se kažejo v percepciji materinstva, očetovstva, otroštva, v porazdelitvi družinskega dela, intimizaciji družinskega življenja in v spremembah intradružinske dinamike. Vstop žensk na trg delovne sile je eden od dejavnikov, ki so vplivali na družinske spremembe, predvsem na materinstvo. Ženske se danes ne zaposlujejo le zaradi finančne ogroženosti, ampak je njihovo zaposlovanje povezano tudi z izobraževanjem in individualno neodvisnostjo.

Zaposlitveni vzorec žensk postaja vse bolj podoben moškemu – enorogi vzorec in ne več dvorogi kot v preteklosti, ko so zapustile trg delovne sile zaradi majhnih otrok in se vanj vrnila, ko so otroci odrasli. To spremembo lahko pripišemo odlašanju odločitve za materinstvo in odločitve žensk, da svojo kariero nadaljujejo tudi, ko so otroci majhni (Baber, Allen 1992 v Švab 2006: 73). Premik k enorogi sliki zaposlovanja žensk v Sloveniji ni pripomogel k večji enakopravnosti med spoloma. Še vedno prevladuje spolna segregacija poklicev: slabše so plačani poklici, ki jih opravljajo ženske, razlike med spoloma v kombinaciji plačanega in neplačanega dela so še vedno velike ter v družinah še vedno prevladuje spolna delitev dela. Tako se srečamo s pojavom dvojne obremenjenosti žensk – z zaposlitvijo in delom v družini. Množično zaposlovanje žensk je sicer korenito vplivalo na življenjske strategije žensk, spremenilo se je rodnostno vedenje in oblikovanje družin, kljub temu pa se je materinstvo kot družinska vloga najmanj spremenilo in ostaja »ključna družinska vloga« (Ibidem).

1.2.3. Odločanje za materinstvo in očetovstvo

Materinstvo danes ni več izključna ženska identiteta in prioriteta med odločitvami v ženskem življenjskem poteku ženske. Veča se delež žensk, ki se po lastni volji ne odločijo za otroke (Baber, Allen v Švab 2001: 103). Vendar Švab (2001) pravi, da bolj kot za to, da se ženske več ne odločajo za materinstvo, gre za časovno prilagodljivost možnosti odločanja za materinstvo, ki se najpogosteje izkaže kot odlašanje odločitve za materinstvo na poznejša leta v življenjskem poteku. Prav tako se pojavi dvom o tem, da se večja delež žensk, ki se nikoli ne odločijo za otroke, saj je ideologija materinstva v realnosti še vedno zelo ukoreninjena (Švab 2001: 103-104). Odločitev za materinstvo postaja vse bolj nedoločljiva, kar potrjujejo tudi demografski podatki. V povprečju imajo ženske vedno manj otrok, starost žensk pa se ob rojstvu prvega otroka povečuje. Drugi medsebojno pogojeni pojavi so še podaljševanje mladosti, daljšanje obdobja šolanja, večanje deleža žensk na podiplomskem študiju, zaostreni pogoji na trgu delovne sile itn. (Švab 2006: 74).

Družbeni pogoji postmodernosti ustvarjajo le navidezno iluzijo možnosti izbir, ki je družbeno funkcionalna. O iluziji govorimo zato, ker je družbeno pričakovana opcija pravzaprav le ena – prelaganje odločitve za materinstvo, na mesto katere

posameznica oz. posameznik največkrat postavi zaposlitveno kariero. Kar pa ne izključuje odločitve za starševstvo, ampak jo prestavi na poznejši čas. Švab (2001) zaključí, da je prelaganje odločitve za materinstvo le navidezno subjektivno in svobodno delovanje, saj ga v resnici določajo zunanji dejavniki, predvsem zaposlitev. Biološka določenost ženske skozi možnost reprodukcije se v družbenih percepcijah najpočasneje spreminja. Notranje družinske spremembe kažejo, da se družbeni pomen materinstva v postmodernosti le še krepi. Zaradi ukoreninjenosti materinstva se tudi spolna delitev dela počasneje enakomerno porazdeljuje. Švab (2001) ugotavlja, da bolj ko je neka nocija v družbi biološko determinirana, počasneje in težje se spreminja. Povezava mati-otrok se še utrjuje s protektivnim razumevanjem otroštva. Pri očetovstvu, ki se povezuje z družbo, pa je zaznati največ družinskih sprememb (Švab 2001: 114-115).

Novo očetovstvo je razumljeno kot večja vpletenost očetov v razmerja z otroki. Sodobni očetje si želijo bolj skrbeti za otroke in z njimi splesti tesnejša razmerja, kot so jih sami s svojimi očeti. Pripravljene so povečati svojo participacijo tudi v gospodinskih delih, vendar gre za prijetnejša, manj rutinska, nezavezujoča opravila (Hochschild 1997 v Švab 2001: 125). Švab (2001) ugotavlja, da so premiki v očetovstvu bolj kot v dejansko vključenost porazdelitve družinskega dela usmerjeni v spreminjanje ideologije na sistemski ravni in v spreminjanje moške identitete na individualni ravni. Dejanska težava, s katero se novi očetje srečujejo, je »kako očetovati«, saj niso bili deležni socializacije v očetovstvo in zato niso večši kompleksnejših aktivnosti in praks očetovanja in starševanja. Značilno za postmodernost je upadanje očetovske avtoritete, katerega proces je odvisen od širših družbenih percepcij družine, družinskih vlog ter je del spreminjanja družinskega življenja. Značilno je, da avtoriteta v postmodernosti upada na vseh družbenih ravneh. Skozi procese družinske pluralizacije, predvsem skozi pluralizacijo družinskih oblik in z naraščanjem enostarševskih družin, se legitimizira možnost očetovske neprisotnosti kot normaliziranega družbenega vzorca (Švab 2001: 123-132).

V Sloveniji se na ravni družinske politike poskuša vplivati na očete, da bi bili aktivneje vključeni v skrb za otroke, predvsem z mehanizmi usklajevanja dela in družine ter politike enakih možnosti. Eden od konkretnjših ukrepov so starševski dopusti. Oče lahko koristi dopust za nego in varstvo otroka, ki traja 260 dni in je izmenljiv, kar

pomeni, da ga lahko izkoristita mati ali oče, in očetovski dopust, za katerega je predvidenih 90 dni in je neprenosljiva pravica očeta. Oče mora prvih 15 dni dopusta izkoristiti do dopolnjenega šestega meseca otrokove starosti, ostalih 75 dni pa lahko izkoristi v obliki polne odsotnosti z dela, najpozneje do otrokovega tretjega leta. Prvi del očetovskega dopusta ima pozitiven učinek na oblikovanje očetovske identitete in na aktivno očetovanje, vendar pa se po končanem dopustu spet pokaže tradicionalna delitev dela, saj je mama doma z otrokom, oče pa se vrne nazaj v službo. Drugi del očetovskega dopusta pa ni izkoriščen v tolikšni meri, zavira ga predvsem trg dela. Pogoji dela in zaposlovanja (oblike zaposlitve so vse bolj negotove, delovni čas se razteza prek uradnega urnika, urniki so vse manj določljivi itd.) ne prispevajo k aktivnejšemu očetovanju. Pokaže se očitna potreba po politiki družinam prijaznih delovnih okolij. Za slovenski kulturni prostor so značilne razvite širše družinske oz. sorodniške mreže, ki so podporne, s tem pa se izraža manjša potreba po vključenosti moških v skrb za otroka in ostalo družinsko delo (Švab 2006: 75-79).

1.2.4. Spremembe v vzgojnih vzorcih in fenomen protektivnega otroštva

S spreminjanjem družinskega življenja in družbenih pogojev nasploh se spreminja tudi otroštvo in njegovi pomeni. Značilna je intenzivna skrb za otroke, njihovo blaginjo, izobraževanje ipd., kar označujemo s pojavom protektivnega otroštva. Odločitev za otroke je postala skrbno načrtovan projekt – zaradi povečanega interesa za otroka in visokih ciljev ter pričakovanj vzgoje.

Postmoderna družba je družba visoke rizičnosti, kar je vidno tudi v razmerju med družino in pomeni otroštva. Kot temeljni funkciji družine veljata socializacija otrok in psihološka stabilizacija odraslih, ki se v pogojih rizičnosti še intenzivira, povezava med obema funkcijama pa je vedno tesnejša. Večja pozornost do otrok je delno tudi posledica večjih zahtev po osebni stabilizaciji, ki jo ustvarjajo pogoji rizične družbe. Tukaj zaznamo vstop moških kot aktivnih članov v družino, prek otrok, povečanega interesa in aktivnejše vključitve v skrb zanje. Povečana pozornost očetov do otrok je mehanizem za njihovo osebno stabilizacijo. Uresničevanje načel protektivnega otroštva in zahtev po senzitivnem materinjenju pa na matere vpliva obremenilno, še posebej, ker očetje niso izurjeni v aktivnem očetovanju. Zvišujejo se imperativi starševstva. Vedno bolj je pomembno, kako starši vplivajo na

otrokov vsestranski razvoj. Poudarek je na otrokovi individualnosti in samorazvoju. Hierarhični odnosi med starši in otroki niso več pokazatelj dobre vzgoje, kar smo opisali že zgoraj kot pojav upadanja avtoritete (Švab 2001: 135-143). Priča smo velikemu številu knjig, priročnikov, revij za nosečnice, bodoče starše, ki ponujajo nasvete, kako otroku omogočiti čim boljše pogoje za življenje in vsestranski razvoj. Te ideje izhajajo iz predstave o otroku kot ranljivem bitju, ki od spočetja naprej potrebuje optimalno pozornost in skrb (Švab 2006: 81). Otroci imajo vse večji pomen in pridobivajo svojo avtonomijo, predvsem prek obvladovanja novih medijev in tehnologij, s čimer prehitvajo starše. Vendar, bolj ko se večja otroška avtonomija, bolj se ustvarjajo nove oblike in načini nadzora (Švab 2001: 142). Otroštvo je danes močno nadzorovano obdobje z intenziviranjem nadzora in strukturiranjem otrokovega časa, kar pa vodi stran od podobe brezskrbnega otroštva. Otroci se s pomočjo starševskega nadzora vedno mlajši vključujejo v intenzivno vsakdanje življenje, ki povzroča t. i. sindrom otroške naglice. Razlika med urnikom odraslih in otroškim urnikom je vedno manjša. V tem procesu se otroci naučijo zanikati svoje naravne ritme, da bi se prilagodili hitrosti družbenih sprememb (Daly, 1996 v Švab 2006: 82).

1.2.5. Spreminjanje vsakdanjega življenja in tradicionalnost delitve dela

Mladi so podvrženi vsakdanjemu življenju, ki od njih zahteva sposobnosti hitrega prilagajanja na spremenljive razmere, s katerimi se vsak posameznik različno spoprijema. Dinamika visoke moderne je specifična v tem, da razširja tveganjski krog mladih: mladi ljudje, ki so podvrženi tveganjem, še zdaleč ne prihajajo več samo iz klasičnih depriviligiranih družbenih okolij, iz nižjih razredov in družbenih manjšin. Mladi ljudje, ki pripadajo različnim družbenim razredom, se sicer med seboj razlikujejo v količini in vrsti virov, možnosti in priložnosti, vendar so konkretni izteki njihovih poti v odraslost bolj kot kdajkoli odvisni od umestitev in podpore v družini, izobraževalnem sistemu, zaposlovanju in prostem času. Posledice družbenih sprememb najprej in najbolj občutijo prav mladi. Spoprijemajo se s tveganji, ki jih generacija njihovih staršev ni poznala. Večina sprememb se je zgodila v relativno kratkem času, zaradi česar postajajo referenčna območja, ki so nekdaj zagotavljala kolikor toliko zanesljive in napovedljive prehode v odraslost, negotova in zamegljena. Socialni in ekonomski statusi ljudi sicer še naprej določajo življenjske poteke

posameznic in posameznikov, vendar je njihovo učinkovanje manj vidno, zamegljeno in manj posredno, ker slabijo vsakršne kolektivne tradicije in naraščajo pritiski individualističnih vrednot. Zaradi tega izgleda družbeni svet nepregleden in nepredvidljiv, poln tveganj, s katerimi se je treba spoprijeti (Rener 2006: 107-111).

Družinsko delo še je vedno spolno določeno in segregirano. Spremembe na tem področju so počasne in subtilne ter se bolj kot v materialni realizaciji izražajo v spreminjanju identitet, subjektivnih percepcij in vrednot. Spreminja se retorika, ki pa se ne razširja na dejansko delitev nalog med partnerjema (Švab 2006: 83).

Vzgoja in nega otrok sta v družini enakomerneje porazdeljeni kot gospodinjska opravila. Moški se pogosteje kot z gospodinjskimi opravili ukvarjajo z otroki. Zaznati pa je spremembe delitve dela na neki drugi ravni. Presežek družinskega dela se porazdeli med drugimi ženskami, na primer na pomoč priskoči babica, sosedka ali prijateljica. Pomoč ženskam pri družinskem delu se je tako spletla v neformalno mrežo, ki deluje še v kombinaciji s plačanimi varuškami in čistilkami. Torej, spremembe se v porazdelitvi družinskega dela prej kot v smeri enakomernejše delitve med spoloma dogajajo na ravni danih vzorcev spolne delitve dela (Švab 2001: 152).

Na neenakomerno delitev družinskega dela nedvomno vplivajo tudi povečane zahteve v zaposlitveni sferi. V družinah, kjer sta zaposlena oba partnerja, je alokacija dela enakomernejša (Švab 2006: 86). Te spremembe ne pomenijo izginjanja spolne asimetrije delitve dela, ampak so odziv na stopnjevanje zahteve okolice in časovno intenziviranje vsakodnevnega življenjskega tempa, hkrati pa tudi funkcionalni mehanizem za uravnavanje razmerja med zahtevami družinskega življenja in sfere dela (Ibidem: 149).

1.2.6. Intimnost in zasebnost ter družinski poteki

Ena od ključnih sprememb družinskega življenja je proces intimizacije družinskega življenja. Družinsko življenje in zasebnost vedno bolj pogojujejo intimni odnosi, ki so sami sebi v namen. Zasebnost postaja vse bolj definirana od znotraj, s posamezniki, ki v njej živijo. Giddens (2000) predstavlja proces prestrukturiranja zasebnosti, v

katerem ima osrednjo vlogo nova oblika osebnih odnosov, imenovanih čista razmerja. Takšen odnos se nanaša na razmere, v katerih posamezniki vstopajo v družbene odnose z avtoriteto ali zavoljo tega, kar lahko iz takšnega odnosa pridobijo. Čista razmerja obstajajo le v toliko, v kolikor prinašajo zadovoljstvo obema partnerjema. Ne omejuje se na zakonsko zvezo niti na heteroseksualno usmerjenost, ampak velja za vse vrste intimnih partnerskih razmerij. Vzporedno poteka tudi razvoj plastične seksualnosti, kar pomeni ločitev seksualnosti od reprodukcije in spremembo romantične ljubezni v aktivno in pogojno ljubezen. Čista razmerja pojasnjuje z upadanjem števila porok oz. zmanjševanjem pomena zakonske zveze, z večanjem števila razvez in s pluralizacijo družinskih oblik in življenjskih stilov. Plastično seksualnost in sotočno ljubezen (aktivno in pogojno) pa utemeljuje v ženski seksualni emancipaciji, razvoju sodobnih kontracepcijskih sredstev ter s spreminjanjem družbene percepcije homoseksualnosti (Švab 2001: 154-157). Švab (2001) trdi, da so sklepi prepričljivi glede na statistične podatke o spreminjanju družinskega življenja.

Pri spremembah v intradružinskih dinamikah sta ključna predvsem časovni tempo vsakdanjega družinskega življenja in družinski življenjski potek. Posamezniki so danes v svojih odločitvah vse manj vezani na klasične družbene norme glede življenjskih prehodov (izobraževanje, zaposlitev, poroka, rojstvo otrok itn.) in njihove časovne določenosti. Namesto ritualiziranih prehodov (rojstvo, adolescenca, poroka, smrt), ki vse bolj izgubljajo svoj družbeni pomen, vstopajo odprti izkustveni prehodi, ki pa lahko potencialno pomenijo identitetno krizo, saj lahko odsotnost ritualov pomeni umik pomembne psihološke opore.

Časovna nabitost je postala temeljna značilnost postmodernosti. S pospeševanjem življenjskega tempa postaja zasebnost pomembno mesto osebnega uresničevanja. Hiter tempo vpliva tudi na načine organizacije vsakdanjega življenja. Organizacija je postala bolj začasna in spremenljiva, družinske odločitve se sklepajo in realizirajo kratkoročno, navidezno in sprotno (Švab 2001: 162-164).

Na pluralizacijo življenjskih potekov je vezanih več sprememb: spreminjanje maritalnega vedenja, ki postaja vedno bolj nedoločno, nestabilno in spremenljivo (povečanje števila razvez, manj porok in več kohabitacij, ponovno poročanje), visoka stopnja reorganizacij družin, tako po deležu družin, ki se v svojem družinskem poteku

reorganizirajo, kot tudi po pogostosti reorganizacije (na primer po razvezi postanejo enostarševske družine, pozneje se spet lahko reorganizirajo v dvostarševske), pluraliziranje prehodov med posameznimi obdobji družinskega poteka: nekatera obdobja družinskega življenjskega poteka se daljšajo (podaljšana mladost), nekatera krajšajo (obdobje aktivnega starševstva) in se med seboj tudi mešajo (starševstvo pred poroko) (Ule 1995 v Švab 2001: 165).

1.3. ISTOSPOLNE DRUŽINE

Področje intimnosti in partnerskih zvez zadnja desetletja zaznamujejo generične spremembe, med katerimi naj bi bilo najpomembnejše oblikovanje novih partnerskih razmerij, ki temeljijo na demokratičnosti in refleksivnosti. Spremembe naj bi zajemale vsa partnerska razmerja ne glede na spolno usmerjenost. Kljub temu pa strokovnjaki ugotavljajo, da se še vedno srečujemo z nenehno stigmo neheteroseksualnih partnerskih in družinskih oblik (Švab, Kuhar 2005: 87). Nekatere od njih smo doslej že uspeli sprejeti med sprejemljive družinske prakse (enostarševske, posvojitelske, etnično mešane družine) in jim zagotoviti vsaj nekaj državne podpore (Urek 2005: 156).

Lezbične in gejevske družine družboslovna literatura običajno uvršča med netradicionalne, nekonvencionalne, alternativne oz. izbirne družine, socialne družine. Zakonski heteroseksualni par z otroki, ki jim rečemo tradicionalna ali konvencionalna družina, pa sicer še komajda opravičuje to oznako, saj po statistikah v Sloveniji predstavlja le še dobro polovico družinskih oblik, in še to samo, če jih primerjamo z družinami z otroki. Kljub temu pa še velja za normo družinskega življenja (Ibidem).

Družine lezbijk in gejev bi morale biti preprosto samo družine, kot katerekoli druge. Prav univerzalna raba besede »družina« s svojo tradicionalno konotacijo namreč homogenizira in prikrije vse raznolike družinske prakse, ki jih ljudje živijo v vsakdanjem življenju (Zaviršek 2006: 199). Heteroseksualna nuklearna družina pri tem deluje kot norma, od katere se meri odmik, je mesto, od koder se označuje Drugi. Njen položaj je naturaliziran in normaliziran, je točka, na kateri neka oblika skrene od naravnega k nenaravnemu, od normalnega k deviantnemu (Urek 2005: 157).

Gejevska in lezbična družina je simptom nerazumevanja in čustvene ogroženosti, ki ju občuti velik del negejevske javnosti ob spoznanju, da imajo lahko tudi geji in lezbijke družinsko življenje. Gre za vsakodnevno borbo s psihičnimi, socialnimi, pravnimi, praktičnimi problemi ali celo fizičnimi grožnjami, s katerimi institucionalizirana sovražnost do homoseksualnosti preti njihovi najosnovnejši eksistenci (Švab, Urek 2006: 140).

Raziskava o vsakdanjem življenju lezbijk in gejev v Sloveniji iz leta 2005 je pokazala, da je 91 odstotkov sodelujočih odgovorilo, da je že doživelo psihološko nasilje, 24 odstotkov fizično nasilje in 6 odstotkov spolno nasilje zaradi svoje homoseksualnosti. Najpogosteje doživljajo nasilje na javnih mestih; le-ta je prežet z izrazito heteronormativnostjo (Švab, Kuhar 2005: 118-120).

Heteroseksizem je v splošnem definiran kot ideološki sistem, ki zavrača, očrni in stigmatizira vsakršno neheteroseksualno obnašanje, identiteto, razmerje ali družbo. Nekateri heteroseksizem definirajo kot vero v moralno premoč institucij in praks, povezanih s heteroseksualnostjo. Tako heteroseksizem ni omejen le na posamezno raven, ampak se kaže na več ravneh: v religiji, v zakonodaji, v medijih ter družbenih vedah. Na individualni ravni se heteroseksizem kaže tako psihično (npr. občutek gnusa, sovraštva) kot vedenjsko (npr. nasilje) (Ben-Ari 2001: 120).

Poznamo več različnih razlag o nastanku homofobije. Prva temelji na religiji, kjer tri velike religije – judisti, kristjani in islamisti – vidijo homoseksualnost kot greh. Druga razlaga je podprta s strani služb za duševno zdravje pod vplivom Freudove šole, ki pravi, da homofobija izhaja iz psihosocialnega razvoja otroka. Privrženci te razlage vidijo homofobijo kot reakcijo oz. obrambo na potlačeno naklonjenost do istega spola. Sociološka razlaga pa pravi, da homofobija služi kot mehanizem za ohranjanje identitete; kot taka homofobija izvira iz iste osnove kot predsodki do ostalih družbenih manjšin (Ibidem: 121).

1.3.1. Nevidnost in brezpravnost

Pogosto prevladuje psihično in verbalno nasilje nad posamezniki in njihovo družino, nad njihovim dostojanstvom in samozavestjo. Največkrat gre za zbadanje, žaljenje,

poniževanje, izključevanje, norčevanje, razvrednotenje, kot tudi za ustvarjanje nevidnosti ali pretirano spraševanje ali celo zasliševanje. Gre za oblike namerne ali nenamerne homofobične diskriminacije. Avtorice, ki so naredile raziskavo o mavričnih družinah v Nemčiji, Švedski in Sloveniji, so zaznale največ homofobične diskriminacije prav v Sloveniji. Običajni strategiji staršev in otrok sta skrivanje in molčanje, saj jih skrbi, da bodo tarče zlorab. Strategija molka otroke in mlade delno varuje pred nasiljem, vendar hkrati načenja njihovo samozavest, prilagodljivost, čustveno trdnost in samostojnost (Sobočan, Zaviršek 2012: 31-33). Glede na odnos do homoseksualnosti v Sloveniji lahko sklepamo, da otroci in starši iz istospolnih družin težko spregovorijo o svoji družinski realnosti, saj lahko pričakujejo nestrpen odnos na različnih družbenih ravneh (Ibidem: 39).

Ana Marija Sobočan (2012) življenje mavričnih družin v Sloveniji označi s pojmom nevidnosti. Še pred kratkim so konservativni politični predstavniki trdili, da istospolnih družin v Sloveniji ni, da je to nedomača družinska oblika, znana na Zahodu in ne pri nas. Kar kaže na to, da so poznomoderne družbe še vedno izrazito heteronormativne in da je družbeni kontekst favoriziranja heteroseksualnosti ter stigmatiziranja homoseksualnosti tisti, ki istospolno usmerjene pozicionira bistveno drugače od raznospolno usmerjenih (Švab, Kuhar 2005: 91).

Tradicionalno družino se pojmuje kot naravni model, vendar to ne more biti, saj nastopa le v ideološkem polju in je kot taka objekt in področje političnega. Država je mesto, kjer se določajo norme in osredišči nadzor, ki zadeva družino kot institucijo. Najbolj praktično se družina in država srečata v družinski politiki, ki določa vsebino, obseg in družinske podpore (Urek 2005: 157).

Temeljna značilnost istospolnih družin v Sloveniji je prav njihova brezpravnost. Zakon o registraciji istospolne partnerske skupnosti deloma odpravlja brezpravni položaj istospolnih parov, da jih priznava kot skupnosti, pravice do skupne posvojitve otrok pa ne vključuje. Seveda nobena zakonska omejitev ne more prepričati, da istospolno usmerjeni ne bi imeli svojih otrok. Poleg tega v Sloveniji že obstaja nekaj otrok, ki odraščajo bodisi v dopolnjenih istospolnih družinah, bodisi v načrtovanih istospolnih družinah (Ibidem: 163). Vez med socialnim staršem in otrokom pa je vsekakor zelo ranljiva in ogrožena zaradi zunanjih dejavnikov. Na praktični ravni se pojavlja večkratno pomanjkanje: socialni starši ne morejo odločati o otroku v primeru

zdravstvene oskrbe ali posegov, za svojega otroka ne morejo uveljavljati porodniškega ali bolniškega dopusta, ne morejo opravljati povsem običajnih reči, kot je npr. svobodno potovati z otrokom v tujino, pari, kjer sta partnerki, partnerja različnih narodnosti, nimajo možnosti, da bi uveljavljali pravice do bivanja ali državljanstva iz naslova poroke; lahko se zgodi, da jim je preprečeno bivanje v eni državi, kar pomeni ločitev od partnerja in otroka. Podobno je s stanovanjsko pravico, če partner, ki je lastnik nepremičnine, umre. Tudi na področju delovnega prava so istospolne družine prikrajšane za pravice, ki izhajajo iz podpor družinam (npr. starševski ali bolniški dopust); podobno velja tudi za prejemanje posmrtnine po partnerju ali starševske pokojnine za otroke, ki so jim umrli socialni starši. Izključene so tudi posebne pravice na področju dedovanja (otroci ne morejo dedovati premoženja po svojih socialnih starših) in urejanje finančne podpore v primeru, da se partnerki ali partnerja razideta. Socialni starši nimajo pravice do davčnih olajšav za vzdrževane družinske člane, v tem primeru pa je aktualno tudi vprašanje možnosti brezplačnega vrtca za drugega otroka (npr. v družinah, kjer je vsaka mama biološko povezana z enim otrokom) (Sobočan 2009: 72).

1.3.2. Partnerstvo in starševstvo

Švab in Kuhar (2005) sta v svoji raziskavi ugotovila, da bi svojo partnersko zvezo registriralo 61,3 odstotkov vprašanih. Nekateri so mnenja, da pomenijo take pravne ureditve prilagajanje heteroseksualnim partnerskim vzorcem. Vendar se geji in lezbijke v Sloveniji ne strinjajo s to trditvijo, kar je povezano z močno prisotno zavestjo po nujnosti pravne ureditve pravic gejev in lezbijk na področju partnerstva (Švab 2005: 148).

Zakonska zveza kot formalna oblika v zadnjih desetletjih izgublja svoj pomen, kar se kaže v zmanjševanju števila sklenjenih zakonskih zvez. Vendar se njen pomen revitalizira, kadar se jo nekaterim skupinam ljudi prepove. Najlepše se to pokaže prav pri istospolnih partnerstvih. Institucija zakonske zveze v Sloveniji deluje tako, da formalizira le nekatere oblike intimnih razmerij in je zato oboje hkrati – pravica in oblika družbene neenakosti. Je institucionalizirana pravica enih in hkrati formalna oblika zatiranja drugih (Zaviršek 2006: 193).

Razlogi za sklenitev partnerske skupnosti niso ideološki in romantični, pač pa predvsem pragmatični; izpostavljajo pomen socialne varnosti, možnost kandidiranja za neprofitna stanovanja, ureditev premoženjskih razmerij in podobno. Zavedajo se tudi politično-simbolne funkcije institucije zakonske zveze, saj sta prisotni zavest o drugorazrednem položaju in zahteva po enakih pravicah in dolžnostih, ki pripadajo primerljivim heteroseksualnim parom (Švab 2005: 148).

Lezbijke in geji lahko postanejo starši tudi s postopkom umetne oploditve z darovanimi spolnimi celicami in z nadomestnim materinstvom. Umetna oploditev v Sloveniji je zakonsko mogoča samo za zakonske pare, ki se zdravijo zaradi neplodnosti. Lezbijke, ki se uvrščajo v pravno kategorijo samskih žensk, tako niso upravičene do tega posega, saj se po Zakonu o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo, ki to področje ureja, ne zdravijo zaradi neplodnosti (Švab, Urek 2006: 141). Z vidika reprodukcije so v Sloveniji neporočeni ljudje diskriminirani, saj je reprodukcijska tehnologija privilegij poročenih. Z brezplačnimi poskusi zanositve z medicinsko pomočjo, ki jih plačajo državljani in državljanke poročenim parom, se reprodukcija slednjih v javnem govoru vzpostavi kot zaželena norma. Nove reproduktivne tehnologije se torej v Sloveniji uporabljajo tako, da reproducirajo stare neenakosti, saj favorizirajo biološko reprodukcijo znotraj tradicionalne zakonske zveze (Zaviršek 2006: 202).

Zakon seveda ne more preprečiti, da zainteresirane lezbijke ali lezbični pari ne bi poiskali pomoči v tujini oz. postopka oploditve opravili kar sami po osebnih dogovorih z darovalci. Možnosti za posvojitve pa so praktično nične. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih sicer dopušča možnost posvojitve s strani individualnih oseb. Enostranska posvojitve za lezbijke in geje bi bila torej teoretično mogoča, če bi jih obravnavali izključno kot individualne osebe, vendar je v praksi tako, da dobijo v posvojitve otroke le zakonski pari. Več praktičnih možnosti je na področju rejništva, saj Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti pogojev izvajanja rejništva ne veže nobenega tipa življenjske skupnosti (Švab, Urek 2006: 141-142).

Odpor do skupnih posvojitve obstaja, čeprav ni dokazov o škodljivosti življenja otroka z istospolnimi partnerji, ter je nerazumen, ker gre zgolj za vprašanje dovoljevanja dostopa do postopka posvojitve. Partnerjema bi bila s tem dana šele možnost, da se postavita v vrsto kandidatov za posvojitelje. Nato bi pristojne službe ugotovljale in

preverjale ustreznost in primernost posvojiteljev, enako kot sedaj pri različnospolnih pari. S sprejemom instituta skupne posvojitve bi bila za istospolne pare dosežena vsaj formalna enakost (Kogovšek 2010: 327).

Geji in lezbijke si načeloma želijo otrok, hkrati pa se zavedajo, da so realne možnosti za to majhne. Nekateri misel o otroku potiskajo stran, zaradi bojazni, da jih želja po otrocih ne bi preveč bremenila glede na majhne možnosti za uresničitev le-te. V nekaterih primerih se ta potlačitev stopnjuje do te mere, da geji in lezbijke sami zanikajo upravičenost istospolno usmerjenih, da bi imeli lastne otroke (Švab 2005: 149).

Pri načrtovanih istospolnih gejevskih družinah se geji spopadajo s težje premostljivimi ovirami kot lezbijke. Prvič, v čisto tehničnem smislu, saj imajo otroka hipotetično lahko le s pomočjo nadomestnih mater ali s posvojitvijo in z rejništvom, drugič pa zaradi večje socialne stigme, ki se drži gejevskega očetovstva. Družinsko delo – skrb za odnose in čustveno podporo v družini – je v tradicionalnem razmišljanju še zmeraj videno kot žensko delo, ki je utemeljeno v naravnih ženskih lastnostih. Gej, ki želi postati oče, je tako pojav *contra natura* vsaj dvakrat: najprej kot homoseksualec, ki po »naravni poti« ne more imeti otrok s svojim partnerjem, in nato kot moški, ki mu zmožnost, da skrbi za otroke, »ni naravno dana« (Švab, Urek 2006: 142-143).

1.3.3. Ideologija zdravega razvoja otrok

Argumenti proti legalizaciji istospolnega starševstva se običajno nanašajo na skrbi za otroke: otroci v istospolnih družinah naj bi imeli težave v razvoju spolne identitete, pa tudi na splošno več vedenjskih in osebnostnih težav, podvrženi naj bi bili diskriminaciji zaradi spolne usmerjenosti svojih staršev in, ne nazadnje, otrokom naj bi bilo življenje v istospolni družini vsiljeno. Te skrbi se opirajo na še dve splošnejši predpostavki, in sicer, da so istospolne družine nenaravne ter da geji in lezbijke zaradi svoje patološkosti predstavljajo grožnjo za otroke (Ibidem).

S psihološkega vidika je za družino pomembno, ne glede na njeno obliko ali tip, katere psihološke naloge izpolnjuje. Človek v svoji družino potrebuje temeljni občutek lastne vrednosti, ki temelji na izkušnji pravice do resničnosti v iskanju ravnotežja med skrbjo zase in skrbjo za druge, med avtonomijo in povezanostjo (Čačinovič Vogrinčič

1995: 120). Koncept družine mora danes bolj upoštevati, kaj se v družini dogaja, kot pa to, kakšna naj bi družina bila (Featherstone 2004, Švab 2003 v Urek 2005: 158). Za raziskovanje sodobnih sprememb družine in starševstva je značilna prezaposlenost z vprašanjem, ali imajo določene oblike starševstva za otroke zaželene ali nezaželene posledice. Te se merijo s psihološkimi in socialnimi kazalci, kot so samospoštovanje, izobrazbeni dosežki, zmožnost obdržati dolgotrajnejše odnose, kriminalna dejanja ipd.

V argumentih proti novim družinskim oblikam, ki poskušajo dokazati, da njihove družine niso nevarne za družine, so opazne tri ukoreninjene predpostavke:

- prva je, da bolj ko se neka družina odmika od prevladujoče norme dvostarševske heteroseksualne »zdrave« družine, tem večje je tveganje za otroka;
- druga predpostavka je, da na otrokov razvoj pomembneje vplivajo družinske strukture kot družinski procesi (za otroka je pomembneje, ali sta v družini dva starša ali eden, ali oče prisoten ali ne, ali so starši biološki ali ne, ali so homoseksualni ali heteroseksualni ipd. kot pa kakovost družinskih odnosov);
- tretja skupina predpostavk se nanaša na znane poenostavljene povezave med netradicionalnimi družinskimi strukturami in negativnimi posledicami za otroka (iz enostarševskih družin naj bi prišli delikventni otroci, lezbijke in geji naj bi vzgajali homoseksualne otroke, otroci nebioloških staršev naj bi celo življenje pretrpeli v hrepenenju po svojih bioloških starših ipd.) (Golombok v Urek 2005: 159).

Susan Golombok v svojih študijah ugotavlja, da otroci, ki že od začetka živijo s starši, s katerimi niso genetsko povezani, ali z lezbičnimi ali gejevskimi starši, ne kažejo nič več psiholoških težav kot njihovi vrstniki iz tradicionalnih družin. Kar kaže, da biološka vez ni nujni pogoj za vzpostavitev močne vezi med starši in otroki ter za otrokovo čustveno dobrobit. Prav tako ovrže prepričanje, da je prisotnost očeta bistvena za razvoj ženske ali moške identitete. To ne pomeni, da očetje niso prav tako učinkoviti starši kot matere ali da njihova prisotnost ni pomembna, temveč da otroci, ki so zrasli v družinah brez očeta, niso prikrajšani za razvoj spolnih vlog. Očetje lahko imajo, povsem enako kot matere, pozitiven vpliv na otrokov razvoj. Pomembna je vloga dodatnega starša, ne pa njen ali njegov spol (Ibidem: 160).

Rezultati številnih študij so prinesli enopomenske sklepe, da se otroci, ki so odraščali v skupnostih istospolnih partnerjev, razvojno niso razlikovali od otrok, ki so odraščali s heteroseksualnimi starši. Ugotovili so namreč, da imajo otroci iz mavričnih družin pogosto več socialnih kompetenc, da so bolj spoštljivi do različnosti in da imajo glede spolnih identitet jasnejšo predstavo od mnogih vrstnikov. Prav tako ne doživljajo kriz ali stisk v duševnem zdravju nič pogosteje kot osebe, ki so odrasle v različnospolnih družinah, ter ne doživljajo več vrstniškega nasilja kot drugi otroci (Sobočan, Zaviršek 2012: 12, 40).

Za otroke iz istospolnih družin so izidi lahko slabi, če starši niso občutljivi za njihove težave, ki jih imajo zaradi predsodkov zunanjega sveta, in se o tem niso pripravljene pogovarjati. Niso problematične oblike družin same po sebi, ampak to, kar se v njih dogaja – nespoštovanje otrokovih pravic, neupoštevanje njegovih čustev, nerazvidnost odnosov, nezaupanje, nespoštljivo ravnanje z informacijami idr. (Urek 2005: 160).

Ana Marija Sobočan (2009) se sprašuje, kakšna naj bi bila vloga družine. Bila naj bi varno okolje, v katerem so starši zadovoljni in produktivni ter imajo možnost, da optimalno skrbijo za svoje otroke, otroci pa rastejo v zdrave člane družbe z zadostno mero samozaupanja in zaupanja v medčloveške, družbene odnose. Vsaki družini bi moralo biti omogočeno, da živi tako (Sobočan, 2009, 82).

1.4. SOCIALNO STARŠEVSTVO

Smiselno se mi zdi, da na začetku poglavja o socialnem starševstvu spet opredelim pojem družine, saj se mi zdi pomembno poudariti, kaj je njena funkcija, ki pride do izraza v vseh oblikah družin, ne le v moderni nuklearni družini. Tanja Renner (2006) preprosto reče, da je družina oseba ali skupina oseb, ki skrbi za otroka ali otroke. Kar družino ločuje od podobnih oblik vsakdanjega življenja, je obstoj starševskega razmerja kot socialnega razmerja. Pojavilo se je tudi sprejemljivo razumevanje družine kot skupnosti in institucije, ki deluje kot »osebna podporna mreža« (Renner 2006: 95).

Starševstvo pomeni odnos dolgotrajne in kontinuirane ekonomske, skrbstvene in emocionalne povezanosti med odraslim in otrokom. To velja za biološko in za socialno starševstvo, zato je delitev med njima nepotrebna. Delitev ustvarja razliko, ki je že hkrati neenakost (Zaviršek 2009: 5).

Intenzivna pluralizacija družinskih oblik in družinskih življenjskih stilov vodi do predpostavke, da je pravilneje govoriti o družinah kot o družini. Ljudje si namreč bolj kot kdajkoli sami izbirajo oblike in načine družinskega življenja (Rener 2006: 5).

Definicija družine se je že davno redefinirala, čemur pa ne sledijo spremembe v zakonodaji, ki bi tem pluralnim družinskim oblikam omogočila rojstvo otrok in enake starševske pravice. Zaradi tega pa tudi širša družba težje razume in sprejema socialne oblike starševstva (Urh 2009: 120).

V družinah poznamo biološke in socialne starše. Med slednje spadajo vsi tisti starši, ki niso biološki, vendar so s tem enakovredni po intimnosti in skrbi za otroka. Lahko so novi partnerji v razvezanih družinah, starši, ki so uporabili biomedicinsko pomoč za rojstvo otroka, rejniki in posvojitelji ali istospolne družine (Rezar 2006: 51-52). Socialno starševstvo definiramo kot družbeni odnos med odraslim in otrokom, ki ne temelji na krvni povezavi, temveč na socialno-čustveni, in je glede na časovno dimenzijo stalen, po svoji kvaliteti pa intimen in vsebuje ekonomsko odgovornost odraslega do otroka. Socialno starševstvo pomeni opravljanje starševskih funkcij v daljšem časovnem razdobju. Odrasli so za otroka »pomembni drugi«, ne glede na to, ali jih tako definira tudi zakonodaja (Zaviršek 2009: 4).

Družbeni diskurzi opredeljujejo starševstvo kot izrazito biološki koncept. Prav posebej še je izpostavljeno materinstvo, ki je popolnoma vezano na biološkost, torej na žensko telo in sposobnost rojevanja (Urh 2009: 117). V preteklosti so bile ženske, ki niso mogle imeti svojih otrok, označene kot »jalove«, kar pomeni, da so veljale za telesno in duševno nepopolne ženske. Ženske so na splošno veljale za prave ženske le tedaj, ko so bile tudi matere (Leskošek 2002: 211).

Vendar starševstvo ni le biološka danost, saj gre tudi za fenomen, ki je socialno pridobljen. Ženska, ki otroka rodi, še ni njegova mati, temveč postane mati s čustveno navezanostjo, skrbjo in odgovornostjo do otroka (Zaviršek 2006 v Urh 2009).

118). V evropski preteklosti je bilo socialno starševstvo kot zasebni intimni odnos, povezan z ekonomsko in skrbniško odgovornostjo, najpogosteje posledica obrednih praks, praks dedovanja, ekonomskih migracij, smrti in ločitev. Danes pa je socialno starševstvo tudi posledica pogostejših kombinacij biološkega in socialnega sorodstva in izjemnega razvoja tehnologij na področju človeške reprodukcije (Zaviršek 2009: 5). Favoriziranje biološkega starševstva v primerjavi s socialnim starševstvom se kaže na zakonodajni ravni in na ravni vsakdanjih družbenih odnosov. Še vedno so močno prisotne splošne družbene podobe o družini kot skupnosti ženske in moškega z biološkimi otroki (Urh 2009: 118).

Slovenija izvaja natalitetno politiko, ki razlikuje med zaželeno reprodukcijo, ki se nanaša na heteroseksualna partnerstva, in nezaželeno reprodukcijo, nanašajoč se na istospolna partnerstva in samske ženske (Urh 2009: 112). Gre za institucionalno segregacijo na področju biološke reprodukcije, za razlikovanje med »zaželeno in nezaželeno reprodukcijo« (Zaviršek 2006 v Urh 2009: 120).

Kljub vse večji pluralizaciji družinskih oblik oz. družinskih načinov življenja v Sloveniji sistem umetnega oplojevanja favorizira tradicionalne, biološke oblike starševstva. To se kaže v postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo, ki omogoča oploditev le raznospolnim poročenim in zunajzakonskim parom. Oploditve z biomedicinsko pomočjo se vežejo le na moškega in žensko, ki ne more zanositi po naravni poti, in jima ni mogoče pomagati z drugimi postopki zdravljenja neplodnosti. Vsaj eden od partnerjev, ki gre skozi postopek umetne oploditve, mora biti biološki starš. Istospolna partnerstva in samske ženske v Sloveniji nimajo pravice do oploditve z biomedicinsko pomočjo, kar se kaže kot še ena oblika izključevanja v slovenskem prostoru na področju reproduktivnih politik (Urh 2009: 112-113).

Družine, ki temeljijo na socialnem starševstvu, so tabuizirane in se o njih redko govori. Zato obstaja malo modelov, ki bi nekrvne družinske zveze prikazali kot samoumevne (Zaviršek 2009: 15).

Izkušnje ljudi, ki so bili umetno oplojeni z darovano spolno celico, kjer eden od staršev ni biološki starš, kažejo, da to velja še za precejšnji tabu. O osebnih izkušnjah umetne oploditve ljudje najpogosteje molčijo, velikokrat umetne oploditve ne razkrijejo niti najožji socialni mreži. Tabuizacija umetne oploditve se kaže tudi v

odnosu staršev do otrok. Starši ne nameravajo otroku povedati, da je bil umetno oplojen z darovano celico (Urh 2009: 116-117). V tradicionalnih predstavah še je vedno krvna povezava med odraslimi in otroki tista komponenta, ki tvori starševski odnos. Za nekatere je krvna zveza celo merilo kvalitete samega starševstva (Zaviršek 2009: 4).

Ideja o popolnem starševstvu je vezana na »naravno«, na tisto, kar je sposobno telo samo, ne pa s posegom tehnologije v njihovo telo oz. »naravo«. Čeprav sta znanost in tehnologija napredovali, lahko govorimo o ideološki regresiji. Postopki umetnega oplojevanja omogočajo nove oblike starševstva, vendar je v Sloveniji to omejeno zgolj na njegovo »tradicionalno« biološko podobo. Pravica do umetne oploditve je omejena pravica, ki določa, kateri otroci so v slovenski družbi zaželeni in kateri niso (Urh 2009: 120). Nova tehnologija se uporablja tako, da ohranja tradicionalne vrednote (Zaviršek 2006: 208).

Z uveljavitvijo in priznanjem novih družbenih razmerij, ki ne temeljijo zgolj na bioloških razmerjih, bi pridobili tudi večjo rodnost v Sloveniji. Tako ostaja praksa ozko osredotočena na ustvarjanje tradicionalnih oblik družin, pri čemer gre kritika predvsem na nepriznavanje družbene pluralnosti družinskih oblik in kršenje osebnih pravic posameznikov, ki naj bi po ustavi samostojno odločali o rojstvu otrok (Urh 2009: 120).

Oblika socialnega starševstva je tudi posvojitvev, pri kateri nobeden od staršev ne deli genskega materiala. Danes je ta oblika socialnega starševstva vsaj formalno namenjena v otrokovo korist in je hkrati najučinkovitejši socialno varstveni ukrep za otroke, ki nimajo možnosti odraščanja v biološki družini. V preteklosti so bili pri posvojitvah v ospredju zgolj interesi posvojiteljev, ki so se za to obliko družinskega življenja določali, ker niso imeli bioloških otrok, ker biološki otrok ni bil »pravega« spola ali pa zaradi ohranitve družine in družinske dediščine (Klun 2009: 35).

Posvojitvev otrok kot ena od strategij dedovanja je bila znana že v obdobju predkrščanske Evrope, saj je omogočila parom, ki niso imeli otrok, da dobijo potomca, na katerega se je prenašalo premoženje po očetu. Z večanjem vpliva krščanskih prepovedi je Cerkev prepovedovala tudi posvojitve, o posvojenih otrocih pa je govorilo kot o »otrocih krive prisege«, ker so s tem, ko so postali dediči, »Boga

ogoljufali za tisto, kar mu po pravici pripada«. Potemtakem postane razumljivejša današnja tabuizacija posvojitve. Socialno sorodstvo in starševstvo zbudata dvom že vnaprej, zato ostaja v ljudeh potreba, da bi otroku in okolici prikrili posvojitev in tako utrdili videz družine, temelječe na krvnih vezeh (Zaviršek 2009: 8).

Čakalna doba na posvojitev otroka v Sloveniji je dolga. Pari čakajo od enega leta, najpogosteje od treh do petih let. Zaradi tega se veliko ljudi odloča za mednarodne posvojitve (Klun 2009: 35). Eden izmed razlogov za dolgo čakalno dobo je sistem rejništva. Le-to je posebna oblika varstva in vzgoje otrok, nameščenih v rejniško družino, in je namenjeno otrokom, ki začasno ne morejo prebivati v biološki družini. Rejništvo naj bi bil začasen ukrep socialnega varstva, z namenom zaščite in koristi otroka. Kot problem se izkaže, da v Zakonu o izvajanju rejniške dejavnosti ni opredeljeno, kolikšna je doba kratkotrajnega rejništva. Praksa kaže, da je rejništvo v Sloveniji pogosto predolgo. V raziskavi, ki sta jo opravila Struna in Zemljič (1999), se je izkazalo, da za skoraj polovico rejencev vrnitev v matično družino ne bo mogoča (Ibidem).

Zakon ne dovoljuje skupne posvojitve otroka zunajzakonskim heteroseksualnim parom in istospolnim parom. Zunajzakonska skupnost naj ne bi bila tako stabilno razmerje kot zakonska zveza. Vendar, glede na vse bolj raznoliko družinsko življenje, bi bilo potrebno narediti korak naprej. Že podatek o številu razvez nam pove, da zakonska zveza ni zagotovilo za trdno razmerje (Ibidem: 36).

Socialno starševstvo ostaja bodisi nevidno bodisi manjvredno v odnosu do gensko-bioloških razmerij med ljudmi. Tradicionalno kulturno konstruirane podobe socialno sorodstvo stigmatizirajo. Znane so podobe hudobnih mačeh, nasilnih očimov, pastorkov, ki so zmeraj žrtve zatiranja, posvojencev, ki so žrtve družinske tragedije, polbratov in polsester, ki ne morejo nikoli postati enaki biološkim bratom sestram (Zaviršek 2006: 207). Pomen bioloških vezi pred socialnimi je posledica tradicionalne konceptualizacije otroka kot »podaljška«, »naravnega naslednika«, »nadaljevalca vrste« (Ibidem).

Sorodstvena razmerja, določena z zakonsko zvezo, so favorizirana z biološkim determinizmom, ki konstruira nebiološka razmerja z znano formulo binarnosti kot slabša, nepravilna in nezaželena. V sferi zasebnosti postaneta socialno sorodstvo in

starševstvo nasprotje biološko zaželenim družbenim odnosom. Razlikovanje, ki je socialno-pravno (dedovanje, sprejemanje odločitev ipd.) in simbolno (z imenom), ustvarja izključevanje. Tukaj lahko uporabimo teorijo dominacije, ki pravi, da šele prek izključevanja drugega pokaže »velikost« prvega in se tako utrjuje dominantna kultura (Ibidem).

Pravila in norme Katoliške cerkve, ki so začele regulirati družinske prakse zlasti zato, da bi imela Cerkev nadzor nad družinskim premoženjem, saj se je nanjo prenašalo bogastvo družin, so močno vplivale na to, da so dobile krvne zveze primat nad socialnimi (Zaviršek 2009: 8).

1.5. IMPLIKACIJE ZA SOCIALNO DELO

V Sloveniji nimamo sistematično zbranih podatkov o gejih in lezbijkah kot uporabnikih socialnih, svetovalnih služb ali služb duševnega zdravja. Odzivi služb so odvisni zlasti od osebne razgledanosti in širine profesionalk in profesionalcev oz. na drugi strani od njihovih predsodkov in ne od načelne naravnosti, ki bi jo imele te službe med svojimi načeli dobre prakse. Tako nobena lezbijka ali gej ne more vedeti, kaj lahko pričakuje, če se obrne na profesionalno službo. Pozitiven odziv na njeno ali njegovo spolno orientacijo ni samoumeven. Med dobre izkušnje so šteli, če so po razkritju pred strokovno delavko, delavcem doživeli občutek sprejetosti, nezavrjenosti, neodtegnjene bližine, zanimanje in podporo svojim prizadevanjem. Med slabe izkušnje so uvrstili odzive v razponu od obupne zadrege do poskusov spreobračanja. Med hujše odzive profesionalnih služb sodi patologizacija homoseksualnosti, torej praksa, ki se opira na prepričanje, da je homoseksualnost problem ali odklon (Urek 2002: 115-116). Različne profesionalne službe za pomoč ljudem pogosto locirajo izvor njihovih težav v naravi njihove spolne usmerjenosti in s tem patološki model vedno znova obnavljajo (Ibidem: 165).

Čačinovič Vogrinčič (1996) izreden pomen v stroki socialnega dela pripisuje temu, da profesionalci ne ostanejo brez besed ter da znajo s svojimi posebnimi koncepti in ravnanji odpirati nove možnosti, raznolike alternative, ki imajo skupno to, da razločujejo in povezujejo, ustvarjajo mreže in nikogar ne izključujejo (Čačinovič Vogrinčič 1996: 395).

Istospolna partnerstva in družine pred teorijo in prakso socialnega dela postavljajo nove strokovne in etične izzive. Vsekakor se je treba premakniti od mnenja tipa »s tem se pri nas še nismo srečali« do etičnega vprašanja »zakaj je tako«. Socialne delavke in delavci morajo uporabljati strokovne argumente in aktivno zagovorništvo. Pomembno je, da svoje predsodke reflektiramo, še preden začnemo delati z ljudmi (Urek 2002: 168).

V okviru socialno-delovnega modela je zelo pomembno, da strokovnjaki proučijo svoj odnos do homoseksualnosti. Socialno delo mora vsebovati raziskovanje lastne homofobije; socialni delavci bi se morali odmakniti od heteroseksualne predpostavke in dopustiti možnost, da je njihova stranka homoseksualec (Hardman 1997:561-562).

V raziskavi med socialnimi delavkami in delavci o istospolnem starševstvu (ŠOUL 2000) 75 odstotkov socialnih delavk in delavcev ne podpira legalizacije istospolnega starševstva. Pomemben podatek iz raziskave je, da se je le na eno socialno delavko obrnil istospolni par za informacije o dodelitvi otroka. Le-to pomeni, da rezultati oz. anketni odgovori ne izhajajo iz izkušenj v praksi, pač pa so v njih prisotni predsodki. Kljub temu pa je na zadnje vprašanje 83 odstotkov vprašanih odgovorilo, da zase meni, da nima predsodkov do homoseksualcev (Urek 2002:115).

Socialni delavci, psihologi in ostala stroka bi morala raziskati svoje homofobične predsodke, saj s tem vplivajo na svoje uporabnike. Raziskave odnosa do manjšin in stigmatiziranih posameznikov na splošno, še zlasti pa do homoseksualcev, so pokazale, da medosebni stiki pomagajo pri premagovanju predsodkov. Na splošno velja, da je pozitiven odnos do lezbijk in gejev zelo povezan z družbeno interakcijo do istospolno usmerjenih. Takšna osebna interakcija zagotavlja informacije, ki zmanjšujejo nevednost in zmanjšajo negativne predsodke (Ben Ari 2001: 121-122).

Čačinovič Vogrinčič (1996) govori, da strokovnjak mora tudi zase vedno znova razrešiti vprašanje ravnotežja med skrbjo za uporabnike in skrbjo zase, med svojo avtonomijo in željo, da bi pomagal. V socialnem delu gre za pomoč, za iskanje novih rešitev, za raziskovanje uresničljivega – za pomoč tam, kjer ljudje ne znajo in ne zmorejo najti rešitve sami (Čačinovič Vogrinčič 1996: 396). Socialni delavci so si pri

delu z depriviligiranimi skupinami pridobili veliko podatkov, s katerimi lahko razbijajo stereotipe in razkrijejo strukturne neenakosti (Dominelli 1995: 191).

Izkušnje ljudi, ki so se odločali za posvojitve, so slabe. Doživeli so vrsto težkih in neprijetnih situacij ter so mnenja, da socialne delavke in socialni delavci niso ustrezno usposobljeni za strokovno podporo in pomoč na tem področju. Irena Rezar (2009) opozarja, da socialne delavke in delavce zavezuje kodeks etike, v katerem je v 4. členu zapisano, da mora biti delo socialne delavke oz. delavca vselej v pomoč in korist uporabnikom, s katerimi dela, ter da tega ne sme ogroziti noben drug interes in namen (Rezar 2009: 62).

Socialno delo mora slediti sodobnim smerem razvoja družinskega življenja, pluralizaciji družinskih oblik, življenjskih stilov in življenjskih potekov, spreminjanju družinskih vrednot, spremembam v družinskih vlogah in drugim spremembam na področju družine. Pri tem ne bi smeli pluralizacije družinskega življenja obravnavati kot enodimenzionalen pojav, saj je tesno povezan s številnimi spremembami (upad števila formalnih zakonskih zvez, večanje števila kohabitacij, razvez in otrok, rojenih izven zakonske zveze itn.). Povezano razumevanje sočasnih pojavov sprememb v družinskem življenju je za socialno delo ključno, tako na ravni teorije kot na ravni prakse. Ko ravnamo, kot da razlik med družinskimi resničnostmi ni, s predpostavko, da jih bomo s poudarjanjem razlik samo dodatno stigmatizirali, jih na nek način zamolčimo. Moramo pa jih narediti vidne, da bi tudi te družine dobile več moči za življenje (Urek 2002: 168-169). Čačinovič Vogrinčič (1995) pravi, da raznolikost ne govori o krizi družine, temveč o tistih oblikah družinskega življenja, ki so ljudem uresničljive. Cilj znanstvenega in strokovnega razmisleka v socialnem delu ne more biti odkrivanje, določanje idealnih ali »ustreznih« oblik družinskega življenja, temveč je lahko le prispevek k temu, da bi bolje razumeli življenje v njih in da bi dobili tisto, kar v družini potrebujemo, poudarja avtorica (Čačinovič Vogrinčič 1995: 120).

Za podporo istospolnim skupnostim moramo povečati občutek za vsakdanje življenje in specifične situacije, s katerimi se srečujejo posamezni odrasli in otroci iz istospolnih družin; razviti načela in metode dela v smeri depatologizacije spolne usmerjenosti nasploh in istospolnih družin posebej; povečati pomoč depriviligiranim

družinam in aktivno zagovorništvo in se vključiti v prizadevanja za uveljavljanje, priznanje in večjo vidnost istospolnih partnerstev in družin (Urek 2002: 168).

Urek (2005) pojasnjuje, da so zgodovinske spremembe v družbenem vrednotenju posameznih oblik družinskega življenja, na primer enostarševskih ali etnično mešanih družin, zgovoren dokaz, da družine ne gre jemati kot statične in trdne oblike, ki biva v socialnem vakuumu. Pri raziskovanju »uresničljivega v družini«, kot temeljne naloge socialnega dela z družino, mora biti socialno delo tako pozorno na tiste družinske oblike, ki so že v izhodišču težje uresničljive oz. ki doživljajo na svoji poti uresničevanja več ovir kot druge (Urek 2002: 169). Slovenska zakonodaja je podlaga za prakso naših socialnih delavk. Te so praviloma izvrševalke socialnih politik in zakonodajo sprejemajo kot predpisano danost, ki je ne morejo in smejo spreminjati. Socialne delavke razkorak med tradicionalno-normativnim področjem in vsakdanjo prakso zaznavajo, Zavirškova pa je mnenja, da bi ga bilo potrebno reflektirati in pogosteje ukrepati v prid uporabnikove stvarnosti (Zaviršek 2009: 16).

Lena Dominelli pravi, da socialno delo ni nevtralna dejavnost, temveč je še in še politična. Nadaljuje, da ima to, kar se dogaja v političnem prostoru oz. telesu, implikacije za socialno delo v praksi. Socialni delavci kot profesionalci, ki se ukvarjajo s potrebami prebivalcev v okviru nacionalne države, morajo

- prepoznati navzočnost depriviligiranih državljanov v svoji sredi in aktivno delati, da postanejo polnopravni; oblikovati in izvajati ustrezne storitve; biti soudeleženi pri preoblikovanju obstoječih družbenih razmerij, da bi zagotovili odpravo strukturnih neenakosti;
- na novo definirati profesionalno ideologijo in etiko, tako da bosta odražali pričakovanja tistih, ki so deležni njihovih uslug;
- posredovati pri njih in v njihovo korist, ko država krši njihove človeške, ekonomske, socialne in politične pravice, ter resno vzeti politično naravo nalog socialnega dela in zagotoviti, da se bo socialno delo uveljavilo kot poklic, ki je posvečen zagotavljanju blagostanja najbolj ranljivim ljudem v družbi (Dominelli 1995: 191-192).

Pomanjkljiva zakonodaja, posledično pa pomanjkanje družinske podpore, postavlja istospolne družine v neenakopraven položaj. Stigmatizira jih do te mere, da jih povsem zanika. Raziskovanje uresničljivosti v teh primerih razumemo najprej kot

politični boj za pravico do obstoja, v katerega se moramo vključiti tudi socialne delavke in delavci. Ta od nas zahteva socialno akcijo, s katero bomo dosegli spremembe in vključitev novih družinskih oblik med legitimne oblike družine.

Institucija družine bo dejansko ogrožena, če pravna in kulturno-družbena stališča in pogledi ne bodo sledili spremembam, s katerimi se družinsko življenje neprenehoma dopolnjuje in transformira. Da bi delovali »za družino«, so nujne spremembe v zakonodaji, nepogrešljivo pa je tudi izobraževanje o novih družinskih realnostih (sistem obveznega izobraževanja bi nujno moral vključevati različne podobe družin, medijske reprezentacije bi morale biti bolj raznovrstne, senzibilnost na vseh straneh javnega občevanja bi se morala povečati). Še zlasti pomembno je v tem kontekstu izobraževanje strokovnjakov (Sobočan 2009: 83).

1.6. PREDSTAVITEV POGlavITNIH NOVOSTI DRUŽINSKEGA ZAKONIKA

Skozi teoretični del smo spoznali družbene spremembe na področju družine in družinskega življenja, zaradi katerih ne moremo več trditi, da je tradicionalna družina edini in najboljši možni model za vzgojo otroka. Ker bi zakoni morali naravno slediti dogajanju v družbi, je tudi v Sloveniji že dlje časa vidna potreba po novi zakonodaji na področju družinskih in partnerskih odnosov. Zdaj veljaven Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih je bil sprejet že leta 1976 in je bil do sedaj trikrat noveliran, nazadnje leta 2004. Z novelami so se reševale bolj sprotne težave, zaradi prehoda v nov politični sistem. Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve kot razloge za sprejem navaja: pravne praznine, nedodelanosti in pomanjkljivosti sedanjega zakona ter odprte možnosti za boljšo ureditev družinsko pravnega področja, večje varstvo koristi otrok in prilagoditev zakonodaje družbeni realnosti. Predlog družinskega zakonika ohranja osnovno usmeritev ureditve družinskih razmerij – korist otroka, ki je z zakonikom opredeljeno kot načelo.

Poglavitne novosti, ki jih je predvideval družinski zakonik:

- *definicija družine*: je vključujoča in širše zastavljena – pojem družine po novem poleg tradicionalne družine, obsega tudi enostarševske, reorganizirane,

rejniške in istospolne družine ter enači pomen socialnega in biološkega starševstva;

- *zakonska zveza*: opredeljena je kot življenjska skupnost dveh oseb istega ali različnega spola; torej gre za izenačitev zakonske zveze z istospolno skupnostjo, ki obema prinaša iste pravne posledice;
- *zunajzakonska skupnost*: zakonik priznava pravne posledice tudi življenjski skupnosti dveh oseb istega spola, ki nista sklenila zakonske zveze;
- *možnost sklepanja zakonske zveze na različne načine*: zakonska zveza se lahko sklene zunaj uradnih prostorov in omogoča načine sklenitve zakonske zveze pri katerih so zahteve po obličnosti minimalne, kar pomeni možnost za diskretno in manj formalistično sklenitev zakonske zveze ter omogoča ponovitev slovesnosti ob jubileju sklenitve zakonske zveze;
- *ženitne pogodbe*: možnost, da zakonca izbereta in določita vsebino lastnega premoženjskega režima, kar pomeni da se s sklenitvijo ženitne pogodbe lahko zakonca izogneta zakonitemu premoženjskemu režimu in se dogovorita za njun premoženjski režim;
- *priznanje otroka pred njegovim rojstvom*: gre za posebno varovanje otrokove koristi;
- *posvojitve*: kot posvojitelja določa poleg zakonca, tudi zunajzakonska partnerja in kot izjemo tudi samsko osebo (npr. v primeru smrti edinega starša);
- *mirno reševanje sporov preko strokovnega svetovanja in družinske mediacije*: izvajali naj bi jo centri za socialno delo in sodišča, ali s posebnim dovoljenjem tudi druge fizične ali pravne osebe; opravi se lahko pred, med in po koncu sodnega postopka v zvezi z varstvom in vzgojo otrok ob razvezi zakonske zveze ali razpadu zunajzakonske skupnosti; s tem konceptom želijo ohraniti in izboljšati razmerja znotraj družine, ki je za otroka najprimernejša oblika varnega okolja ter vplivati na to, da starši sami dosežejo soglasje o pomembnih vprašanjih;
- *prenos pristojnosti s centrov za socialno delo na okrožna sodišča*: gre za razbremenitev centrov oblastnega odločanja in okrepitev njihove strokovne in svetovalne funkcije; sedanja ureditev je včasih kontradiktorna, saj je po eni strani naloga centrov za socialno delo, da družinam svetujejo, jo strokovno podpirajo, po drugi strani pa morajo z represivnimi ukrepi poseči v družino;

- *učinkovitejše izvajanje načela koristi otrok*: gre za hitrejše reševanje zadev na družinskem področju, v zakonik so zapisali načelo najmilejšega ukrepa, vključili definicijo ogroženosti, katera je pogoj za izrek ukrepa, pri vsakem ukrepu posebej določa koliko časa lahko traja, določa stalno preverjanje utemeljenosti nadaljnjega izvajanja ukrepa in zavezuje center za socialno delo, da predlaga prenehanje izvajanja ukrepa, nadomestitev ukrepa z drugim ali predlaga podaljšanje že izrečenega ukrepa; to se izkaže kot izredno pomembno pri rejništvu, saj se je v praksi dogajalo, da so otroci v rejništvu dosegali polnoletnost, medtem, ko se je vedelo se razmere doma ne bodo spremenile;
- *uvedba instituta Zagovornika otroka*: otroku se mora dati možnost, da sam ali po osebi, ki ji zaupa, pove svoje mnenje, če je sposoben razumeti njegov pomen in posledice; ta institut bo poskrbel, da se bo v postopkih in aktivnostih, ki tečejo v zvezi z njim, slišal tudi njegov glas;
- *prepoved telesnega kaznovanja in drugega ponižujočega ravnanja*: ne gre le za zavezo staršev, temveč tudi drugih oseb, državnih organov in nosilcev javnih služb; otroka se zavaruje pred vsemi oblikami telesnega ali duševnega nasilja, poškodb ali zlorab, zanemarjanja in malomarnega ravnanja, trpinčenja ali izkoriščanja, v številni spolne zlorabe; gre za načelno prepoved, za katero niso predvidene sankcije, vendar zaradi tega ni nesmiselna – njen odločilen pomen je v simboliki oz. v tem, da jasno pove, da je telesno kaznovanje in ponižujoče ravnanje z otrokom družbeno nesprejemljivo ravnanje; (Predlog Družinskega zakonika 2009, Dodatno mnenje Vlade RS 2011).

Kot je vidno iz novosti, ki jih prinaša Družinski zakonik, gre za temeljito spremembo na družinsko pravnem področju. Pravno bi priznal in uredil področje istospolnih skupnosti, ki bi bile skoraj povsem enakopravne heteroseksualnim - izključuje jih pri možnosti skupne posvojitve. Prav to, je v Sloveniji dvignilo veliko prahu in začela se je dolga javna razprava, v kateri smo se Slovenci spet razdelili v dva tabora. Oblikovali so se argumenti za in proti; glavna jabolka spora so bila predvsem redefinicija družine, izenačitev zakonske zveze in istospolne skupnosti ter posvojitve. Kot pravi Zaviršek (2009), »*družina je bila vedno polje ideoloških spopadov in večina razprav o predlogu družinskega zakonika pri tem ni izjema*«.

EMPIRIČNI DEL

2. PROBLEM

Že dve leti in pol poteka v slovenskem javnem prostoru razprava o pomenu družine in različnih pogledih na Družinski zakonik. Predvsem burna je bila v začetku tega leta, ko je potekala referendumsko kampanja, v kateri je bilo prisotnega veliko sovražnega govora, predsodkov, stereotipov in diskriminatornega vedenja. V razpravo se je vključila večina parlamentarnih strank, Katoliška cerkev, civilne iniciative, opredelila se je tudi stroka ter veliko znanih in vplivnih Slovencev. Stališča zagovornikov in nasprotnikov zakonika se najbolj razhajajo pri razširjeni definiciji družine in stališč do poskusa izenačevanja pravic istospolnih parov s pravicami tradicionalnih parov. Spreminjanje družine vseskozi spremljajo močne reakcije, ki skušajo ohranjati mit o tradicionalni družini in ne morejo sprejeti kompleksne spremembe družinskih oblik in hkratnega soobstoja različnih, starih in novih družinskih obrazcev.

Zanima me, kako se oblikuje javni govor, ki ima vsebine sovražnega govora in učinke na življenje neke skupine ljudi. Torej, kako govor oblikuje podobo realnosti nekih ljudi, ki jo morajo kot tako živeti in ki učinkuje na njihove življenjske poteke? Zaradi označujočega statusa nekaterih (netradicionalnih) družin, ki ga pridobijo skozi javne razprave, otroci nimajo enakih možnosti za uveljavitev v življenju in so prav tako zaznamovani.

Teze:

1. Argumenti nasprotnikov so bili bolj izrazito vezani na zastraševanje kot argumenti zagovornikov.
2. Kriza je v Pomurju povzročila, da se bolj oklepajo tradicionalnih vrednot, ker so zanje tveganja in spremembe ogrožajoče in je njihov položaj negotov.

Raziskovalna vprašanja:

1. Kakšne argumente so uporabljali zagovorniki in kakšne nasprotniki Družinskega zakonika?

2. Kdo vse se je vključil v javno razpravo o Družinskem zakoniku?
3. Kako je vstopala znanost oz. stroka in kakšno stališče je zavzela?
4. Kako je potekala referendumska kampanja v Pomurju?
5. Zakaj je v Pomurju toliko ljudi glasovalo proti Družinskemu zakoniku?
6. Ali je na glasovanje za oz. proti Družinskemu zakoniku vplivala politična usmerjenost?

3. METODOLOGIJA

3.1. VRSTA RAZISKAVE

Opravila sem kvalitativno analizo javnega govora o Družinskem zakoniku v času referendumске kampanje. Kvalitativna raziskava pomeni, da osnovno izkustveno gradivo sestavljajo besedni opisi, ki jih analiziramo tako, da ohranimo njihovo besedno, pripovedno naravo (Mesec, 2007). Pri metodologiji kvantitativne raziskave igrata pomembno vlogo hermenevtični krog (širjenje kroga spoznanj) in sekvenčna analiza (raziskovalne sekvence, ki potekajo po sosledju formulacija problema, zbiranje gradiva in analiza, nato reformulacija problema, ponovno zbiranje gradiva ...), s katerima vedno bolj utrjujemo in razširjamo znanje o raziskovalnem pojavu.

Kvalitativna analiza je postopek, pri katerem je izid odvisen od raziskovalčeve sposobnosti oblikovanja pojmov in teorij; teorijo postopno oblikujemo in jo že medtem, ko nastaja, sprti preverjamo in preoblikujemo (Mesec, 2007).

3.2. MERSKI INSTRUMENTI IN VIRI PODATKOV

Podatke za svojo raziskavo bom dobila iz sekundarnih virov; s spletnih strani zagovornikov Družinskega zakonika («Gibanje za Družinski zakonik») in nasprotnikov zakona, ki izvajajo javno kampanjo («Civilna iniciativa za družino in pravice otrok»), iz okroglih miz, ki so potekale pred referendumom na nacionalni televiziji, iz podatkov statističnega urada, glede izidov glasovanja na referendumu in predčasnih parlamentarnih volitvah ter iz pomurskih spletnih portalov o predvolilni kampanji v Pomurju.

Analizirala bom podatke od dneva odločitve Ustavnega sodišča, da dovoli referendum o Družinskem zakoniku, in celotnega obdobja referendumске kampanje, od 27. 12. 2011 do 25. 3. 2012. Za raziskovanje sem izbrala različne vire podatkov in se osredotočila na raziskovanje podatkov iz obdobja vodenja referendumске kampanje za in proti sprejetju novega Družinskega zakonika, da bi našla relevantne informacije in primerno število le-teh o področju, ki ga proučujem, in dobila celovito

podobo o raziskovani problematiki ter pri tem upoštevala več različnih perspektiv in izkušenj.

3.3. POPULACIJA IN VZORČENJE

Za populacijo šteje celotno poročanje o Družinskem zakoniku v izbranih medijih za določeno obdobje.

3.4. ZBIRANJE PODATKOV

Podatke sem zbirala preko interneta. Večina virov podatkov (spletne strani zagovornikov in nasprotnikov Družinskega zakonika ter okrogle mize) se nanaša točno na temo raziskovalne naloge, zato sem analizirala vse članke in zapise za določeno obdobje. Iz ostalih virov podatkov sem zbirala relevantne podatke za svojo raziskavo, ki mi bodo omogočili celovito obravnavo problema.

3.5. OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV

Podatke sem obdelala kvalitativno. Javni govor sem reducirala na argumente za in proti, ki sem jih potem jemala kot podlago za analizo, v kateri sem jih s pomočjo teorije tudi osmislila. Podatke o izidu glasovanja na referendumu in na predčasnih parlamentarnih volitvah sem analizirala in izvlekla rezultate, ki se nanašajo na Pomurje, jih primerjala med seboj in z dogajanjem v referendumski kampanji v Pomurju.

4. REZULTATI

4.1. ARGUMENTI ZAGOVORNIKOV DRUŽINSKEGA ZAKONIKA

1. Nova definicija družine je vključujoča in ne diskriminira nikogar.

Novi Družinski zakonik družino definira kot življenjsko skupnost otroka z enim ali obema staršema ali s katerokoli odraslo osebo, pod pogojem, da ta skrbi za otroka in ima do njega določene pravice in obveznosti. S to definicijo družine zaobjamemo vso raznolikost in kompleksnost družinskega življenja; je definicija, s katero nikogar ne diskriminiramo, nikomur ničesar ne jemljemo in ki ničesar ne razvrednoti.

*»Ta zakonik ničesar ne jemlje, ne napada tradicionalne družine, ampak ureja tisti segment v družbi, ki je sedaj neurejen; take družine so med nami in naloga zakonodaje je, da sledi temu, kar se dogaja v družbi, in zaščiti nezaščitene.«
(Tamara Vonta, Pogledi Slovenije, 23. 2. 2012)*

2. Zakonik upošteva družbeno realnost glede pluralizacije družinskega življenja, torej soobstoj različnih oblik in načinov družinskega življenja.

Ta argument se nanaša na razširjeno definicijo družine, ki spoštuje, varuje in vključuje vse oblike družin – tradicionalne, enostarševske, reorganizirane, rejniške, istospolne in druge. Družinski zakonik gradi na spoznanju, da je družina tam, kjer je otrok, in da morajo imeti vsi otroci enako varovane pravice.

»Družina je povsod tam, kjer je otrok, ne glede na to, ali sta njegova starša poročena ali ne, ne glede na njuno vero, na barvo kože ali spolno usmerjenost ... Vsi otroci morajo imeti pravico, da živijo v družini. Zato naj bodo vse družine pravno izenačene ne glede na njihovo obliko.« (zavsedružine.si)

3. Vsem, ki živijo v Sloveniji, morajo biti zagotovljene ustavno varovane enake človekove pravice in svoboščine.

Argument temelji na načelih antidiskriminacijske prakse in upošteva 14. člen Ustave Republike Slovenije, ki zagotavlja vsakomur enakost pred zakonom in enake človekove pravice ter temeljne svoboščine.

»Človekove pravice zares delujejo šele takrat, ko jih priznamo, omogočimo tudi drugačnim, ko jih omogočimo manjšinam.« (Aleš Črnič, zavsedružine.si)

“Politika ima polna usta človekovih pravic, ko pa je treba sprejeti Družinski zakonik, v katerem bi bilo jasno in glasno zapisano, da imajo tudi istospolno usmerjeni pravico do poroke in do vseh posledic, ki iz tega sledijo, potem pa zmanjka človekovih pravic.” (Zdenka Čebašek – Travnik, zavsedružine.si)

4. Družinski zakonik je zakon s podporo stroke. Pomembni so procesi v družini, ne pa strukture le-te.

Argument je podprt s strani stroke, ki pravi, da bolj kot forma družine (število ljudi, ki v njej živijo, spol, spolna orientacija staršev) vplivajo na otrokov razvoj procesi v družini (kakovost starševstva, medsebojna navezanost in podpora, sodelovanje med staršema, odsotnost konfliktov, zaupanje, toplina, varnost itn.). Gre za spremembo v dojemanju koncepta družine, ki daje prednost subjektivnim pomenom intimnih razmerij pred formalnimi, objektivnimi ali zakonskimi opredelitvami.

»Enako učinkovito kot v tradicionalni družini lahko pogoje za zdrav razvoj otroku zagotavljajo tudi strukturno drugačne družine – družine z enim staršem, dopolnjene družine, razširjene družine, družine z istospolno usmerjenima staršema in druge.« (iz uradne izjave Zbornice kliničnih psihologov Slovenije, Združenja psihoterapevtov Slovenije in Katedre za razvojno psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani)

»Raziskave kažejo, da ni pomembno, ali je starševsko razmerje z otrokom biološko ali socialno, pač pa je pomembno skrbstveno razmerje; da spol in število staršev ne igrata ključne vloge pri zagotavljanju otrokove dobrobiti, pač pa je pomemben predvsem kvaliteten skrbstveni odnos; da otroci iz istospolnih družin niso ne v psihološkem ne vedenjskem ne v seksualnem ali kakršnemkoli drugem

pomembnem smislu drugačni od otrok, ki odraščajo ob heteroseksualnih starših; da so istospolno usmerjeni starši prav tako uspešni pri vzgoji otrok kot heteroseksualni ter da bolj kot spol in spolna usmerjenost staršev na vzgojo vplivata vsebina oz. kakovost družinskih odnosov.» (Iz izjave predsedstva Slovenskega sociološkega društva)

5. Priznavanje statusa socialnega starševstva kot enakovrednega biološkemu.

Argument govori o tem, da ni pomembno, ali je starševsko razmerje z otrokom biološko ali socialno, pač pa je pomemben kvaliteten skrbstveni odnos.

»ZZZDR je neustaven, ker za družino šteje samo starše in otroke, ne pa tudi tistih skupnosti, v katerih živijo otroci in odrasli, ki niso njihovi starši (npr. stari starši ali skrbniki).« (Neža Kogovšek Šalomon, zavsedružine.si)

“Zakonodajalec je upošteval stroko, kajti raziskave, ki so bile opravljene tako drugod kot pri nas, kažejo, da so družinske oblike veliko bolj raznolike, kot jih priznava naša zakonodaja, da je socialno starševstvo veliko bolj razširjeno, kot je videti na prvi pogled in da je veliko ljudi in predvsem otrok bilo zaradi tega, ker je zakonodaja capljala za vsakdanjo prakso, na nek način diskriminiranih.” (Milica Antić Gaber, zavsedružine.si)

6. Zaščita pravic vseh otrok je primarno vodilo.

Argument temelji na zaščiti interesa otrok. Družinski zakonik otroku zagotavlja zagovornika v postopkih, ki tečejo v zvezi z njim, prepoved telesnega kaznovanja in drugega ponižujočega ravnanja, družinsko mediacijo, spodbujanje pozitivnega starševstva, prenos pristojnosti s centrov za socialno delo na sodišča, izboljšanje procesnega položaja otroka itd.

»Družinski zakonik daje v center urejanja otroka in njegovo pravico; mu daje glas, da se ga sliši in da odloča; da mu zagovornika in pravice v postopku.« (Katarina Kresal, Pogledi Slovenije, 5. 1. 2012)

4.2. ARGUMENTI NASPROTNIKOV DRUŽINSKEGA ZAKONIKA

1. Družina – poročena moški in ženska ter otroci – je temeljna vrednota in temeljna celica naše družbe, katere namen je v zasnovanju družine.

S tem argumentom se podajajo konservativne in katoliške vrednote, ki veljajo kot edine sprejemljive. Poudarjanje reproduktivne vloge družine zanemari vse druge vloge, ki skupnost konstituirajo. Funkcija zakonske zveze oz. partnerske skupnosti je tudi v zadovoljevanju višjih potreb po ljubezni, v osebni zadovoljstvu in samoaktualizaciji.

»Kar se tiče spolne komplementarnosti pri vzgoji otrok, se znanost in tradicija strinjata: zgolj mati in oče zagotavljata optimalen razvoj za otroka.« (24kul.si)

»Zakonik nikjer ne izpostavlja izjemnega pomena mame in očeta za otrokovo rojstvo, razvoj in vzgojo, prav tako nikjer ne izpostavlja otrokove koristi, da ima skrbna in ljubeča mama in oče, pač pa sistematično govori le o 'starših', ki pa jih ne pojmuje nujno v biološkem, pač pa v socialnem smislu.« (Aleš Primc, iz Odgovora na zahtevo Državnega zbora RS za presojo ustavnosti)

»Izjemen pomen povezanost ženske in moškega v trajni življenjski skupnosti je z vidika otroka v tem, da bi otrok imel navzoča ter skrbna ter ljubeča mama in oče, skupaj pa bi tvorili družino. Trajna življenjska skupnost mame in očeta namreč zagotavlja pomembno pravno in normativno povezavo med heteroseksualno zvezo in prokreacijo na eni ter družinskimi obveznostmi na drugi strani.« (Aleš Primc, iz Dopolnitve odgovora na zahtevo Državnega zbora RS za presojo ustavnosti)

2. Heteroseksualnost je naravna, homoseksualnost je nenaravna.

Pri tem argumentu gre za biološko razumevanje sveta – za naravni zakon kot neko danost, kot nekaj neodvisnega od mišljenja. Mitologija naravne družine je ena izmed kulturnih varovalk nespremenljivosti zaznavanja tradicionalne družine.

»Spornosti posvajanja otrok v istospolnih skupnostih bi se morali zavedati tudi in predvsem heteroseksualno usmerjeni, zagovarjajo zakonik. Ne le zato, ker z zagovarjanjem te možnosti istospolne skupnosti idealizirajo oz. jim dajejo večjo vlogo, kot jo v resnici imajo, ampak tudi zato, ker s tem podcenjujejo lastno spolno usmerjenost in starševsko vlogo, ki jim jo je narava namenila.« (24kul.si)

3. Otrok za zdrav telesni in psihološki razvoj potrebuje očeta in mater.

Ta argument temelji na zastarelih psiholoških dognanjih, zagovarja tradicionalno družino in ne upošteva pluralizacije družinskih oblik in potekov. Prav tako ne upošteva strokovnih raziskav, ki kažejo, da so v družini pomembnejši odnosi in vsebina kot pa oblika oz. struktura le-te.

»Vrsta strokovnih raziskav in zlasti izkušnje heteroseksualnih družin kažejo, da otrok za svoj zdrav ter uravnoteženi razvoj potrebuje ob sebi moški in ženski profil vzgoje oziroma vzorec obnašanja, ki je lasten samo moškemu in ženski v vsej njihovi različnosti.« (24kul.si)

4. S heteroseksualno skupnostjo se reproducira narod.

Ta argument izraža nacionalizem in predpostavlja skrb za nataliteto, v smislu, da bodo homoseksualci negativno vplivali nanjo. Prav tako zagovarja stališče, da se z reprodukcijo ohranja etična čistost, katera pa homoseksualcem po naravi ni dana.

»Ključni problem v tej diskusiji je demografski in natalitetni problem. Slovenija je na repu natalitete v Evropi in življenjska skupnost moškega in ženske je edina, na katero lahko računa družinska politika pri reševanju demografskega problema oz. pri preprečevanju biološkega zatona naroda.« (France Cukjati, Pogledi Slovenije, 23. 2. 2012)

»Kaže se potreba družbe po povprečni stopnji rodnosti 2,1 (otroka na žensko), ki je potrebna za preživetje. Izpostavlja tudi dejstvo, da se rodnost po vsem svetu eksponentno zmanjšuje. To človeštvo vodi na prag demografske zime.« (24kul.si)

5. Posvojitve istospolnih parov bi pomenile socialni eksperiment na otrocih. Z redefinicijo družine bo nastala pravna podlaga za spremembe učnih načrtov, v katere bodo vključili homoseksualne vsebine. Zakonik odpira vrata za nadomestno materinstvo in trgovanje z otroki.

Pri tem argumentu gre predvsem za ustvarjanje moralne panike in uvajanja nekega faktorja x kot praznega označevalca, v katerega se projicira vso možno zlo. Nasprotniki zakonika napovedujejo nevarnosti, ki nam pretijo v prihodnosti, če se zakonik sprejme, in navajajo pasti, ki se skrivajo v njem. Pri tem večkrat kažejo pokroviteljsko držo do otrok in se borijo v njihovem imenu.

»Z uporabo ali mešanjem nekaterih pojmov skušajo (zagovorniki) prikriti njihov namen, in sicer, da bi tudi istospolno usmerjenim, tako lezbijkam kot homoseksualnim moškim, omogočili možnost nadomestnega starševstva z biomedicinsko pomočjo (ko bi bilo slednje tudi zakonsko dovoljeno).« (24kul.si)

»Družinski zakonik uvaja dodatne načine pridobivanja otrok. S 60. členom omogoči trgovino z otroki in oplojevanje zdravih žensk v tujini.« (Tomaž Merše, Referendum 2012: Družinski zakonik, 22. 3. 2012)

6. Z izenačitvijo pravnih posledic partnerske skupnosti in zakonske zveze bo prišlo do razvrednotenja slednje in tako bo ta odprta za kakršnokoli obliko življenjske skupnosti (poligamija, sobivanje z živalmi itn.).

Pri tem argumentu gre za relativizem. Navezuje se na vrednote katoliške cerkve in sestoji na podlagi enačenja rimokatoliške vere z edino univerzalno etiko.

»Postavlja se vprašanje, ali je istospolnost v resnici možno obravnavati enako kot heteroseksualnost oziroma povedano drugače: ali so istospolni pari – zaradi socioloških in drugih razlogov – v resnici upravičeni do uživanja enakih pravic ali privilegijev (kot so pravica do otroka denimo), kot jih imajo heteroseksualni pari? Vprašanje je še toliko bolj umestno ob ugotovitvi, da gre pri istospolno usmerjenih vendarle za določeno značilnost, ki se kaže predvsem v tem, da po naravni poti istospolna partnerja pač ne moreta spočeti (svojih) otrok (pa ni problem neplodnost). Ker in dokler je temu tako, sledi logični sklep, da istospolna skupnost ni in ne more biti v vseh vidikih izenačena in enakovredna heteroseksualni skupnosti.« (24kul.si)

»Obstoječe stanje (da istospolne družine že obstajajo in živijo med nami) ... še ne pomeni, da ga je potrebno nujno podpirati oz. mu dati pravno ali zakonsko veljavo. S podobno logiko bi lahko končno legalizirali tudi druge pojave v družbi (pedofilijo, uživanje drog itd.), pa se to razumljivo ne naredi. Poleg tega bi

pomenila morebitna legalizacija obstoječega stanja (v istospolnih skupnostih) tudi signal družbi, da je posvajanje otrok v istospolnih skupnostih nekaj pozitivnega, v posrednem smislu pa tudi in celo nekaj zelenega.» (24kul.si)

7. Otroci iz istospolnih skupnosti tvegajo ločitev staršev, okužbo s HIV-om in izpostavljenost nasilju.

Tak argument reducira problem na najbolj ekstremne točke. Prikazujejo ga kot grožnjo in ga podpirajo z različnimi podatki, s katerimi izgleda še bolj zastrašujoče. Velikokrat povečujejo problem s pomočjo predsodkov in stereotipov.

»V istospolnih zvezah do trikrat več nasilja!« (24kul.si)

»Okuženost s HIV v Sloveniji raste; najbolj rizična skupina še vedno homoseksualci.« (24kul.si)

»Istospolne partnerske zveze so kratkotrajne.«(24kul.si)

»Lezbijke so v primerjavi s svojimi heteroseksualnimi vrstnicami izpostavljene trikrat večjemu tveganju za nastanek raka na prsih in celi vrsti spolno prenosljivih bolezni (med drugim hepatitisu B in C). Geji tvegajo nastanek raka na danki, sifilisa, gonoreje in virusa HIV.« (24kul.si)

8. Javno mnenje nasprotuje Družinskemu zakoniku in posega v pravice večine; takšno ureditev ima le nekaj držav na svetu; ne smemo pustiti, da manjšina odloča o pravicah večine, saj sta zakonska zveza in družina stvar vseh ljudi.

Tukaj gre za argument večine, ki govori, da manjšinska skupina ogroža moč, privilegije in status dominantne skupine. Prav tako predpostavlja, da imajo vsi državljani pravico vplivati na odločitve države, ki zadevajo diskriminirano manjšino, čeprav se ob teh odločitvah njihov status sploh ne spremeni.

»Prepričani smo, da potencialno nevarnost za javni interes predstavlja nepremišljeno preurejanje temeljnih družinskih razmerij. Razlikovanje različnih življenjskih skupnosti je upravičeno, kar po našem prepričanju po naravi stvari predstavlja izhodiščna reproduktivna funkcija zakonske in zunajzakonske zveze, pa tudi specifična materinska in očetovska vloga v družini. Če je kaj v

javnem interesu, je to prav ustrezen pravni položaj življenjskih skupnosti, iz katerih naša družbena in politična skupnost črpa potencial za svoj nadaljnji obstoj.« (Aleš Primc, iz Ogovora na zahtevo Državnega zbora RS za presojo ustavnosti)

»Takšno ureditev pozna samo nekaj manj kot 15 držav od 197 držav na svetu. Če bo zakon sprejet bomo prišli med 10 najbolj naprednih držav na svetu, ostalih 180 pa bo zaostalih.« (Janez Vasle, Referendum 2012: Družinski zakonik, 22. 3. 2012)

4.3. REFERENDUM O ZAKONIKU V POMURJU

Pomurje obsega štiri upravne enote: Mursko Soboto, Lendavo, Ljutomer in Gornjo Radgono. Prav tako so razdeljeni tudi volilni okraji, glede na katere sem raziskala izide glasovanja na referendumu o Družinskem zakoniku ter jih primerjala z izidi glasovanja s predčasnih volitev v državni zbor 2011, saj je bila v javni razpravi vidna politična razdeljenost na leve in desne. Zanimalo me je, ali so kakšne vzporednice med glasovanjem na parlamentarnih volitvah in na referendumu. Raziskala sem gospodarsko razvitost, ogroženost in razvojne možnosti v Pomurju. S temi podatki hočem ugotoviti, ali je stopnja krize v Pomurju tista, ki vpliva na ljudi, da se oklepajo konservativnih in tradicionalnih vrednot. Raziskala sem še, kako je potekala referendumsko kampanja v Pomurju.

4.3.1. Kazalnik razvitosti, ogroženosti in razvojnih možnosti za pomursko regijo

Pomurje je v Sloveniji zaradi obrobne in obmejne lege gospodarsko šibka panoga. Gospodarska struktura ni ugodna in pomurska podjetja so pričela s prestrukturiranjem pozneje kot podjetja drugje v Sloveniji. V Pomurju skorajda niso prisotna podjetja v panogah (računalniška oprema, komunikacijska oprema, prevodniki, biotehnologija), ki so danes gonilo gospodarske rasti, kar je ključni vzrok za zaviranje prihodnjega gospodarskega razvoja in konkurenčnosti Pomurja (Kavaš et al., 2001: 1-6).

Glavni generator nerazvitosti Pomurske regije je nerazvitost sama. Tradicionalni in delovno intenzivni ostanki gospodarstva vplivajo na počasno spreminjanje vrednot in

s tem tudi kulture organizacij v regiji. Delovnih mest ni mogoče ustvariti čez noč, za njihovo ustvarjanje je potrebna vsaj 3% gospodarska rast, kar v primeru Pomurja pomeni za ohranjanje razlike v razvojnem zaostanku rast za najmanj 6%, za začetek dohitevanja pa še nekoliko več (Regionalni razvojni program Pomurske regije 2007-2013 2007: 96).

Pomurska regija ima najnižji kazalnik razvitosti, ker ima med slovenskimi statističnimi regijami najnižji bruto domači proizvod na prebivalca, najnižjo bruto osnovo za dohodnino na prebivalca, najnižjo bruto dodano vrednost na zaposlenega ter najnižjo stopnjo formalne zaposlenosti. Najvišji kazalnik razvitosti ima Osrednjeslovenska regija, sledijo ji Obalno-kraška, Goriška ter Jugovzhodna Slovenija. Med najmanj razvite regije pa spadajo Pomurska, Podravska, Zasavska ter Kroška regija (Kozar 2007: 12-14).

Razvojna ogroženost, katere kazalci za izračun indeksa so stopnja registrirane brezposelnosti, indeks staranja prebivalstva in delež prebivalstva, priključenega na javno kanalizacijo, prikazuje precejšnje razlike med najboljšo in najslabšo regijo. Najvišjo vrednost indeksa razvojne ogroženosti ima Pomurska regija, sledita ji Podravska in Spodnjeposavska regija. Najmanj razvojno ogrožene regije so Osrednjeslovenska, Obalno-kraška, Gorenjska, Savinjska in Goriška regija (Ibidem).

Prav tako se Pomurska regija uvršča med statistične regije, ki imajo najmanj razvojnih možnosti. Vzroki so v tem, da ima med slovenskimi regijami najnižje povprečno število let šolanja prebivalstva, spada med regije z nizkim indeksom dnevne migracije ter med regije, ki so glede na delež površine območij Natura 2000¹ in poseljenost presegle slovensko povprečje (Ibidem).

¹ Natura 2000 je mreža posebej varovanih območij, ki jih oblikuje Evropska unija. Njen namen je ohranjanje biotske raznovrstnosti, in sicer tako, da varuje naravne habitate ogroženih rastlinskih in živalskih vrst.

4.3.2. Izidi glasovanja referenduma o družinskem zakoniku po volilnih okrajih

Uradni izid glasovanja je, da je bil referendum o uveljavitvi Družinskega zakonika s 45,45% glasov za in 54,55% glasov proti zavržen.

Volilna udeležba v Sloveniji je bila relativno nizka (30,31%). Največja volilna udeležba je bila v volilni enoti Ljubljana center (41,75%) in Ljubljana Bežigrad (37,50%). V volilni enoti Ptuj je bila volilna udeležba najmanjša, in sicer 23,90%, sledita ji volilni enoti Maribor s 24,50% ter Novo mesto s 27,01% udeležbo. Zanimiv je podatek, da je bila od osmih volilnih enot v petih udeležba pod povprečjem. Torej je bila le v Ljubljani, kjer moramo upoštevati, da so vzporedno potekale tudi županske volitve, in v Kranju, volilna udeležba nad slovenskim povprečjem.

Družinski zakonik so večinsko zavrnil v sedmih volilnih enotah, podprli pa so ga le v volilni enoti Ljubljana center s 54,79%. Najbolj odločno so ga zavrnil v volilni enoti Ptuj, kjer je proti glasovalo 64,37% volivcev.

Pod volilno enoto Ptuj spadajo volilni okraj: Lendava, Ormož, Ljutomer, Murska Sobota I., Murska Sobota II., Gornja Radgona, Lenart, Pesnica, Ptuj I, Ptuj II ter Ptuj III.

Zanimajo me izidi glasovanja v Pomurju, v katerem so volilni okraj Lendava, Ljutomer, Murska Sobota I., Murska Sobota II. in Gornja Radgona.

V spodnji tabeli so izidi glasovanja po volilnih okrajih v Pomurju.

<i>volilni okraj</i>	<i>glasovi za</i>	<i>glasovi protil</i>	<i>udeležba</i>
Lendava	30,35%	69,65%	19,03%
Ljutomer	36,38%	63,62%	23,44%
Murska Sobota I.	37,04%	62,96%	22,31%
Murska Sobota II.	45,34%	54,66%	25,01%
Gornja Radgona	38,26%	61,74%	22,63%
POMURJE	37,47%	62,53%	22,48%

Tabela 1: Izidi glasovanja na referendumu o Družinskem zakoniku v Pomurju

(vir: http://volitve.gov.si/Druzinski2012/rezultati/rez_vo.html#VE8)

4.3.3. Izidi glasovanja list po volilnih okrajih na predčasnih volitvah v državni zbor 2011

	VO Lendava	VO Ljutomer	VO Murska sobota I	VO Murska Sobota II	VO Gornja Radgona	Slovenija	Pomurje
Lista Gregorja Viranta	5,76%	7,52%	6,01%	8,62%	9,56%	8,37%	7,49%
Lista Zorana Jankoviča – Pozitivna Slovenija	18,43%	15,13%	15,66%	22,15%	15,80%	28,51%	17,43%
Socialni demokrati	6,86%	8,78%	17,52%	13,24%	14,32%	10,52%	12,14%
Nova Slovenija	9,01%	4,44%	3,13%	5,36%	5,38%	4,88%	5,46%
Slovenska demokratska stranka	23,09%	21,01%	20,77%	20,53%	24,63%	26,19%	22%
Slovenska ljudska stranka	22,97%	14,90%	20,30%	16,02%	9,12%	6,83%	16,66%

↑ lista z največ glasovi v posameznem okraju glede na število veljavnih glasov v okraju

Tabela 2: Izidi glasovanja na predčasnih parlamentarnih volitvah 2011 v Pomurju

(Vir: http://volitve.gov.si/dz2011/rezultati/rez_vo8.html)

4.3.4. Referendumska kampanja v Pomurju

V predreferendumski kampanji se je v Pomurju skupina mladih ljudi združila v neformalno koordinacijo »Pomurje je ZA«. Njihov namen je bil preko različnih dogodkov predstaviti ljudem Družinski zakonik, odpreti teme, ki so bile v javnih debatah potisnjene na rob (varstvo in koristi otroka, rejništvo, posvojitve, skrbništvo...), in Pomurce nagovoriti, da gredo na referendum in podprejo Družinski zakonik.

Organizirali so različne dogodke, ki so jih promovirali na svojem facebook profilu in v različnih pomurskih medijih, ki so o njihovih aktivnostih tudi redno poročali.

Posneli so video z naslovom Pomurje = ZA Družinski zakonik, ki je bil objavljen tudi na spletnem portalu Youtube. V njem so nastopili in dali izjave nekateri znani Slovenci, Pomurci in osebe, ki se jih Družinski zakonik neposredno dotika. Svojo podporo zakoniku so izrazili Vlado Kreslin, Gabi Čačinovič Vogrinčič, Samo Budna, Darko Rudaš, Alojz Kavaš, Norma Bale, Samuel Friškič, Jernej Flisar, Jernej Šavel in

Katarina Salaj. V videu postavljajo vprašanje: »Ali Družinski zakonik res spreminja družbo? Ali se zgolj prilagaja obstoječim človeškim odnosom, pred katerimi smo si do nedavnega zatiskali oči?«

Organizirali so tiskovno konferenco neformalnega združenja »Pomurje je ZA«, na kateri so Nejc Perhavec, Tomaž Rous, Maja Kohek in Sara Karba predstavili stališča ter argumente, s katerimi se opredeljujejo do sprejema zakonika.

V Mladinskem informativnem in kulturnem klubu Murska Sobota so priredili dogodek »Filmski večer in debata o Družinskem zakoniku«. Na začetku so si ogledali dokumentarec Daddy and Papa, ki govori o gejevskih parih v ZDA in se osredotoča na posvojitve, vzgojo in družinsko življenje gejevskih parov, nato je sledil strpen argumentiran pogovor, v katerem so soočili različne poglede, razmišljanja, mnenja in argumente o Družinskem zakoniku.

Na pomurskem spletnem portalu Pomurec.com je potekalo »E-soočenje: Perhavec in Horvat o Družinskem zakoniku«. Mnenje za Družinski zakonik je zagovarjal Nejc Perhavec, predsednik Pomurskega društva za krepitev socialnega dela in član neformalne pobude Pomurje je ZA. Mnenje proti Družinskemu zakoniku pa je zagovarjal prekmurski poslanec Nove Slovenije Jožef Horvat.

Po večjih mestih v Pomurju (Murska sobota, Beltinci, Gornja Radgona, Ljutomer) so delili letake, ki so jih dobili od kampanje »Za vse družine«. Postavili so stojnice in ljudem delili promocijski material ter jih seznanili z vsemi novostmi, ki bi jih prinesel Družinski zakonik. Nekateri zelo aktivni člani so letake raznašali tudi po nabiralnikih.

V Beltincih v Ambasadi Štefana Kovača Marka so organizirali informativni večer s predavanjem doc. dr. Barbare Rajgelj »Kaj nam prinaša novi Družinski zakonik?«. Bili so gosti na radiu Murski Val, kjer so predstavili bistvene novosti Družinskega zakonika.

Največji dogodek je bila okrogla miza: »Kaj nam prinaša Družinski zakonik?«, kjer so mnenja za in proti soočili: dr. Ivan Janez Štuhec (predstavnik Katoliške cerkve), Jakob Silvo (SDS), dr. med. Simona Kralj Lopert (zdravnica), dr. Roman Kuhar

(Gibanje za Družinski zakonik), mag. Majda Potrata (SD) in dr. Ivan Svetlik (nekdanji minister za delo, družino in socialne zadeve).

V prid Družinskemu zakoniku je v referendumski kampanji izrazila stališče tudi Evangeličanska cerkev. Le-ta v Sloveniji zaobjema 13 cerkvenih občin s približno 18.000 verniki. Večina cerkvenih občin in tako tudi njenih vernikov je iz Pomurja: Apače, Bodonci, Domanjševci, Gornji Petrovci, Gornji Slaveči, Hodoš, Križevci, Lendava, Moravske toplice, Murska Sobota in Puconci. Le dve cerkveni občini sta izven Pomurja, to sta Ljubljana in Maribor.

Škof Evangeličanske cerkve Geza Erniša je v sporočilu za javnost zapisal, da se zavzemajo za pravice otrok in da mora demokratična država izhajati iz človekovih pravic vseh državljanek in državljanov, poudarjajo tudi, da otroci živijo v različnih oblikah skupnosti, do teh oblik pa je treba imeti strpen odnos. Sodobna demokratična država mora zaščititi pravice otrok v vseh dejansko obstoječih oblikah skupnega življenja. Izrazil je mnenje, da bi Cerkev morala imeti še posebej senzibilen odnos in v duhu krščanske ljubezni v ospredje postaviti interese vseh otrok.

Civilna iniciativa za družino in pravice otrok, ki je v Sloveniji vodila kampanjo proti sprejetju Družinskega zakonika, v Pomurju ni organizirala nobenih dogodkov. Stališča proti Družinskemu zakoniku v Pomurju je najbolj vidno izražala Katoliška cerkev.

21. marca 2012 so skupno izjavo o Družinskem zakoniku podpisali predstavniki Srbske pravoslavne Cerkve zagrebško-ljubljanske metropolije, Katoliške cerkve in Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji. V izjavi so zapisali, da se zavzemajo za pravico vsakega otroka do družinskega življenja v skupnosti očeta in matere ter da je družina osnovna celica družbe, preko katere se posreduje versko in kulturno izročilo iz generacije v generacijo. Izrazili so mnenje, da izenačevanje istospolnih zvez z raznospolnimi in posvojitve otrok v takšne skupnosti niso primerne, ker vse to »ne zagotavlja bistvene in nezamenljive vloge očeta in matere v družinskem življenju, kar je ključnega pomena za skladen osebni razvoj zakoncev in otrok«. Vse državljanke in civilnodružbene organizacije pozivajo, da ne podprejo Družinskega zakonika in menijo, da »poudarjanje izključno individualnih pravic ob zanemarjanju

institucionaliziranih družbenih odnosov civilizacijo dolgoročno lahko pelje v pogubo«. (vir: <http://nadskofija-ljubljana.si/druzina/izjava-verskih-skupnosti-o-druzinskem-zakoniku/>)

Že pred podpisom izjave pa so v referendumski kampanji nagovarjali državljane, da glasujejo proti Družinskemu zakoniku: jasno so izražali svoja stališča na svojih spletnih straneh, preko pastirskih pisem in med verskimi obredi. 19. februarja 2012 so v cerkvah po vsej Sloveniji brali pastirsko pismo, v katerem so pozivali vernike, naj glasujejo proti Družinskemu zakoniku: *»spodbujamo vas, da se v sedanjih javnih razpravah o spornem Družinskem zakoniku dejavno zavzamete za obrambo doslej veljavnega pojmovanja družine in za to storite vse, kar je v vaši moči. Če bomo to morali braniti s pomočjo referendumu, vas pozivamo, da se ga množično udeležite in glasujete proti poskusom, da bi tisti družini, ki se ji imamo vsi skupaj zahvaliti, da smo to, kar smo, postavili ob bok druge oblike skupnega življenja, ki ne morejo enakovredno opraviti vloge prave družine*«. Slovenski škofje še pravijo, da je dolžnost kristjanov, da si prizadevajo za pravično družbo, kar obsega tudi druga področja družbenega življenja, med katerimi so najpomembnejši vzgoja in izobraževanje ter družinsko življenje. (vir: <http://katoliska-cerkev.si/pastirsko-pismo-za-postni-cas-2012>)

Slovenski škofje so pozivali vernike, naj aktivno delujejo proti Družinskemu zakoniku. V Pomurju so duhovniki pri svojih vsakodnevnih obredih poudarjali, da je tradicionalna družina za kristjane temeljna vrednota, ki je naravna in po božjem razodetju postavljena in da po novem Družinskem zakoniku družina niso več samo samo mož in žena z otroki, ampak tudi druge oblike sobivanja, kar pa nikakor ni sprejemljivo, da bi te enačili z naravno skupnostjo, ki jo pozna človeštvo že od začetkov. Sama sem bila priča takšnemu nagovarjanju na povsem neprimernem mestu. Duhovnik je pri maši zadušnici, ki je bila posvečena spominu na preminulega, pozival prisotne, naj se v čim večjem številu udeležijo referendumu in glasujejo proti.

5. RAZPRAVA

5.1. RAZUMEVANJE SPOLA IN SOCIALIZACIJE

V besedilu bom zaradi množice spletnih virov navajala le avtorje ali naslov prispevka, vire pa bom navedla v seznamu literature.

Iz javnih debat o Družinskem zakoniku lahko razberemo, kako gledajo oz. razumejo spol nasprotniki in zagovorniki, torej kako dojemajo koncept »moškosti« in »ženskosti« in kako sta ta koncepta interpretirana, ali gre za biološko determiniranost ali družbeno konstruiranost.

V debatah o istospolnih družinah se vse prepogosto izražajo mnenja, da so biološke razlike tiste, ki odločajo o vedenju moških in žensk, torej o vlogah, ki jih imajo v družbi. Vendar Stoller trdi, da sta »moškost« in »ženskost« – kot ustrezna termina za družbeni spol, ki sta psihološko in kulturno pogojena, lahko precej neodvisna od biološkega spola (Haralmbos, Holborn 2001: 589). Torej, kultura družbe je tista, ki določa vedenje spolov v njej. Skozi javni diskurz o Družinskem zakoniku je zaznati, da je naša družba še vedno izrazito heteronormativna. Pojem heteronormativnosti izhaja iz feminističnega dojetja heteroseksualnosti kot norme, ki na račun drugih intimnih praks in preostalih razmerij organizira in regulira družbene odnose in kulturna pričakovanja. Heteronormativnost ohranja naturalizacijo spolne razlike (Zaviršek, Sobočan 2012: 15). S poudarjanjem heteroseksualne družine kot edine prave – z izrazitim zaščitniškim odnosom do otrok, z izpostavljanjem pomembnosti bioloških vezi, z ustvarjanjem moralne panike – nasprotniki Družinskega zakonika izražajo tradicionalne in konservativne vrednote ter obenem prikazujejo homoseksualnost kot nenormalno in nenaravno. Iz stališč, ki jih zastopajo nasprotniki, bi lahko sklepali, da ima heteroseksualnost nadrejeni položaj glede na homoseksualnost. Zorn (1999) pravi, da gre pri tem za gledanje na heteroseksualnost in homoseksualnost ter na moškost in ženskost kot na osnovni binarni nasprotji, ki sta močno zgodovinsko konstituirani in hierarhizirani. Na takšno utrjevanje binarnih nasprotij znotraj kategorije spolov in seksualnosti je vplivala reprodukcija ljudi, za katero pa sta potrebna moški in ženski spol. Na biološki ženski

in moški spol se samodejno pripenjajo ženske in moške spolne vloge ter heteroseksualno vedenje (Zorn 1999: 117).

V kontekstu istospolnih družin prav tako gre za hierarhizacijo biološkega nad družbenim. Nasprotniki Družinskega zakonika, ki so proti legalizaciji istospolnih družin, so pogosto navajali argument, da »otrok za zdrav razvoj potrebuje mamo in očeta«. S tem neposredno poudarjajo pomen heteroseksualnega partnerstva in biološke vezi med starši in otrokom. V tradicionalnih pojmovanjih pojem »starš« praviloma predpostavlja, da so odrasli in otroci med seboj biološko povezani ali pa je ta povezava samoumevno formalizirana s poročno zvezo dveh odraslih (Zaviršek 2012: 32). Torej, s tem argumentom neposredno sporočajo tudi, da je za otroka pomembna sklenitev zakonske zveze staršev, saj s tem pokažeta, da je njuno razmerje stabilno in trdno. Tega pa glede na maritalne spremembe danes ne moremo več trditi. Prav tako lahko ugotovimo, da s tem argumentom pozabljajo na vse druge oblike družin, ne le na istospolne, pred katerimi si zatiskajo oči in trdijo, da jih med nami ni, pač pa tudi na enostarševske, reorganizirane, rejniške itd. Zagovorniki Družinskega zakonika pa prav to, kar zanemarjajo nasprotniki, izpostavljajo z argumentom, da »Družinski zakonik upošteva družbeno realnost glede pluralizacije družinskega življenja, torej soobstoj različnih oblik in način družinskega življenja.«

Pri raziskovanju različnih oblik družin in načina družinskega življenja ter starševstva je značilno zastavljanje vprašanja, ali imajo določene oblike starševstva za otroke zaželene ali nezaželene posledice. Featherstone (2004) meni, da takšno izključno zanimanje za posledice kaže na težnjo po konstrukciji otroka in njegove prihodnosti kot osrednje teme, s čimer se uspešno odvrne pozornost od relevantnih kontekstualnih vprašanj: zakaj se moški in ženske ločujejo, zakaj se ženske odločajo, da bodo imele otroka same ali skupaj z žensko ipd. (Urek 2005: 158). Moralizmi, ki se skrivajo za »skrbjo« za blaginjo in »normalnost« otrok, gredo v resnici zmeraj protislovno, prav na račun »drugačnih« otrok, na isti mah pa tudi v normiranje vseh drugih otrok (Pan 2010: 390).

Iz razprave o Družinskem zakoniku se je dalo razbrati prav tako značilno težnjo po vprašanju, ali je določena oblika družine primerna za razvoj otroka. Vendar raziskave

kažejo, da za otroka ni bistveno, v kakšni družinski obliki živi, pač pa, kakšni so procesi v družini. Ne glede na spolno usmerjenost staršev so otroci najbolj odraščali v družinah, v katerih so starši npr. uporabljali učinkovite vzgojne tehnike in bili zadovoljni v svojem partnerskem odnosu (Zaviršek, Sobočan 2012: 41). Aleš Primc, vodja Civilne iniciative za družine in pravice otrok, je med različnimi soočenji v referendumski kampanji večkrat ponavljal, »da otrok potrebuje ljubeča in odgovorna mater in očeta«. S to trditvijo se lahko delno strinjamo, saj je za otroka res pomembno, da ima ljubeče in odgovorne odrasle, kar pa ni vezano na spol, spolno usmerjenost ali število staršev. Iz zgoraj navedenega argumenta nasprotnikov, da otrok potrebuje mamo in očeta, izhaja tudi predpostavka, da otroci ob neprisotnosti enega od staršev ne bi oblikovali spolne identitete, ali še en argument, ki se nanaša na spolno identiteto in se postavlja v razpravi, da bodo »istospolni partnerji v svojih družinah vzgojili lezbijke in geje«. Susan Golombok pri proučevanju spolnih razlik v vedenju otrok v različnih tipih družin sprva opozori, da je nujno razlikovati med spolno identiteto (ali o sebi razmišljamo kot o ženskah ali o moških), spolnimi vlogami (pričakovanja glede spolnega vedenja, kot je izbira igrač, iger, poklica itn.) in spolno usmerjenostjo. Nadalje ugotavlja, da se spolna identiteta otrok, ki so odrasli pri lezbičnih in gejevskih starših, ni razlikovala od spolne identitete otrok iz heteroseksualnih družin. Otroci so se identificirali s svojim biološkim spolom in niso kazali nikakršne zmedenosti glede svoje spolne identitete (Golombok 2000: 48-54).

Otroci iz istospolnih družin so osvobojeni tradicionalnih ženskih in moških vlog. Istospolni starši so manj obremenjeni s tipičnimi spolnimi vlogami in razdelitvijo sveta na roza in modro. To lahko razumemo kot nekaj pozitivnega, saj v heteroseksualno družbo prinaša nove podobe in predstave o družini in družinskem življenju. Čeprav so otroci iz istospolnih družin manj izpostavljeni stereotipiziranim spolnim vlogam, to ne vpliva na otrokovo izbiro igrač in dejavnosti. Prav tako ni nikakršnih zaznavnih razlik v deležu istospolno usmerjenih oseb, ki bi bili vzgojeni v istospolnih ali heteroseksualnih družinah (Ibidem). Nasprotniki zakonika otroke pogosto obravnavajo kot nemočna bitja, ki samo pasivno sprejemajo, kar se jim dogaja. Vendar moramo poudariti, da otroci niso omejeni samo na raziskovanje spolnih vlog v družini, ampak zglede iščejo zlasti pri svojih vrstnikih istega spola. Svojo vednost o tem, kaj pomeni biti moški ali ženska, aktivno oblikujejo skozi vse otroštvo (Urek 2005: 166).

Naslednji predsodek, ki se pojavlja med razpravami o Družinskem zakoniku, je, da »bodo otroci, ki bodo odraščali v istospolnih družinah, imeli težave s stigmatizacijo«. Naj bi bili podvrženi diskriminaciji, izpostavljeni nasilju in imeli naj bi težave v odnosih z vrstniki. Otroci in mladi iz mavričnih družin so strukturno pogosto prisiljeni v vlogo žrtve (»ubogi, v šoli jih bodo zafrkavali«). To je že samo po sebi diskriminacija, ki se na površju zdi kot »razumevajoča drža drugega«, v resnici pa gre za skrito obliko homofobije (Zaviršek, Sobočan 2012: 18). Najbolj občutljivo je obdobje adolescence, takrat pride najpogosteje do različnega nasilja. Otroke iz istospolnih družin pogosteje zapostavljajo zaradi spolne usmerjenosti njihovih staršev, drugi otroci pa so podvrženi zbadanju zaradi socialnega statusa njihove družine, telesnih značilnosti idr. Pri vseh otrocih oz. mladostnikih so dolgoročneje posledice odvisne od tega kako, se starši odzovejo na njihove težave. Občutljivost staršev za otrokova čustva in pripravljenost na odkrit pogovor običajno zadostujeta, da otrok svoje izkušnje lažje razume in predela. Raziskave, ki so jih delali med mladostniki in odraslimi, ki so odraščali v istospolnih družinah, ne kažejo, da bi ti imeli večje psihološke težave kot njihovi vrstniki, ki so odraščali v heteroseksualnih družinah. To ponovno dokazuje, da otrok ne gre pokroviteljsko obravnavati, saj kažejo veliko iznajdljivosti in moči, da se uprejo predsodkom iz okolja (Švab, Urek 2006: 147-148). Pri tem imajo pomembno vlogo tudi vrtci in šole, o kateri bomo razpravljali v enem od naslednjih podpoglavij. Dokazano je torej, da spolna usmerjenost ne vpliva niti na zmožnosti starševstva niti na razvoj otroka.

Argument zagovornikov »zaščita pravic vseh otrok je primarno vodilo« pogosto uporabljalo tudi nasprotniki, v smislu, da zakonik »ni imel pred očmi največjih koristi otrok« (Odgovor Civilne iniciative 2011). Zagovorniki kot korist otroka štejejo, da je pozornost usmerjena v otroka in njegovo dobrobit, pred interesi vseh drugih. Poleg tega se zagotavlja hitrejše reševanje zadev na družinskem področju, ohranjanje in izboljšanje razmerja znotraj družine z družinsko mediacijo, pravica otroka do podaje svojega mnenja preko zagovornika otroka, prepoved telesnega kaznovanja otroka in drugega ponižujočega ravnanja, razvijanje pozitivnega starševstva itn. (Dodatno mnenje RS 2001). Nasprotniki pa vidijo korist otroka v prisotnosti »dobre mame in dobrega očeta«. Postavlja se vprašanje, kako so definirane koristi otrok na normativni ravni. Fenomen protektivnega otroštva, kjer je skrb za otroka, njegovo

vzgojo in blaginjo intenzivirana, je vplival na preoblikovanje družinskih politik. V Sloveniji je leta 2004 novela Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih prinesla spremembe na področju urejanja stikov med otrokom in starši ter kot novost uvedla pravico do stikov med otrokom in drugimi osebami, ki so otrokom blizu. Pomemben premik v konvencijah, ki govorijo o pravicah do stikov, je, da se pravice vežejo na otrokove pravice in ne na pravice staršev. Tako otrok več ni lastnina starša, pri katerem živi in ki mu lahko stike z drugim staršem omogoča ali ne. Korist otroka je vrednostni pojem, o katerem daje zakon zgolj namige; v otrokovo korist je, da se zdravo razvija, dolžnost staršev pa je, da mu omogočijo pogoje za zdravo rast, skladen osebnostni razvoj in usposobitev za samostojno življenje in delo. Poudariti je potrebno, da nobena od konvencij ne definira natančneje pojma »korist otroka«, niti ne vsebuje kriterijev za presojo tega pojma (Goričan 2009: 126-127). Glede na razprave o Družinskem zakoniku pa je razvidno, da kljub nekaterim spremembam zakonodaje v smeri večjega upoštevanja različnih družinskih oblik in večji svobodi odločanja o načinu skupnega življenja, ostajajo aktualni biologistični argumenti o tradicionalni družini kot o najboljšem možnem prostoru za vzgojo otroka. S fenomenom protektivnega otroštva in poudarjanjem pomena vzgoje ostaja biološko starševstvo v primerjavi s socialnim starševstvom imperativ.

Tako se argument zagovornikov, da Družinski zakonik priznava status socialnega starševstva kot enakovrednega biološkemu, izkaže kot zelo pomemben in kaže na to, da Družinski zakonik upošteva in zaobjame družbene spremembe in družbeno realnost. V primeru združenih družin, posvojenih otrok in mavričnih družin je socialno starševstvo oblika sorodstvenega razmerja, ki ne temelji na biološki povezanosti, temveč na družbenem odnosu, ki je enkrat legaliziran, enkrat ne (Zaviršek 2012: 31). Torej, ta argument se nanaša na novo definicijo, za katero zagovorniki pravijo, da je »vključujoča in ne diskriminira nikogar«. Po Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih je družina življenjska skupnost staršev in otrok, ki zaradi koristi otrok uživa posebno varstvo (ZZZDR, 2. člen). V predlogu Družinskega zakonika pa je pojem zastavljen širše, saj za družino štejejo tudi nekatere skupnosti življenja otroka z odraslo osebo, ki ni njegov roditelj ali posvojitelj, pod pogojema, da v skupnosti vlada individualni (dolgo)trajni odnos skrbi odrasle osebe za otroka in da je skupnost tudi pravno blizu družinski skupnosti staršev in otrok, to je, da gredo po pravu odrasli osebi v razmerju do otroka določene pravice in dolžnosti, ki jih imajo sicer starši v

okviru starševske skrbi (Predlog družinskega zakonika 2009: 5). Rener v zavihku *Novosti v družinskem zakoniku – brez otroka družine ni!* govori, da je nova definicija razlikovalna, saj upošteva različna partnerstva, zakonske zveze itn., vključevalna (opredeli družino, ne da bi koga izločili) ter operativna (kratka in jasna) (Tanja Rener, spletni vir). Nasprotniki Družinskega zakonika pa niso zadovoljni z definicijo, saj »nikjer ne izpostavlja otrokove koristi, da ima skrbna in ljubeča mamó in očeta, pač pa sistematično govori le o »starših«, ki pa jih ne pojmuje nujno v biološkem, pač pa v socialnem smislu« (Odgovor Civilne iniciative 2011: 17).

Pomembno se mi zdi opozoriti tudi na spremembo termina roditeljska pravica, namesto katerega Družinski zakonik uvaja termin starševska skrb, s katerim je opredeljena celota pravic in dolžnosti staršev do otroka. Razlika med terminoma se pokaže predvsem v temu, komu pripada. V Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih »roditeljska pravica pripada skupaj očetu in materi«, v predlogu Družinskega zakonika pa »starševska skrb pripada skupaj obema od staršev«. Zakaj je ta termin ustrenejši oz. se zdi nasprotnikom Družinskega zakonika sporen? Predvsem zaradi tega, ker »ne priznava vezi med roditelji in rojenimi« (Tanja Jenko, spletni vir). Torej, spet gre za poudarjanje biološke vezi med otrokom in odraslim, kot da je krvna vez merilo kvalitetnega starševstva (Zaviršek 2012: 32).

V predlogu Družinskega zakonika je obrazloženo, da spremenjeni izraz izhaja iz dejstva, da gre po eni strani za obveznost staršev do otrok, po drugi strani pa imajo prav takšne obveznosti tudi morebitni posvojitelji, ki sicer niso roditelji, so pa starši. Pojem starševska skrb je primernejši od pojma roditeljska pravica tudi zato, ker nekateri starši v medsebojnih sporih izraz roditeljska pravica razumejo preveč posesivno in otroka štejejo kot lastnino (Predlog družinskega zakonika 2009: 7). Zavirškova (2012) prav tako navaja, da je biološka ali krvna zveza med odraslim in otrokom utemeljila otroka kot lastnino odraslega. Razveze in vstopanje v nove povezanosti odraslih in otrok brez genetskih vezi, državne in meddržavne posvojitve otrok, povečanje števila družin s staršema istega spola in družin, ki so za biološko reprodukcijo poiskale pomoč medicinske reproduktivne tehnologije, temeljito spreminjajo kulturne koncepte družine in širijo idejo starševstva, ki ni utemeljena na krvi, temveč na skrbi (Zaviršek 2012: 32,33). Glede na to se izkaže izraz »starševska skrb« primernejši od »roditeljske pravice«.

Posvojitve je ena najbolj znanih oblik socialnega starševstva in se je v javni razpravi izkazala za ključen problem pri sprejetju Družinskega zakonika. Nasprotniki so ostro zavrnili določbo, ki je v prvotnem Predlogu družinskega zakonika dala pravico do skupne posvojitve tudi istospolnim parom. Zgoraj smo navedli veliko argumentov nasprotnikov, ki so proti legalizaciji istospolnih posvojitvev in izražajo veliko predsodkov ter stereotipov o homoseksualnosti. Nasprotniki so širili moralno paniko v zvezi s tem, kaj se bo zgodilo, če dopustimo, da bodo otroci prišli v roke homoseksualcev, ki zaradi svoje patološkosti predstavljajo grožnjo za otroke, da bodo vzgojili svoje otroke v homoseksualce, da homoseksualci spolno zlorabljujejo otroke, da je v istospolnih zvezah večje tveganje za nasilje, da so istospolne zveze manj stabilne od raznospolnih, da otroci iz istospolnih skupnosti tvegajo ločitev staršev, okužbo s HIV-om, da zakonik na široko odpira vrata za trgovanje z otroki, da bi posvojitve pomenile socialni eksperiment na otrocih itd. V kompromisni različici Predloga družinskega zakonika so umaknili določbo, ki dovoljuje skupne posvojitve istospolnim parom, vendar so nasprotniki v razpravah pred referendumom še naprej nagovarjali ljudi, da je po novem Družinskem zakoniku možna posvojitvev s strani istospolnih parov in da predlagatelj zakonika zavaja ljudstvo. *»Ostaja odprto tudi vprašanje, ali zakonik istospolnim partnerjem kljub vsemu dopušča posvojitve le biološkega otroka svojega partnerja, kar implicitno pomeni, da lahko posvoji tudi otroka, ki ga je predhodno posvojil že njegov sedanji partner.«* (Odgovor Civilne iniciative 2011: 17)

Tako se sprašujejo o posvojitvah istospolnih partnerjev nasprotniki, čeprav je institut skupne posvojitve izločen iz predloga, možnost enostranske posvojitve pa obstaja že po zdaj veljavnem Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. ZZZDR (2004) v 135. členu določa, da nikogar ne sme posvojiti več oseb, razen če sta posvojitelja zakonca. Neža Kogovšek (2010) pa ugotavlja, da »ni mogoče najti razumnega razloga za to, da zakonodajalec po eni strani ne bi dopustil skupnih posvojitvev, hkrati pa bi dopustil sklenitev zakonske zveze in enostranske posvojitve«. Nadaljuje, da če bi obstajali znanstveni dokazi, da je življenje z istospolnima staršema za otroka manj primerno, potem tudi enostranske posvojitve ne bi smeli dovoliti. Po tej logiki bi potem morali prepovedati tudi skupno življenje istospolnih partnerjev in otrok (Kogovšek 2010: 327). Vendar, otroci v istospolnih družinah so že tukaj in Urek (2005)

pravi, da ne bi smeli predolgo čakati, da jih priznamo za svoje. Diskriminacije se praviloma ne preprečuje z »nepriznavanjem«, ampak z močno zakonodajo, ki zagotavlja človekove pravice in odpravlja krivice (Urek 2005: 167).

5.2. VLOGA NARAVE NASPROTI KULTURE

To poglavje bom začela z ugotovitvijo Donne Haraway: »Narava je ena najosuplivejših in prav nič nedolžnih stvaritev kulture.« (Haraway 1999: 179)

Narava preprosto je, je nekaj, kar je treba ohraniti pred nasiljem civilizacije na splošno. Narava pomeni »rešilno jadro realnosti«, ki ga je mogoče ločiti od družbenih bremen (Ibidem: 217). Tako tudi argument »naravnosti« kot rešilnega jadra vseskozi uporabljajo nasprotniki Družinskega zakonika. Argument se navezuje na najbolj sporne točke v predlogu zakona: posvojitve istospolnih parov in istospolno starševstvo, redefinicijo družine in zakonske zveze. Argument naravnosti kot rešilnega jadra, razumem na način, da je narava nek prazen prostor, kamor se lahko projicira karkoli in se uporablja takrat, ko zmanjka tehtnih razlag. Na ideologijo »naravnega« se v razpravi o Družinskem zakoniku poleg desno usmerjenih političnih strank opira tudi Rimskokatoliška cerkev. In kaj naj bi po njihovem sploh pomenilo »naravno«? Razumevanje heteroseksualne družine kot naravne temelji na preprosti predpostavki: naravna je zato, ker moški in ženska skupaj lahko ustvarita otroka. Po cerkvenih naukih pa bi naravno pomenilo »po meri Boga«.

Diskurz o ženskah je ujet v dihotomijo med naravo in kulturo. Ta dihotomija je sporna z dveh vidikov: ker se sama identiteta (predvsem spolna) oblikuje znotraj binarnega odnosa in zato, ker je v tej dvojici vedno en element, ki je nadrejen drugemu (Andreja Vezovnik, spletni vir). Ženska narava je torej nasprotje moški kulturi, kar pomeni, da je ženska sinonim za nekulturnost. Kulturi – kot moškemu polu – se pripisuje pamet, razum, racionalnost in s tem nadrejenost naravi oz. ženski.

Mnogi raziskovalci trdijo, da je glavni vzrok in izvir neenakosti med spoloma biološka reprodukcija. Ker sta rojevanje in skrb za majhne otroke ključna za družbeno reprodukcijo, moški pa niso sposobni biološke reprodukcije brez žensk, so moški

začeli nadzorovati ženske. Pridobili so si nadzor nad žensko reprodukcijo in jo podredili svojim potrebam. V tradicionalnih družbah je funkcija zakonske zveze vedno dvojna - reguliranje zasebne sfere, s poudarkom uravnavanja lastnine in potomstva (Stone 2006 v Zaviršek 2009: 12).

Kako je pravzaprav prišlo do takšne »naravnosti« kot je sedaj samoumevna? Pri produciranju te »naravnosti« je izjemno pomembno vlogo odigrala Katoliška cerkev z izrazito pronatalistično usmerjenostjo, ki jo je uresničevala neposredno tudi prek pregona in množičnega uničevanja »čarovnic«, v glavnem žensk, ki so razpolagale tudi z znanji za regulacijo rojstev. Na takšni »naravnosti«, v kateri je ženska določena kot po-naravi-podrejeno-bitje-za-rojevanje, temeljijo tudi najnovejša stališča Katoliške cerkve o genski tehnologiji in umetnem oplojevanju. Sveti sedež se ne strinja z dolgoročnimi strategijami za izboljšanje položaja žensk, ki zagovarjajo možnost, da ženska kontrolira lastno rodnost in ki zahtevajo ustvarjanje pogojev za uresničevanje planiranja družine, ki naj bi bili dostopni vsem (Jogan 1990: 91).

Na samoumevnost naravnosti vplivajo tudi miti, ki jih opisuje Ann Oakley (2000), katere ponotranjimo in se o njih več ne sprašujemo. Tako se ohranjajo konservativne družbene vrednote. Te se tudi skozi vzgojo ponotranjajo in postajajo navidez samoposebi obstoječe. Torej, v socializacijski sferi, kjer poteka družbeno in kulturno oblikovanje človeka, v kateri ženske delujejo tako, da ohranjajo njim vsiljene vloge in z vzgojo kontinuirano oblikujejo posebnosti moške in ženske identitete (Jogan 1990: 14).

O partnerstvu med osebama različnega spola ljudje pogosto razmišljajo kot o naravni danosti. Naravno naj bi po njihovem mnenju pomenil različni spol, torej razlika med možem in ženo, ki imata možnost naravne reprodukcije. Tukaj gre za neposreden podaljšek biološkega determiniranega razumevanja sveta in družbe. Gre za enoznačno pretvorbo zakona narave v človeške zakone. Nasprotniki Družinskega zakonika predpostavljajo, da če reprodukcija kot popolnoma biološka kategorija terja heteroseksualnost, torej moškega in žensko, potem mora biti partnerstvo kot družbena kategorija tudi heteroseksualna (Andreja Vezovnik, spletni vir). Takšno razumevanje se da razbrati iz večkrat povedane izjave Aleša Primca: *»Izjemen pomen povezanosti ženske in moškega v trajni življenjski skupnosti je z vidika otrok v*

tem, da bi otrok imel navzoča ter skrbna in ljubeča mamo in očeta, skupaj pa bi tvorili družino. Družinski zakonik zakonski zvezi jemlje temeljni pomen – zasnovanje družine, torej prokreacijo.» (Referendum 2012: Družinski zakonik) Te izjave se nanašajo na izenačitev zakonske zveze s partnersko skupnostjo, ki jo je predvidel Družinski zakonik. Njegovi nasprotniki pa trdijo, da 14. člen Ustave državi ne nalaga dolžnosti, da istospolna partnerstva izenači z raznospolnimi na način, da jih integrira v instituta zakonske zveze in zunajzakonske skupnosti oz. izenači njihov pravni pomen in posledice. *»Kjer enakosti ni v naravi, je tudi zakon ne more vzpostaviti.«* (Dopolnitev odgovora 2001: 8) Iz različnih izjav nasprotnikov lahko rečemo, da homoseksualnost dojemajo kot nenaravno, heteroseksualnost pa kot naravno. S takšnim dojemanjem ustvarjajo »naravno« distinkcijo med homoseksualnostjo in heteroseksualnostjo, pri čemer, po njihovem mnenju, ta razlika ustvarja temelj za različno pravno obravnavo. Geje in lezbijke se dojemata kot protidružinsko naravnane in nezmožne skrbeti za otroke – zaradi nezmožnosti reprodukcije.

Argument nasprotnikov je, da bi »z izenačitvijo pravnih posledic partnerske skupnosti in zakonske zveze prišlo do razvrednotenja slednje in tako bo odprta za kakršnokoli obliko življenjske skupnosti.« Civilna iniciativa v Odgovoru na zahtevo Državnega zbora RS za presojo ustavnosti postavlja vprašanje: *»Če različnost spolov po mnenju zakonodajalca ni več bistveni element neke partnerske skupnosti, kakšno gotovost imamo, da bo po bodoči zakonodaji ohranil njeno omejenost na dve osebi? Če v prvem primeru naslavlja diskriminacijo istospolno usmerjenih, bi v drugem primeru utegnil nasloviti morebitno diskriminacijo bi- ali poligamno usmerjenih moških in žensk v poliandriji. Če s takšnim razlikovanjem nadaljujemo, utegneta biti poligamija in poliandrija za zakonodajalca kmalu pojmovno nezadostni.«* (Odgovor 2001: 26). Avtor Aleš Primc še nadaljuje razpravo s poliamorijo in jo na sarkastičen način zaključi z izjavo: *»Ali ne bi bilo potrebno definirati partnerstva preprosto kot skupnost dveh ali več oseb istega ali različnega spola?«* Takšnih in še bolj strah zbujujočih izjav je bilo v javnih razpravah veliko. Od začetka, ko je prišel predlog Družinskega zakonika v javnost, so se v časopisih pogosto pojavljale povezave homoseksualnosti z pedofilijo, sodomijo, nekrofilijo itd., v predreferendumski kampanji pa je bilo takšnih skrajnih izjav bistveno manj. Iz takšnih trditev lahko razberemo, da je po njihovem mnenju homoseksualnost »spolna deviacija«, ki predstavlja nevarnost za okolico, ter nanjo gledajo kot na bolezen in deviantno vedenje v družbi, čeprav je bila že pred

približno 30-imi leti dekriminalizirana in demedikalizirana. Takšne izjave so vse kaj drugega kot upoštevanje družbene realnosti in bolj kot to utirajo pot predsodkom.

Različno zakonsko obravnavo istospolnih in raznospolnih zvez utemeljujejo nasprotniki na potencialni zmožnosti biološke reprodukcije v zvezah moškega in ženske (Mencin Čeplak, Kuhar 2010: 288). Če je temelj zakonske zveze v »naravnem« zasnovanju družine, zanemarimo veliko drugih namenov, na katerih temelji zakonska zveza. Tudi ZZZDR (2004), ki opredeljuje pomen zakonske zveze v zasnovanju družine, upošteva raznovrstnost družin, pravic in dolžnosti zakoncev pa ne izpeljuje le iz biološkega starševstva ali iz »naravne reprodukcijske sposobnosti« njune zveze. Zakonca, ki nimata otrok, sta po zgoraj omenjenem in sedaj veljavnem zakonu prav tako zakonca kot tista, ki imata biološke otroke. Torej lahko sklepamo, da ni odločilna razlika med raznospolnimi in istospolnimi pari v tem, da raznospolni pari izpolnjujejo v zakonu deklariran namen, drugi pa ne. Odločilna razlika je v tem, da raznospolni ustrezajo vladajoči normi in pričakovanjem, istospolni pa ne in se jim zato odreka vrsta pravic, ki izhajajo iz zakonske in zunajzakonske skupnosti moškega in ženske (Ibidem: 289). Protiargument zagovornikov je, da te spremembe *»niso razvrednotile klasične zakonske zveze, ampak nasprotno, razširile so njene meje in ustvarile podlago za upoštevanje enakosti, človekovih pravic in enake obravnave«* (Svetlik, *Pogledi Slovenije*, 5. 1. 2012).

Maca Jogan (1990) ugotavlja, da so v dokumentih Katoliške cerkve o zakonski zvezi nenehna sklicevanja na njeno prokreativno vlogo, s čimer postajajo ta razlaganja in poudarek na rodnosti kot »naravni« dolžnosti moških in žensk prepričljiva in povezana z videzom humanosti. Nadaljuje, da v katoliškem nauku med zakonsko zvezo in družino pravzaprav ni razlike, kajti zakonska zveza je po svoji funkciji »produciranje« družine, družina pa je prava, bogupodobna le, če temelji na zakonski zvezi, ki jo je vzpostavila Cerkev. Družino opredeljujejo kot najdragocenejšo vrednoto, ki jo je treba čuvati predvsem v sodobnosti, ko je v krizi in podvržena različnim »maličenjem« (Jogan 1990: 89). Iz teh naukov izhajajo argumenti in stališča nasprotnikov Družinskega zakonika, ki se skozi celotno javno razpravo ponavljajo in poudarjajo. Ti so: zakonska zveza bi z uvedbo zakonika postala sama sebi v namen in bi bila razvrednotena; družina – poročeni moški in ženska ter otroci – je temeljna vrednota in temeljna celica naše družbe, katere namen je v zasnovanju družine; otrok

za zdrav telesni razvoj potrebuje očeta in mater; heteroseksualnost je naravna itn. Nasprotniki dojemajo družino le kot patriarhalno in heteroseksualno, ki jo je Cerkev kot »naravni« tip družine utrjevala v dosednji zgodovini. Čeprav se z družinsko pluralizacijo zmanjšuje zavestno sprejemanje religijskega patriarhalnega vzorca kot edinega obveznega in naravnega, ne moremo reči, da se je enodimenzionalna vloga ženske kot matere in gospodinje izkoreninila. Bolj ko je neki pojem v družbi biološko in naravno pogojen, počasneje in težje se spreminja.

5.3. VLOGA ZNANOSTI IN STROKE

O Družinskem zakoniku so se opredelili številni strokovnjaki s področja prava, psihologije, medicine, etike, sociologije itd. Podprlo ga je veliko strokovnjakov in društev, ki zastopajo določene stroke, zato so zagovorniki med razpravo uporabljali argument, da je Družinski zakonik zakon s podporo stroke. Vendar pa je tudi nekaj strokovnjakov in društev, ki Družinskega zakonika niso podprli. Torej, mnenja so deljena tudi med strokovnjaki. Ob tem se mi je postavilo vprašanje, koliko je znanost objektivna oz. ali sploh obstaja resnica.

Znanost je aktivnost, s katero pridobivamo metodično dobljeno in sistematično urejeno vedenje o določenem področju ali vidiku stvarnosti. Znanost je tako po eni strani socialna institucija, ki producira vedenje, po drugi strani pa je vedenje samo. V znanosti so metode za pridobivanje informacij o določenem objektu bolj sofisticirane in naj bi kot takšne dale čim bolj objektivne in veljavne odgovore na zastavljena vprašanja (Šoštarč 2003: 119). Vendar je treba vzeti v zakup, da vsak znanstvenik interpretira rezultate svojih raziskovanj v kontekstu lastnih prepričanj in v skladu z ideologijami skupnosti, ki ji ideološko pripada, kar pomeni, da so rezultati pristranski, interpretacija podatkov je subjektivna in opazovanja predrugačena zaradi vrednot opazovalca. Vsak tak del prispeva k dejstvu, da je znanost vendarle družbena tvorba. V dojetanju znanosti poznamo dve nasprotujoči si poziciji: pozitivizem in konstruktivistično-konstrukcionistično tradicijo. Za prvo je značilno realistično pojmovanje sveta, saj je njena osnovna predpostavka, da obstaja objektivna stvarnost, ki jo vodijo nespremenljivi naravni zakoni in mehanizmi. Konstruktivistično-konstrukcionistična tradicija pa pravi prav nasprotno, da si ljudje sami v veliki meri

ustvarjamo sliko in predstave o svetu kot posamezniki ali v socialnih interakcijah in socialnih odnosih. Osnovno izhodišče pri tej tradiciji je, da objektivna resničnost kot takšna ne obstaja (Ibidem: 120-121). Donna Haraway besedi objektivnost in znanost opiše kot izmuzljivi dvoumnosti, ko drsimo po diskurzivnem terenu (Haraway 1999: 301). Torej, lahko bi zaključili, da nevtralne, objektivne pozicije ter ene resnice ni.

Družinski zakonik so podprla naslednja društva in zavodi, za katere lahko predpostavljamo, da predstavljajo svojo stroko: Društvo psihologov Slovenije, Slovensko sociološko društvo, Društvo socialnih delavk, Zbornica kliničnih psihologov Slovenije, Združenje psihoterapevtov ter Mirovni inštitut. Podporo Družinskemu zakoniku so prav tako izrazile nekatere fakultete oz. katedre posameznih fakultet: Fakulteta za socialno delo, Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, podpora Oddelka za socialno pedagogiko in katedre za psihologijo ter Filozofska fakulteta, Katedra za razvojno psihologijo. Iz izjav podpor različnih institucij lahko predpostavljamo, da Družinski zakonik podpirajo naslednje stroke: psihologija (razvojna psihologija, klinična psihologija), psihoterapija, socialno delo, sociologija in socialna pedagogika. Kot posamezniki so zakonik podprli tudi pravniki. Nujnost uveljavitve Družinskega zakonika je prav tako izrazila varuhinja človekovih pravic.

Proti Družinskemu zakoniku pa so se – razen Akademskega društva Pravniki in Komisije republike Slovenije za medicinsko etiko, za katera bi lahko rekli, da predstavljata svojo stroko – bolj izpostavili posamezni strokovnjaki. Najbolj vidni in dejavni v javnih razpravah so bili psiholog Janek Musek, antropologinja Vesna Godina, psihoterapevt Bogdan Žorž, teoretski psihoanalitik Roman Vodeb, psiholog, psihoterapevt, supervizor Heliodor Cvetko, moralni teolog Ivan Štuhec in zdravnik, klinični psihoterapevt, Viljem Ščuka.

Strokovnjaki, ki so podprli Družinski zakonik, so se že od njegove objave dejavno vključili v kampanjo in zastopali svoja strokovna stališča. Društva so se med seboj povezala in sodelovala pri različnih dogodkih. Nekatere so organizirali sami (tiskovna konferenca omenjenih društev, okrogla miza v Cankarjevem domu v organizaciji Sociološkega društva itd.), večino pa v povezavi z Gibanjem za Družinski zakonik oz. Za vse družine, ki je vodila kampanjo v prid Družinskemu zakoniku. S pomočjo analize spletne strani Za vse družine je bilo razbrati, da so v njihovih prispevkih

večinoma vključeni prav strokovnjaki. V rubrikah »Strokovne razprave« in »Dogodki« so objavljeni posnetki z okroglih miz, ki so potekale na različne teme v povezavi z aktualno tematiko iz Družinskega zakonika: istospolna partnerstva in družine, družina kot ideološki konstrukt, socialni vidiki Družinskega zakonika, kaj vem o Družinskem zakoniku, moralna panika ipd., posnetki pogovorov z različnimi strokovnjaki ter vabila na različne dogodke, ki so bili organizirani izven gibanja Za vse družine. Najpogosteje se pojavljajo in sodelujejo strokovnjaki psihologinja Metka Mencin Čeplak, psiholog Bogdan Lešnik, pravnica Barbara Rajgelj, sociologinja Alenka Švab, filozofinja in sociologinja Renata Salecl, sociolog Roman Kuhar, sociologinja Darja Zaviršek, psihologinja Gabi Čačinovič Vogrinčič, razvojna psihologinja Ljubica Marjanovič Umek, sociologinja Tanja Rener in pravnica Neža Kogovšek Šalamon. V rubriki »Izjave podpore« so posnetki izjav velikega števila strokovnjakov različnih strok, kjer izrazijo svoja mnenja in stališča v podporo Družinskemu zakoniku. Nekateri od zgoraj omenjenih strokovnjakov so bili tudi gostje v oddajah na nacionalni televiziji, ki so potekale pred referendumom o Družinskem zakoniku, kar kaže na to, da so se bili pripravljene tudi javno izpostaviti.

Stroke, ki so se izrekle v prid Družinskemu zakoniku, imajo več skupnih točk, s katerimi utemeljujejo svoja stališča:

- vsebina Družinskega zakonika oz. novosti, ki jih uvaja so v skladu z dognanji sociološke, psihološke, socialnopedagoške in socialnodelavske stroke;
- Družinski zakonik temelji na družbeni realnosti, za katero je značilna pluralizacija družinskih oblik; njegova naloga je, da prepozna vsako obliko družine, v kateri živi otrok – tako preprečimo prikrajšanost, zapostavljenost ali celo diskriminacijo le-teh;

»Mnogo pomembneje kot slediti predstavam »kako bi ljudje morali živeti«, je spoznavati in razumevati, kako ljudje resnično živijo, kako se soočajo z obstoječimi izzivi, in jih pri tem, v obstoječih kontekstih, podpreti pri reševanju njihovih življenjskih situacij, katerih glavni akterji so.« (Podpora Oddelka za socialno pedagogiko in katedre za psihologijo Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani Družinskemu zakoniku)

- novi Družinski zakonik v ospredje postavlja koristi otroka in zakonsko ureja razmerja na način, da bi imeli vsi otroci enake pravice, ne glede na to, v kakšni družini živijo;

»Po potrditvi zakonika na referendumu ne bo nobenega otroka, ki bi imel manj pravic, kot jih ima danes, ampak bodo številni otroci z več pravicami in več zaščite, kot to velja danes.« (Barbara Rajgelj, Referendum 2012: Družinski zakonik)

- vključujoča definicija družine je primerna, saj upošteva že dlje časa obstoječo prakso vsakdanjega življenja;
- za otrokov razvoj ni pomembno število ljudi, ki živi v družini, njihov spol, spolna orientacija in ali je starševsko razmerje z otrokom biološko ali socialno; pogoje za zdrav razvoj otroku zagotavljajo tudi strukturno drugačne družine – družine z enim staršem, dopolnjene družine, razširjene družine, družine z istospolno usmerjenima staršema in druge;

»Življenje v družini s staršema različnega spola samo po sebi ne prinaša zagotovila, da bo otrok živel v primernem družinskem okolju in da bosta starša zmogla slediti njegovim spolnim potrebam.« (Uradna izjava Zbornice kliničnih psihologov Slovenije, Združenja psihoterapevtov Slovenije in Katedre za razvojno psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani)

- na otrokovo socialno in psihološko prilagojenost bolj vplivajo procesi v družini, torej kvaliteta starševstva, odnos staršev do otroka, medsebojna navezanost, drugi odnosi v družini ter odnos z okoljem, kot pa struktura družine;

»Pri opredelitvi družine ni pomembno, kaj se vsebinskega dogaja v družini, kakšni so odnosi v družini in ne, za kakšno vrsto družine gre. Hkrati pa poznamo zelo veliko raziskav, gledanih z vidika razvoja otrok v različnih družinah, torej tudi istospolnih, ki enoznačno potrjujejo, da ti otroci ne izgubljajo.« (Ljubica Marjanovič Umek, Referendum 2012: Družinski zakonik)

- otroci, ki odraščajo v istospolnih družinah se v psihološkem funkcioniranju, spoznavnih sposobnostih in socialnih odnosih z vrstniki in odraslimi ne razlikujejo od otrok, ki odraščajo v heteroseksualni družini;
- otroci iz istospolnih družin nimajo težav z razvojem spolne identitete in spolne vloge;
- za otroke z istospolno usmerjenima staršema ne obstaja večja verjetnost, da bi bili istospolno usmerjeni;

Zgoraj navedena stališča strokovnjakov sovpadajo s spoznanji iz teoretičnega dela. Značilnost postmodernizma je pluralizacija družinskega življenja, za kar so značilne različne oblike družin in načinov družinskega življenja. Torej, pojavljajo se nove oblike družin, med katerimi so tudi istospolne družine, ki nastanejo z reorganizacijo družine ali pa se poslužujejo novih reproduktivnih tehnologij. Veliko strokovnjakov po svetu je na podlagi raziskovanj mavričnih družin prišlo do sklepa, da se otroci v njih enako dobro razvijajo in nimajo več težav kot otroci iz raznospolnih družin. S svojim raziskovanjem so ovrgli najpogostejše stereotipe in predsodke, ki so prisotni v še stalno izrazito heteronormativni družbi.

Tudi strokovnjaki, ki ne podpirajo Družinskega zakonika, imajo nekatera skupna stališča, ki pa so zelo podobna argumentom nasprotnikov (članom Civilne iniciative za družino in pravice otrok, predstavnikom Rimskokatoliške cerkve in desno usmerjenih strank):

- vprašanje strokovnih razlag in izsledkov številnih raziskav o neškodljivosti življenja otroka v istospolni družini;

»Doslej je bilo praktično nemogoče izvesti metodološko odločilno študijo, ki bi izbrala dovolj velike primerjalne skupine iz naključnega vzorca populacije in bi zajela 40-50 let dolgo spremljevalno obdobje.« (Janek Musek, 24kul.si)

»Še posebej bi strokovnjaki morali biti previdni pri občutljivih vprašanjih vzgoje, kjer se rezultati takšne ali drugačne vzgoje pogosto pokažejo šele čez dolgo časa, morda celo šele v naslednji generaciji ... Strokovnjak bi moral prav tu opozarjati na nevarnosti nedorečenih, nepreverjenih, ideološko ali kako drugače obremenjenih eksperimentov, ki zadevajo celotno populacijo, narod!« (Bogdan Žorž, 24kul.net)

»Vprašanje, ali se istospolna usmerjenost v večji meri kot raznospolna povezuje s spolno zlorabo otrok, pedofilijo, efebofilijo, hebofilijo in tudi s promiskuitivnostjo, ni jasno raziskano, zato ne moremo reči, da pomeni večji riziko za spolne zlorabe in za pedofilijo, kot tudi ne moremo reči, da ne pomeni.« (Janek Musek, 24kul.si)

- poudarjajo heteroseksualno nuklearno družino, ki omogoča reprodukcijo;

»Izenačevanje istospolne in jedrne družine v zakoniku pomeni, da zakonik ne opaža temeljne razlike, ki je v možnosti reprodukcije, in na neki način indiferentno pristaja na stanje, ki vodi v propad in izumiranje družbe in človeštva.« (Janek Musek, 24kul.si)

»Človek je na določeni poti svojega razvoja spoznal, da lahko zagotavlja večjo varnost v trdnih družinskih skupnostih. V takih skupnostih je tudi najbolje poskrbljeno za vzgojo in varstvo otrok – torej za reprodukcijo in hitrejši razvoj. Sodobna družinska zakonodaja, med katero sodi tudi naš Družinski zakonik, usmerja pot razvoja nazaj – zelo jasno kaže pot v promiskuiteto, razpad družine. Sodobna družinska zakonodaja torej pomeni grožnjo človeškemu razvoju.« (Bogdan Žorž, 24kul.net)

- zakonik z drugačno definicijo družine razvrednoti pomen tradicionalne družine;

»Študije govorijo o različnih tipih družin: popolne, nepopolne, dopolnjene, enostarševske, nadomestne ... Ko smo brali te študije, smo dobili precej jasno sliko stanja. Lahko si kar predstavljam, da bo takšno dopolnjevanje pojma »družina« po uveljavitvi novega zakonika kmalu postalo nemogoče. Pač, vse te različne skupnosti bodo samo in preprosto – družine, izenačene, enakopravne, enakovredne, enake! To pa pomeni razvrednotenje družine kot vrednote!« (Bogdan Žorž, 24kul.net)

»Družina je osnovna celica vsake družbe. V naši družbi največji problem na družinskem področju predstavljajo razpadajoče družine, pa najsi gre za poročene partnerje, »koruznike« ali katero drugo obliko modernega so-bivanja. (Heliodor Cvetko, 24kul.net)

»Percepcija družine kot heteroseksualne enote je torej tako rekoč univerzalna. S tem, ko predlagamo spremembo tega standarda, torej ne zadevamo zgolj ob kako slovensko tradicijo, marveč ob medkulturno univerzalijo. Menim, da je za tovrstne kulturne spremembe potreben čas. Seveda je jasno, da se kultura tudi spreminja, vendar se spreminja po kumulativni logiki: novo je lahko le nadaljevanje, nadgradnja, elaboracija, izpeljava obstoječega. Morda bi morali imeti to v mislih tudi pri ideji o homoseksualnih družinah.« (Vesna Godina, Viva)

- sporna se jim zdi določba o prepovedi telesnega kaznovanja otroka;

»S to zakonsko določbo pa Družinski zakonik prinaša grdo zmedo: meša nasilje in kazen. Vsaka kazen še ni nasilje – pa čeprav gre za telesno kazen. Poleg tega pa s to določbo postavlja povsem brez utemeljenih razlogov telesno nasilje pred druge oblike nasilja, čeprav iz prakse vemo, da imajo pogosto druge oblike nasilja celo hujše in trajnejše posledice!« (Bogdan Žorž, 24.kul.net)

»Če morate izbirati med tem, da se otrok lekcije o meji ne nauči, in tremi po riti, je vseeno bolje, da dobi tri po riti, kot da se lekcije ne nauči. Boljše je predvsem za otroka. Blaga telesna kazen - kot, denimo, 'trije udarci po zadnjici – bi morala biti dovoljena v treh primerih: ko otrok ogroža sebe, ko poskuša poškodovati druge in kadar druga oblika kazni ne zaleže.« (Vesna Godina, Viva)

- v zakonu vidijo neupoštevanje temeljnih pravic otroka in ob tem implicitno favoriziranje želja partnerjev;

»Razumevanje, da otrok ni pravica, zagovornikom istospolnih posvojitev manjka. Jaz verjamem, da oni mislijo, da so odgovorni starši ali da bi bili odgovorni starši, ampak iz svoje izkušnje skrbi za odraščanje otroka, ki je močno kulturno stigmatiziran, mislim, da je tisto, kar pomeni biti odgovoren starš, to, da daš v resnici otrokove potrebe in otrokovo dobrobit na prvo mesto. Zdaj, v teh diskusijah o tem, kako je otrok pravica, pa človek nima občutka, da gre dejansko za otrokove potrebe in za otrokovo dobrobit, ampak da gre za dobrobit tistih, ki so starši oz. naj bi bili starši.« (Vesna Godina, Viva)

»Zakonik želi čimbolj izenačiti istospolne partnerje s pravimi starši in pri tem ustvarja vtis, da mu dejansko gre bolj za želje partnerjev kot za pravice otrok. Pri tem poudarjam, da so pravice otrok legitimen del človeških pravic, 'pravica do otroka' pa kot človeška pravica ali prava pravica v kakršnemkoli smislu ne obstaja.« (Janek Musek, 24kul.si)

- otrok za zdrav razvoj in za razvoj spolne identitete potrebuje očeta in mater;

»Zaradi psihoanalize mislim, da nam znanje narekuje, da otrok pride v odraslost skozi tri faze psihoseksualnega razvoja in ena od njih je Ojdipov kompleks. Tukaj mora otrok doživeti mamo in očeta. Ta Ojdipov kompleks naseli predvsem v fanta moralno odgovornost. Naša družba se sesuva, ker imamo moralno sporne moške na vodilnih položajih. Če ne rehabilitiramo tradicionalne družine, se nam bo sesula cela država.« (Roman Vodeb, Referendum 2012: Družinski zakonik)

»Žensko in moško telo sta oblikovana zelo drugače. Žensko je bolj mehko in nežno, bolj tendira k ljubezni, moško je mišičasto, kosmato, grobo, z globokim glasom je bolj ostro. Zato si je nekako težje žensko predstavljati kot zakonodajalca in moškega predvsem v vlogi dajalca ljubezni. Spolne vloge pri otrocih se v tem primeru, domnevam, težje vzpostavijo. Domnevam pravim zato, ker imamo še tako malo izkušenj z življenjem v istospolnih družinah. Raziskave, ki so jih delali v tujini, so nezadostne, ker so istospolne družine precej nov pojav.« (Viljem Ščuka, 24kul.net)

Civilna iniciativa za družino in pravice otrok, ki je vodila kampanjo proti Družinskemu zakoniku, je na svoji spletni strani objavljala intervjuje in pogovore z zgoraj omenjenimi strokovnjaki, katere je opravila sama ali jih je povzela po drugih medijih. Strokovnjaki so vstopali v javno razpravo o Družinskem zakoniku različno: nekateri so se pogosto pojavljali v različnih medijih – v časopisih, oddajah itn., drugi pa bolj zadržano.

Njihova stališča niso strokovno podprta, bolj jih izražajo kot svoja mnenja. Razlika med njimi in strokovnjaki, ki Družinski zakonik podpirajo, je predvsem v tem, da so slednji v svojih uradnih izjavah, ki so bile objavljene na spletni strani Za vse družine, svoja stališča strokovno utemeljili. Ne glede na to, kaj je resnica (kot smo ugotovili

zgoraj enega in resničnega odgovora ni), pa sem mnenja, da so strokovnjaki s svojimi manj strokovnimi argumenti hoteli pridobiti na svojo stran čim več ljudi in volivcev. Ljudje si lažje razlagajo in razumejo posplošene predpostavke. Argumenti, ki jih uporabljajo, pogosto reducirajo problem na najbolj ekstremne aspekte (pedofilija, promiskuiteta ipd.), uporabljajo mehanizme invertiranja (stari zakon diskriminira homoseksualna partnerstva, novi zakonik pa diskriminira klasične heteroseksualne oblike), nekateri argumenti temeljijo na psiholoških dognanjih iz 1. in 2. polovice 20. stoletja, kjer gre za tradicionalistično vizijo družine in videnje družbenega spola kot biološko determiniranega (otrok se najbolje razvija v jedrni heteroseksualni družini, ki je naravna), ter poudarjajo konservativne vrednote (družine bi morale biti reproduktivne, drugače ogrožajo narod).

5.4. VLOGA INSTITUCIJ

V javno razpravo so se aktivno vključile tudi Rimskokatoliška cerkev in politične stranke, katerih vlogo v javni kampanji in argumente za in proti Družinskemu zakoniku bom analizirala v tem poglavju. Med razpravo se je še izkazalo, da je pogosto tekla beseda tudi o vlogi šole kot institucije, v katerih poteka formalna socializacija, ki je odgovorna za učenje določenih veščin in vrednot.

5.4.1. Vloga Rimskokatoliške cerkve

Ker je Cerkev v preteklih obdobjih odigrala najpomembnejšo vlogo v oblikovanju in ohranjanju patriarhalnih vzorcev vsakdanjega življenja, bom na začetku predstavila nekaj poglobitnih značilnosti konstruiranja ženskosti v katoliški doktrini. Le-ta je močno povezana s tradicionalnimi predstavami družine in zakonske zveze, ki ju kot taki vztrajno zagovarjajo predstavniki Cerkve v javni razpravi o Družinskem zakoniku.

Maca Jogan (1990) pravi, da ima večina vodilnih cerkva in veroizpovedi skupne značilnosti: vse so ženskosovražne, v vse je vgrajen patriarhalni vzorec odnosov kot edini normalen, moralen in naraven, kot obveznost, ki izvira neposredno iz božje volje. Nadaljuje, da »tako krščanstvo kot islam nadaljujeta židovsko tradicijo v opredeljevanju družbenega položaja žensk, po kateri je ženska nečista, sramota,

'orodje, ki govori', podrejena moškemu ter v prvi vrsti na razpolago za razmnoževanje« (Jogan 1990: 78).

Religijsko določanje vzorca ženskosti in praktično reguliranje družinskega življenja je v javnosti še danes upravičeno:

- ker je religijska in cerkvena produkcija smisla za velik del populacije še vedno sama po sebi umevna,
- ker religijski kulturni vzorci delujejo »od znotraj« in z vzgojo postajajo sestavni del identitete vsakega posameznika in
- ker so ženske množičnejše nosilke in udeleženke v cerkvenih dejavnostih (Ibidem: 80).

Patriarhalni principi vsakdanjega življenja se preko katoliškega nauka ohranjajo naprej in se pogosto sklicujejo na »naravno« bistvo družbe, ki predstavlja podlago za nasprotovanje tistim spremembam, ki bi v jedru omajale patriarhalnost (Ibidem: 90). To je lepo razvidno iz stališč, ki jih v javni razpravi uporabljajo cerkveni predstavniki proti redefiniciji družine in zakonske zveze v novem Družinskem zakoniku. Jogan (1990) ugotavlja, da za ohranjanje patriarhalnosti kot naravne oblike družine služijo tudi idealizacije pretekle družine, vendar ne prevladujoče resnične družine, temveč ideološkega vzorca, ki je prekrival od njega dejansko precej oddaljene konkretne družinske odnose. V mislih ima idealizacijo tradicionalne, nuklearne družine s točno določenimi spolnimi vlogami. Za žensko sta to vlogi gospodinje in matere, za kateri velja, da sta njeni naravni vlogi.

Fetišizacija materinstva, ki je bila zaradi dejanske naravne vloge žensk v biološki reprodukciji ljudi navzven zelo prepričljiva in potem naravna, je v katoliških razlagah vselej povezana z natančnim sistemom pravil za ohranjanje patriarhalne organizacije kot univerzalnega principa življenja v družini in družbi (Jogan 1990: 84).

Cerkev je skozi zgodovino močno utrdila zavest o tem, kakšni naj bi bili družina, družinsko življenje in zakonska zveza ter njen pomen.

Najbolj pogost argument, ki ga uporabljajo, je, da je družina temeljna celica naše družbe. Ta argument ima zaledje prav v katoliških naukih.

»Družina, zgrajena na zakonski zvezi med možem in ženo, je temeljna osebna in družbena vrednota, brez katere ni prihodnosti ne za narod, ne za državo, ne za Cerkev in zato si zasluži vso našo podporo in obrambo.« (Anton Stres, 24kul.si)

Pri tem argumentu gre za sprenevedanje o tem, da je družba heterogena in spremenljiva in izraža tradicionalne vrednote. Pogosto se zagovorniki cerkvenega nauka opirajo na »svoje« vrednote.

»Moj glas prihaja s terena, od malih ljudi, ki se čutijo zapostavljeni, največkrat izigrani in bolj kot gospodarska kriza te ljudi boljijo medčloveški odnosi in večanje razlik, pomanjkanje spoštovanja, dostojanstva, celo posmeh nekaterim vrednotam, ki so nam svete in nas zelo boljijo.« (Jožica Ličen, Karitas, 24kul.si) Iz te izjave se da razbrati, koga nagovarjajo cerkveni predstavniki in kako se postavljajo v vlogo žrtve. Sklicujejo se na vrednote - kakšne pa sploh so krščanske vrednote? Maja Šorli (2009) iz tednika Družina izlušči nekaj vrednot, ki jih avtorji razumejo kot krščanske (te so: razumevanje pomena človekovega dostojanstva, solidarnosti, ljubezni do bližnjega) in ugotovi, da so to tudi vrednote lgbt skupnosti. In verjetno tudi mnogih drugih skupnosti. Težavo vidi v tem, da si krščanska skupnost te vrednote prilasti in se vede, kot da so značilne le za kristjane, druge skupnosti pa te vrednote ogrožajo (Šorli 2010: 383).

Predstavniki Cerkve močno nasprotujejo izenačitvi istospolnih partnerskih zvez z raznospolnimi. Menijo, da bo zakonska zveza z uvedbo zakonika postala razvrednotena in sama sebi v namen.

»Pri izenačitvi istospolne skupnosti s klasično heteroseksualno zvezo je treba izpostaviti simbolno razvrednotenje. To pomeni, da se Slovenija podaja na področja nekakšnega socialnega inženiringa, ki pomeni preustvarjanje naše družbe v tako smer, kakršne Slovenija ni poznala v svoji zgodovini.« (Tadej Strehovec, Pogledi Slovenije, 5. 1. 2012)

Andreja Vezovnik v okrogli mizi Moralna panika in Družinski zakonik pravi, da gre pri tem argumentu za izrazito nesekularno razumevanje etike. Nadaljuje, da se na tej podlagi uvaja tovrstni relativizem, ki v svoji filozofski osnovi pomeni, da je popolnoma enako, če misliš, da je A enako B in da B ni enako A. V referendumski kampanji so predstavniki Cerkve podali veliko izjav, s katerimi so zbudili moralno paniko.

»Posledica takšne kontroverzne zakonodaje, ki se vzpostavlja, je podlaga za spremembo drugih zakonov, na primer Zakona o oploditvi z biomedicinsko pomočjo, katerega bo potrebno spremeniti na podlagi 60. člena Družinskega zakonika, ki pravi, da je odločanje o rojstvu otrok svobodno. Torej, omogočiti jim bo potrebno rojstvo otroka, kar pa je pri dveh moških mogoče le preko nadomestnega materinstva, to pa je izkoriščanje žensk, ki so v socialni stiski.« (Tadej Strehovec, Pogledi Slovenije, 5. 1. 2012)

V razpravi o istospolnih posvojitvah so nasprotniki pogosto uporabljali predsodke in stereotipe.

»Tam, kjer so sprejeli takšno zakonodajo, kjer je obvezna sprememba učnih programov dejansko sledila tovrstni zakonodaji in dejansko so se starši naenkrat soočili v situaciji, ko so učitelji njihove otroke, po državnem nareku, dejansko prepričevali, da otrok ne potrebuje očeta in matere, da zakonska zveza ne velja, da obstajajo neki drugi tipi družinskega življenja itd.« (Tadej Strehovec, Pogledi Slovenije, 5. 1. 2012)

Z napovedmi, da se bodo na podlagi sprejetega zakona spremenili učni načrti, zakonodaja in da bodo »oni« naenkrat postali manjšina, ki bo diskriminirana s strani homoseksualcev, so povzročili moralno paniko. Katarina Kresal v oddaji Pogledi Slovenije pravi, da *»se ljudje ob takšnih izjavah prestrašijo, zdi se jim, da bo njihovega življenja, kot ga poznajo, tako konec. To zganja paniko, ki poganja tako referendumsko mašinerijo, ki lahko pripelje do padca zakona.« (Katarina Kresal, Pogledi Slovenije, 5. 1. 2012)*

V populističnem pogledu je najučinkovitejše sredstvo ustvarjanje moralne panike, ki jo je potrebno utemeljiti na domnevi ogroženosti najšibkejših članov določene skupnosti, torej otrok (Mencin Čeplak, Kuhar 2009: 293).

»Zakaj bi z neko zakonodajo spodbujali okoliščine, ki niso optimalne? Hudo mi je, da je veliko primerov, ko ideal ni dosežen. A zato ne smemo ideala uničevati, ampak ravno nasprotno, zagotoviti, da bodo otroci lahko uživali v družini z očetom in materjo.« (Anton Stres, 24kul.si)

Naslednja izjava Tadeja Strehovca iz Komisije za pravičnost in mir izhaja iz načela demokratičnosti, ki predpostavlja, da imajo vsi državljani pravico vplivati na odločitve države, ki zadevajo diskriminirano manjšino.

»193 držav je na svetu in le 10 jih ima to radikalno rešitev popolne izenačitve istospolne zveze s heteroseksualno. Večina držav ščiti konvencionalno družino in otrokovo pravico do očeta in matere.« (Tadej Strehovec, *Pogledi Slovenije*, 5. 1. 2012) Isti argument uporablja tudi teolog Ivan Štuhec, pri čemer pa pozablja na to, da niso vsi državljani kompetentni za sprejemanje takih odločitev, ki večine niti ne zadevajo, saj njenega statusa sploh ne spremenijo.

»Vsak katoličan je poklican in dolžan, da se s pomočjo svojega zdravega razuma seznanj s političnimi vprašanji, o njih razmišlja, jih presoja in se usposablja za utemeljeno in razumno razločevanje med dobrim in slabim, med pravilnim in napačnim v družbenem in političnem življenju.« (Ivan Štuhec, 24kul.si)

Postavlja se vprašanje, ali je sploh primerno, da se je Cerkev vključila v javno razpravo o Družinskem zakoniku. Njena vključitev je vsekakor legitimna, saj ji je z Ustavo zajamčena pravica do svobodnega delovanja in izražanja. Vendar pa, kakor se sprašuje tudi Barbara Rajgelj v oddaji *Pogledi Slovenije* (5. 1. 2012): »Koliko je Cerkev kredibilna za izrekanje o teh vprašanjih glede na to, da je imela v zgodovini zelo močno vlogo pri formiranju družinskih razmerij? Mi živimo svobodno navkljub Cerkvi, ne zaradi nje.« Vesna Godina v intervjuju za revijo *Viva*, ki je bil objavljen tudi na spletni strani 24kul.si, pove, da je vključitev Cerkve v javno razpravo temeljni problem. »Družinski zakonik je v resnici predmet merjenja moči med Cerkvijo in njenimi privrženci ter tistim delom Slovencev in Slovenk, ki nasprotujejo vmešavanju Cerkve v politiko.« Nadaljuje, da je Cerkev v zadnjih dvajsetih letih spet postala eden od najpomembnejših političnih akterjev v Sloveniji, kar je po njenem mnenju nesprejemljivo. Zelo dobro napove, kako se bodo ljudje odločali na referendumu: »Odločalo se bo po logiki, ali si za ali proti Cerkvi, ne pa na osnovi tega, ali so predlagane rešitve v zakoniku strokovno pravilne ali ne.« Na vprašanje, odraz česa so rekordno hitro zbrani podpisi za referendum, je poudarila učinkovitost socialne mreže Cerkve. Pravi, da bi se tega morali bati, »ta mreža namreč lahko v rekordno kratkem času zbere dovolj podpisov za vse: za ukinitev pravice do splava, za prepoved sprejemanja žensk na delovna mesta, če je na voljo dovolj moških, za referendum o tem, ali naj odstavimo Türka, itn.« To dejstvo nam predvsem kaže na deficit laične strani Slovenije.

Manca Mencin Čeplak in Roman Kuhar (2010) vidita vključitev Cerkve v razpravo o istospolnih partnerskih zvezah kot sporno s treh vidikov:

- krši načelo ločenosti države od Cerkve, saj predstavniki slednje izražajo pričakovanje, da se bo omenjeno vprašanje urejalo v skladu s cerkvenimi in ne državnimi dokumenti (Sveto pismo homoseksualnost opiše kot gnusobo, Ustava pa prepoveduje diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti);
- Cerkev interpretira definicijo »javnega dobrega« v luči krščanskega razumevanja dobrega, kar je v javni razpravi interpelirano kot konsenzualno splošno dobro slovenske družbe;
- potiskanje homoseksualnosti v kontekst zasebnosti (Mencin Čeplak, Kuhar 2010: 293).

5.4.2. Vloga politike

V referendumsko kampanjo so se vključile tudi parlamentarne stranke. Katere so Družinski zakonik podprle in katere zavrnila, je bilo razvidno glede na politično usmerjenost. V javno razpravo se zaradi deljenih mnenj koalicija ni vključila, zato je vsaka stranka v referendumski kampanji zastopala svoje stališče.

Politiki so se udeleževali vseh soočenj in okroglih miz na nacionalni televiziji v okviru referendumske kampanje. Izražanje nekaterih mnenj politikov v drugih medijih pa so objavljali nasprotniki Družinskega zakona na spletni strani 24kul.si.

Predsedniki levo usmerjenih parlamentarnih strank so že pred začetkom uradne referendumske kampanje združili z Gibanjem za Družinski zakonik in na tiskovni konferenci predstavili stališča, zakaj ga podpirajo.

Desno usmerjene stranke so pozdravile odločitev Ustavnega sodišča, ki je dovolilo izvedbo referenduma o Družinskem zakoniku. V Novi Sloveniji so prepričani, da je *»referendum o Družinskem zakoniku nujno potreben, saj predstavlja zadnjo možnost, da zaščitimo tradicionalno obliko družine, ki je porok za prihodnost naroda«*.

Najbolj zavzeto podpira Družinski zakonik Katarina Kresal, nekdanja predsednica stranke LDS, ki pravi, da bomo na referendumu odločali o tem, kakšna družba bomo:

»Bomo svobodna družba, odprta, odprte glave, kjer se bodo vsi, ki so drugačni lahko dobro počutili, imeli enake pravice ali bomo zaprta družba?«

V različnih oddajah so politični predstavniki zagovarjali mnenja svojih strank in jih utemeljevali; nekateri na podlagi stroke, nekateri so se opirali na predsodke in stereotipe, nekateri so izražali svoja osebna mnenja in izkušnje.

V oddaji Referendum 2012: Družinski zakonik je predstavnica Liste Gregorja Viranta, Polonca Komar povedala, da podpirajo Družinski zakonik, ker *»v 21. stoletju ne more veljati 40 let star zakon in si želimo, da bi si vsak mlad človek in vsak, ki si ustvarja družino, le-to ustvaril na način, kot si sam želi.«*

Tanja Renner (2006) govori, da je ideološki spopad za družino že dolgo področje spopadov dveh ideoloških sistemov. Prvega poimenuje konservativni koncept, ki se obrača na državne instance z zahtevami po zavarovanju družine v imenu nacije, morale, ekonomije ali vere, pogosto pa vseh skupaj. V konservativni ideologiji se pogosto govori o krizi družine. Družino predstavljajo kot *»osnovno celico družbe«*, temeljni kamen države, zibelko naroda in varuhinjo morale in vrednot, ki pa jo spodjedajo notranji in zunanji procesi, zaradi česar naj bi bila sodobna družina šibka, oslABLJENA in ranjena. Družinsko življenje v preteklosti pa ni bilo nič bolj stabilno in statično, ljudje so prav tako živeli v številnih in različnih oblikah družin. Renner ugotavlja, da se govorjenje o krizi družine vselej intenzivira v obdobjih gospodarskih recesij, politične nestabilnosti in tedaj, ko upada rast prebivalstva in *»učinkuje tako, da socialne in politične probleme prevaja v osebne in posamične, s čimer vzbuja občutke krivde, ki niso enakomerno porazdeljeni.«* (Renner 2006: 19-21)

Sklicevanja na otrokove koristi je bilo na obeh straneh veliko. Desno usmerjene stranke so govorile o koristi otrok kot o pravici otroka do očeta in matere oziroma o kratenju otrokovih pravic in koristi (zaradi redefinicije družine in zakonske zveze). Levo usmerjene stranke pa so govorile o koristih otrok na način, da je potrebno priznati vsem enake pravice, ne glede na to, v kakšni obliki družine živijo, oz. o diskriminaciji in nezaščiti tistih otrok, ki ne izhajajo iz tradicionalne družine.

Stališča desno usmerjenih strank nazorno predstavi predstavnik NSi Jožef Horvat s svojo izjavo: *»Verjamem, da sta lahko lezbijka in njena partnerica, prav tako lezbijka, dobri mami, ampak ne moreta nadomestiti očeta. Tudi dva geja sta lahko dobra*

očeta, pa ne moreta nadomestiti matere. Otroka smo s tem oropali, ali ni to nasilje nad otrokom?» (Pogledi Slovenije, 23. 2. 2012)

Podobni argumenti so se pojavljali že skozi zgodovino, predvsem proti nezakonskim materam. Namreč, glavna skrb je korist otrok, ki ne bodo poznali očeta oz. na katere oče ne bo imel vpliva. V neprisotnosti enega starša vidijo nevarnost v učenju vlog, torej prenašanja znanja in vednosti o moškem in ženskem. Leskošek (2002) ugotavlja, da se skrb torej ne nanaša na to, da otrok ne bo poznal očeta kot osebnosti, temveč očeta kot prenašalca znanj o moškosti. Skrb se bolj nanaša na to, da se s samostojnim materinstvom na nek način spreminja družbena ureditev, v kateri lahko ženske začnejo pridobivati pomembne vloge in položaje (Leskošek 2002: 81). Danes se takšni argumenti uporabljajo v namen ohranjanja tradicionalnih vrednot. Nasprotniki Družinskega zakonika vidijo istospolne družine kot nenaravne, edina prava se jim zdi družina očeta, matere in otroka. Predstava o tem, da je nuklearna družina prevladujoča družinska oblika sodobne družbe, je široko sprejeta, zato nadaljuje, da so predstave o nuklearni družini tako močno ukoreninjene v moralnih, medijskih in političnih »družinskih diskurzih«, da si ti zlahka jemljejo moč razsojanja, kaj je normalna družina, katera še je dopustna in katera nedopustna (Rener 2006: 21). Nedopustna in nenaravna se jim zdi istospolna družina, zato je tudi med politiki največ polemik okrog izenačitve zakonske zveze in istospolne skupnosti ter posvojitve. Alenka Kovšca v oddaji Pogledi Slovenije pove, da težko sprejema trditve o nenaravnosti nekaterih družin in partnerstev, *saj »nekaj kar je v naravi, ne more biti nenaravno«*. Alenka Jeraj iz stranke SDS, pravi, da ne podpira zakonika, ker *»isti zakon želi urejati življenjske skupnosti, ki so podobne, ne pa enake; enake stvari je potrebno obravnavati enako, različne pa različno.«* Nadaljuje, da v novem družinskem zakoniku nobena od novih skupnosti nima opredeljenega namena v zasnovanju družine (Referendum 2012: Družinski zakonik, 22. 3. 2012). Istega mnenja je tudi Metka Zevnik iz SLS: *»Istospolna skupnost ne more soditi v Družinski zakonik, ker pravica do rojstva otrok ni izvedljiva. Lahko je samo z nakupom.«* Prav tako se ne strinja z zagovorniki Družinskega zakonika, da pravice istospolnih skupnosti niso urejene, saj jih pokriva Zakon o registraciji istospolnih skupnosti (Pogledi Slovenije, 23. 2. 2012). S takimi argumenti homoseksualce obravnavajo kot drugorazredne državljane.

Metka Mencin Čeplak in Roman Kuhar (2010) pravita, da argument, da skupnost istospolnih partnerjev ne more ustvarjati vseh tistih pravnih posledic, ki so tipične za zakonsko zvezo, utemeljuje različno obravnavo istospolnih in raznospolnih zvez. Torej, različna zakonska obravnavo omenjenih zvez se utemeljuje na potencialni zmožnosti biološke reprodukcije. Ta argument zavržeta z ugotovitvijo, da tudi po sedaj veljavnem zakonu ni edini namen zakonske zveze v reprodukciji, saj zakon upošteva raznovrstnost družin, pravice in dolžnosti zakoncev pa ne izhajajo glede na biološko starševstvo ali naravne reprodukcijske sposobnosti njune zveze. Zakonca, ki nimata otrok in torej ne izpolnjujeta namena njune zakonske zveze, sta prav tako zakonca kot tista, ki imata skupne biološke otroke. Iz tega lahko sklepamo, da odločilna razlika med istospolnimi in raznospolnimi pari ni v tem, da eni izpolnjujejo v zakonu deklarirani namen zakonske zveze, drugi pa ne (Mencin Čeplak, Kuhar: 288-289).

V javni razpravi med politiki pa so se najbolj kresala mnenja okrog enega člena, glede katerega so bile različne interpretacije. Gre namreč za 217. člen, ki govori o tem, kdo ima pravico posvojiti otroka. V različnih soočenjih med politiki se ponavlja interpretacija tega člena, da imajo v bistvu istospolni pari pravico do posvojitve, čeprav člen govori, da samo zakonca in zunajzakonska partnerja lahko skupaj posvojita otroka. Metka Zevnik je v oddaji Referendum 2012: Družinski zakonik glede na »dopustitev« posvojitve otrok istospolnim parom v družinskem zakoniku povedala, da je *»to nadaljevanka, ki jo že dolgo gledamo pod skrbnim načrtom istospolnega lobija«* (Referendum 2012: Družinski zakonik, 22. 3. 2012). S strani predstavnikov desno usmerjenih političnih strank smo bili deležni vzbujanja številnih pomislekov na podlagi neresnic, kot na primer te, da Družinski zakonik dopušča posvojitve istospolnim parom, ter širjenja moralne panike. Metka Zevnik v drugi oddaji govori kako Družinski zakonik *»na široko odpira vrata za nadomestno materinstvo, za nakup spolnih celic, za trgovanje z otroki po spletu, zarodke se daje v revne države, revnim ženskam in tako se otrok pridobi«* (Pogledi Slovenije, 23. 2. 2012). Pogosto so še navajali kako se bodo s sprejetjem Družinskega zakonika spremenil šolski sistem in učni načrti ter kakšne vse vsebine bodo vključene (da se bodo otroci morali učiti o homoseksualnosti in o dveh mamah in dveh očetih ter da se več ne bo smelo govoriti o tradicionalni družini), kakor, da bi bile te ne vem kako grozne ali pogubne in bi se

jih bilo treba izogibati. Na širjenje moralne panike je Tamara Vonta kot predstavnica Pozitivne liste odgovorila tako: *»Ta zakon ne odpira prostora za trgovanje z otroki. Ta zakon ničesar ne jemlje, ne napada tradicionalne družine in je ne ogroža, ampak urejuje samo tisti segment, ki ni urejen. Take družine so med nami in naloga zakonodaje je, da sledi spremembam v družbi in zaščiti nezaščitene. In prosim vas, ne strašiti ljudi!«*

Vloga politika oz. poslanca je, da v državnem zboru predstavlja voljo ljudi, ki so ga izvolili in je kot tak član zakonodajnega telesa, ki kroji državno politiko. Na državno politiko pa vpliva tudi zakonodaja Evropske unije. Za področje urejanja družinskih in partnerskih razmerij na evropski ravni ni zavezujočih direktiv. Vendar zgledi iz drugih evropskih držav pomembno vplivajo tudi na predloge, ki so nastali v slovenskem prostoru. Tako pravi tudi Vito Rožej iz stranke Zares, ki je bil prisoten pri oblikovanju Družinskega zakonika: *»Na začetku smo se trudili, da bi Slovenija dobila tako napredno zakonodajo, kot jo imajo nekatere skandinavske države, ampak ker je bilo težko najti soglasje, smo se odločili za kompromisno varianto, kakršno imajo tudi v Nemčiji in drugih državah.«* Okrog tega se je prav tako spletla razprava med politikami ali sploh potrebujemo tako »ultraliberalen« zakon in da ima takšno ureditev le 10 od 200 držav na svetu. Tamara Vonta je navedla podatek, da Slovenija spada šele v 3. razred po liberalnosti države od štirih, s sprejetjem Družinskega zakonika pa bi prešla v drugega (Pogledi Slovenije, 23. 2. 2012). Mencin Čeplak in Kuhar (2010) pravita, da je dvojna funkcija evropeizacije, ki se v političnem diskurzu kaže kot »izključujoč boj hkratnega zagotavljanja in odtujevanja človekovih pravic«. Po eni strani se v okviru Evropske unije branijo visoki standardi zaščite etničnih in socialnih manjšin, po drugi strani pa je v nacionalistično ubranih diskurzih prav sklicevanje na Evropo pomenilo marginalizacijo vsega, kar je bilo razumljeno kot neevropsko (Mencin Čeplak, Kuhar 2010: 290). Kot sem že navedla, v Evropski uniji ni obvezujočih direktiv na področju družinskega in partnerskega življenja, katere je v parlamentarni razpravi nadomestilo vprašanje diskriminacije, ki se zdi še nekako najbolj oprijemljivo. Istospolna usmerjenost je osebna okoliščina, na podlagi katere je vpeljana prepoved diskriminacije in je neposredna posledica evropske antidiskriminacijske direktive (Ibidem).

Argument za neenako obravnavo istospolnih in raznospolnih parov, utemeljen v naravni zmožnosti reprodukcije, ne drži. Dokaz so prav istospolne družine. Ta argument bi lahko izpodbijali tudi z diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti na področjih, kot so posvojitve, rejništva in razmerja do otrok. Nasprotniki dajejo težo temu argumentu z izjavami, da se s heteroseksualno skupnostjo reproducira narod. France Cukjati v Pogledih Slovenije izpostavi demografski in natalitetni problem, s katerim se sooča Slovenija, in pove, da je *»življenjska skupnost moškega in ženske edina, na katero lahko računa družinska politika pri reševanju demografskega problema oz. pri preprečevanju biološkega zatona naroda.«* (Pogledi Slovenije, 23. 2. 2012). Mencin Čeplak in Kuhar (2010) trdita, da je reprodukcija le *»racionalna maska«*, za katero se skriva več kot le skrb za prihodnost naroda. Sprašujeta se, *»ali so morda eni otroci bolj zaželeni od drugih«* ter *»zakaj so istospolnim parom v Zakonu o registraciji istospolnih partnerskih zvez odtujili še vrsto drugih pravic in obveznosti, ki niso vezane na vprašanje reprodukcije«* (Mencin Čeplak, Kuhar 2010: 294). Torej, lahko vidimo, kako pomembno vlogo imajo politiki kot del zakonodajnega telesa v državi. Kakšno vlogo oz. moč pa so imeli v referendumski kampanji glede Družinskega zakonika, pa bom raziskala v naslednjem podpoglavju, ko bom primerjala izide referendumov z izidi s predčasnih parlamentarnih volitev. Zaključila pa bi z izjavo Katarine Kresal: *»Stopnja demokratičnosti vsake družbe se kaže po tem, kako družba omogoča manjšini, da lahko živi svoje pravice, svoje življenje.«* (Pogledi Slovenije, 5. 1. 2012)

5.4.3. Vloga šole

Vloga šole se skozi javno razpravo o Družinskem zakoniku vključi posredno in izhaja predvsem iz argumenta nasprotnikov, da se bodo ob sprejetju Družinskega zakonika v učne načrte vnesle homoseksualne vsebine. Njihove izjave so pogosto naravnane tako, da ustvarjajo moralno paniko. Na primer Ljudmila Novak, predsednica stranke Nova Slovenija, govori o *»agresivni homoseksualni ideologiji«* in *»prevzgoji na področju spolne identitete«*. Ob tem še bolj pridejo do izraza tradicionalne vrednote: *»mlade se sili v razmišljanje in odklon od tradicionalne družine, ki je osnovna družbena celica, ki omogoča obstoj družbe«* (24kul.si). Ob tem se poudarja pomen

otrok in mladih in se vzbuja skrb za prihodnost, saj take vsebine zpodbkopavajo ideologijo tradicionalne družine.

Stanje v šolstvu je vsekakor izraz obstoječega političnega vpliva in njegove prav tako skrb zbujujoče politike spolov in z njim povezanega diskurza. Pan (2010) vidi v okviru socialnega dela nalogo, da vpliva na pedagoško delovanje v smislu oblikovanja pedagoških praks v smeri upoštevanja vidika spola in seksualnosti. To je potrebno, da bi se izognili ohranjanju teh identitet in nanje vezanih spolnih vlog v družinskih strukturah, s čimer bi odpravili tudi problem vidnosti neheteroseksualnih praks življenja (Pan 2010: 394-395).

Vrtci in šole imajo pomembno vlogo, saj skupaj z družino opravljajo socializacijo, ki je ključna za vsakega posameznika in njegov nadaljnji razvoj. Raziskave kažejo, da je slovenski šolski prostor izrazito heteronormativno naravnani. Otroci iz mavričnih družin so v šoli doživeli predvsem negativno pogovarjanje o istospolni usmerjenosti, odsotnost pogovarjanja o istospolnih družinah, pedagoško prikazovanje istospolno usmerjenih ljudi v obliki predsodkov in negativnih zgodb, ki so še spodbujale stereotipe (Zaviršek, Sobočan 2012: 73). Analiza učnih načrtov in šolskih učbenikov je pokazala, da učni načrti ne vsebujejo izrecno zapisanih ciljev in standardov znanja, ki bi se nanašali na obravnavo istospolne usmerjenosti. Komidar (2008) ugotavlja, da so učni načrti na več mestih heteronormativni, saj vselej poudarjajo zgolj heteroseksualno zvezo in družino. Homoseksualnost je pogosto predstavljena kot nekaj negativnega, pogosto v povezavi z boleznijo (z virusom HIV, aidsom), grehom, nenaravnim bivanjem ipd. (Tuš Špilak 2010: 353). Avtorici v knjigi Mavrične družine grejo v šolo ugotavljata, da šola kot institucija in učitelji niso primerno usposobljeni, da bi otrokom razlike v družinskih kontekstih predstavili na samoumeven in sprejemajoč način (Zaviršek, Sobočan: 71).

Diskurz moči heteronormativnosti v primeru institucije šole ne izbere molka, temveč točno določen govor, ki utrdi diskurz o homoseksualnosti kot o deviantnosti in ohrani moč nad določanjem nezaželenih spolnih praks. Šola ne proizvaja in reproducira le norme pravilnega obnašanja, moralnosti, temveč proizvaja tudi spolne identitete (Ibidem).

Tuš Špilak (2010) ugotavlja, da je govor o homoseksualnih vsebinah še vedno tabu, prav tako pa vodstvo in učitelji ne kažejo zanimanja za te vsebine, čeprav jim jih nevladne organizacije ponujajo. Tiste šole, ki pa so sprejele ponujene programe na to tematiko, pa so bile s strani nekaterih medijev in Civilne iniciative za družino in pravice otrok močno izpostavljene. Na njihovi strani (24kul.si) je bilo več člankov na temo, da Amnesty International in Legebitra izvajata delavnice o homoseksualnosti po osnovnih in srednjih šolah. Naslov enega izmed njih je bil: »Ministrstvo priporoča učiteljem državljanske vzgoje projekt za homoseksualno prevzgojo učencev!« Opisujejo, da »otroke med drugim učijo, da si svoj spol lahko izberejo sami in da otrok ne potrebuje mame in očeta, ter jih spodbuja k razmišljanju o tem, da bi bili s svojo najboljšo prijateljico ali prijateljem v ljubezenskem ali spolnem odnosu« (24kul.si). Amnesty International pa odgovarja: *»Na naših delavnicah učimo o človekovih pravicah, strpnosti, solidarnosti, medsebojnem spoštovanju in sožitju, nenasilju in enakosti vseh ljudi, ne glede na njihove osebne okoliščine. Nikoli nikogar v nič ne prepričujemo ali silimo, ampak spodbujamo k razmisleku o človekovih pravicah in o tem, kako je treba ravnati s soljudmi. Na naših delavnicah torej ne poteka nikakršna prevzgoja, ampak zgolj poučevanje o človekovih pravicah – do teh pa smo upravičeni vsi, ne glede na naše osebne okoliščine.«*(24kul.si) Na tem primeru se izrazito pokaže, kakšen govor uporabljajo nasprotniki Družinskega zakonika, pogosto je podoben hujskanju in ustvarjanju moralne panike. O delavnicah, ki so jih izvajali po nekaterih šolah, Aleš Primc, vodja Civilne iniciative, razmišlja takole: *»Omenjeni projekt razumemo kot pripravo na sprejem spornega Družinskega zakonika, s katerim želijo homoseksualne organizacije in vladne stranke uzakoniti homoseksualno prevzgojo v osnovnih in srednjih šolah. V kolikor bo predlog Družinskega zakonika sprejet, bodo tovrstne vsebine postale obvezni del šolskega pouka. Temu odločno nasprotujemo!«* (24kul.si) To dogajanje nam še enkrat potrdi, kako heteronormativna družba smo.

Mladi iz istospolnih družin večinoma niso doživeli neposrednih napadov na svojo družino ali nase, so pa doživljali homofobično okolje, ki je del njihovega vsakdanjika (izbiranje, komu bodo povedali o svoji družini in komu bodo raje zamolčali, izkušnje sovražnega govora, ko se pojavi tema istospolnosti, strahovi in strah, interpretiranje neuspešnosti kot posledica istospolnosti starša, sporočilo zunanjega sveta, da je oseba »drugačna« ipd.) (Zaviršek, Sobočan 2012: 82).

Šola je za otroke zelo pomembna institucija. Namesto molka in stereotipnih vsebin, povezanih z istospolnostjo, bi morala ponuditi vsebine, ki so pomembne pri odraščanju mladih, pa naj gre za tiste, ki živijo v istospolnih družinah, ali za tiste, ki živijo v družinah različnospolnih partnerjev. Te vsebine so predvsem: različnost družin in odnosi v njih, izkušnje otrok v istospolnih in različnospolnih družinah, vrstniško nasilje in vrstniška podpora, izbira ljubezni in partnerstva, vrste spolnosti, oblike človeške reprodukcije, transformacije družinskih oblik. Starši ne morejo ustvariti vključujočega okolja brez podpore šole, šole pa ne morejo poučevati o razlikah, sprejemanju in enakosti brez sodelovanja staršev. Ob tem pa je ključno, da družinske in socialne politike ter zakonodaja spodbujajo in krepijo kompetence staršev, ne pa jih destabilizirajo (Ibidem).

5.5. REFERENDUMSKA KAMPANJA O DRUŽINSKEM ZAKONIKU V POMURJU

Po razglasitvi rezultatov referendumu, ki so pokazali, da ljudje niso bili za uveljavitev Družinskega zakonika in da so najbolj proti glasovali v volilni enoti Ptuj, se mi je zastavilo vprašanje, kako smo Pomurci glasovali o Družinskemu zakoniku in zakaj tako. Zato sem začela raziskovati kampanjo, ki je potekala v mojem okolišu. V okviru Gibanja za Družinski zakonik se je vzpostavila neformalna koordinacija »Pomurje je ZA«, v kateri so bili dejavni predvsem mladi, ki so hoteli Pomurcem predstaviti zakonik in jih nagovoriti, da na referendumu Družinski zakonik podprejo.

Dogodki, ki so jih organizirali, so potekali večinoma v Murski Soboti, ki je največje mesto v Pomurju. Menim, da bi morali svoje dogodke bolj razporediti po celotni pokrajini, saj bi tako dosegli širši krog ljudi. Program, ki so ga izvedli, je bil zelo raznolik in kvaliteten. Največji projekt je bil snemanje videa, v katerem so osebe, ki so nastopale, predstavile svoje mnenje, zakaj podpirajo Družinski zakonik. To so bili ljudje, ki se jih Družinski zakonik neposredno dotika: strokovnjaki s področja dela z družino in nekateri znani Slovenci in Slovenke, ki izhajajo iz Pomurja. Pogosto v javnih kampanjah nastopajo znane osebnosti, ki naj bi zaradi svoje priljubljenosti, vplivale na odločitve ljudi. V videu vidim pomanjkljivost predvsem v odsotnosti obrazložitve, kdo so osebe, ki nastopajo v njem, saj so navedena le njihova osebna

imena. Nekateri so povedali, zakaj se jih Družinski zakonik dotika, za večino pa tega nisi izvedel. Pomembna se mi zdi informacija, na podlagi česa je oseba kompetentna, da razsoja o neki stvari (na primer sin matere samohranilke, mati homoseksualnega otroka, pripadniki manjšinske skupnosti ipd.). V videu je bilo postavljeno vprašanje, ali Družinski zakonik res spreminja družbo ali pa se zgolj prilagaja obstoječim človeškim odnosom, pred katerimi smo si do nedavnega zatiskali oči. Vprašanje se nanaša na argument nasprotnikov, da bo Družinski zakonik razvrednotil pomen družine in zakonske zveze ter tako porušil temeljne vrednote, po katerih se ravna družba. V drugem delu vprašanja pa se obrnejo na različne oblike skupnosti, ki so del sodobne družbe in nimajo zagotovljenih enakih pravic.

Naslednji večji dogodek je bila okrogla miza, na kateri so bili prisotni predvsem politiki, predstavnik Rimskokatoliške cerkve, predstavnik Gibanja za Družinski zakonik ter zdravnica. Argumentirali so ključne točke zakonodaje ter s soočenjem obeh strani gledalcem omogočili globlji vpogled v Družinski zakonik. Iz prispevka o dogodku na enem od lokalnih spletnih portalov je razbrati, da se razprava ni vrtela le okrog istospolnih skupnosti, pač pa so izpostavili tudi druge pomembne novosti iz Družinskega zakonika, ki so se v medijih redko izpostavile in so pomemben doprinos k ureditvi družinske zakonodaje (sobotainfo, spletni vir).

Pomemben dogodek je bil informativni večer s predavanjem Barbare Ragelj na temo kaj nam prinaša Družinski zakonik. Organizirali so tudi filmski večer, kjer so se po ogledu dokumentarca o gejevskih istospolnih družinah, v razpravo lahko vključili tudi gostje. Glavni akterji v skupini so novosti Družinskega zakonika predstavljali v lokalnih medijih: na radiu, spletnih portalih v okviru e-soočenj in preko njih objavljali vabila na dogodke ter postavljali stojnice, na katerih so delili promocijski material za Družinski zakonik, katerega jim je zagotovilo Gibanje za Družinski zakonik. Dobra stran stojnic je, da prideš v stik z več ljudmi in se z njimi tudi na neformalen način pogovoriš in predstaviš svoja stališča.

Kampanja v okviru skupine »Pomurje je za« je bila aktivna in je izvedla zelo kvaliteten program, saj so bili na njihovih dogodkih prisotni tudi strokovnjaki in so

uporabili različne strategije, da bi dosegli svoj namen (video, okrogla miza, soočenje, predavanje, audio/video, tiskovna konferenca ...).

V podporo Družinskemu zakoniku se je izrekla tudi Evangeličanska cerkev, katere verniki so večinoma iz Pomurja. Njen predstavnik ni podpisal izjave o Družinskem zakoniku, katero so podpisali ostali predstavniki večjih verskih skupnosti v Sloveniji. Poudaril je predvsem koristi otrok, katerih pravice je potrebno zaščiti, ne glede na to, v kakšnih oblikah družine živijo, ter izrazil mnenje, da bi morala Cerkev imeti še posebej senzibilen odnos do otrok in v ospredje postaviti njihove interese. Njihov odnos je precej demokratičen in vključujoč, saj sprejemajo vse ljudi, ne glede na njihov spol, spolno usmerjenost, obliko družine in način življenja, zmožnost naravne reprodukcije itn., kot je to videti pri Rimskokatoliški cerkvi v zelo rigidnih in obenem ideoloških predstavah o življenju svojih vernikov.

Vidnih dogodkov v okviru Civilne iniciative za družino in pravice otrok, ki je vodila kampanjo proti Družinskemu zakoniku, v Pomurju ni bilo. Sem pa med analizo lokalnih spletnih portalov videla izjavo, da je Civilna iniciativa pri zbiranju podpisov za referendum v Pomurju naletela na zelo dober odziv (sobotainfo, spletni vir). Torej bi lahko rekli, da so se ljudje opredeljevali proti družinskemu zakoniku že pred začetkom referendumske kampanje, kar po eni strani ni presenetljivo, saj je potekala javna razprava že več kot dve leti. Vendar pa se postavlja vprašanje, kolikšno moč je sploh imela skupina »Pomurje je za« v svoji kampanji.

So pa bili toliko bolj aktivni duhovniki Rimskokatoliške cerkve, ki so jasno izražali svoja stališča glede Družinskega zakonika in nagovarjali vernike, naj se v čim večjem številu udeležijo referenduma in glasujejo proti. To jim je bilo posredovano tudi preko pastirskega pisma. Menim, da cerkveni obredi niso primeren prostor za politično udejstvovanje in izražanje, vendar je bilo v referendumski kampanji takšnih primerov veliko in izkazalo se je, kakšno moč prenosa informacij so imeli duhovniki.

Pomurje spada v volilno enoto Ptuj, v kateri je bila na referendumu o Družinskem zakoniku najmanjša udeležba v Sloveniji, 23,90%. Povprečna udeležba je bila 30,31%, le-to pa so močno dvignili volivci iz občine Ljubljana, kjer so hkrati potekale županske volitve. Prav tako so ga v volilni enoti Ptuj najbolj odločno zavrnil, proti je

glasovalo 64,37% volivcev. Izid referendumu je bil: 45,45% volivcev v Sloveniji je glasovalo za Družinski zakonik, 54,55% pa jih je glasovalo proti.

Zanimali so me izidi glasovanja v Pomurju. Najmanjša udeležba je bila v volilnem okraju Lendava z 19,03% udeležbo, največja pa v Murska Sobota II. s 25,01% udeležbo. Pridemo do zanimivega rezultata, saj je v Lendavi, kjer je bila udeležba najnižja, tudi najmanj ljudi v Pomurju podprlo Družinski zakonik (30,35%), v Murski Soboti II. pa je dobil Družinski zakonik največ podpore v Pomurju (45,34%).

Izid glasovanja referendumu o Družinskem zakoniku v Pomurju je bil: 37,47% volivcev je glasovalo za, 62,53% pa je glasovalo proti Družinskemu zakoniku. Udeležba je bila 22,48%.

Iz izidov s predčasnih parlamentarnih volitev sem izvlekla šest kandidatnih list, katerim so v Pomurju volivci namenili največ glasov. Izmed levo usmerjenih političnih strank so to Lista Gregorja Viranta (LGV), Lista Zorana Jankoviča – Pozitivna Slovenija (PS) in Socialni demokrati (SD). Izmed desnih pa so to Nova Slovenija (NSi), Slovenska demokratska stranka (SDS) in Slovenska ljudska stranka (SLS). Na nacionalni ravni je največ glasov dobila PS (28,51%), nato sledijo SDS (26,19%), SD (10,52%), LGV (8,37%), SLS (6,83%) in NSi (4,88%).

V Pomurju pa je največ glasov dobila SDS (22%), sledijo ji PS (17,43%), SLS (16,66%), SD (12,14%), nato še LGV (7,49%) in NSi (5,46%).

Če primerjamo izide glasovanja v Pomurju in v Sloveniji, vidimo, da sta desno usmerjeni stranki SLS in NSi v Pomurju dobili vidno več glasov kot na nacionalni ravni. SDS ima sicer v Pomurju za 4,19% manj glasov, vendar so ji volivci v Pomurju namenili največ glasov. Sledita ji PS, ki je v Pomurju dobila več kot 10 % glasov manj in SLS s skoraj 10% več glasov.

Iz teh rezultatov lahko sklepamo, da so Pomurci v večji meri volili desno usmerjene stranke. Pomurska regija ima najnižji kazalnik razvitosti, je najbolj razvojno ogrožena regija in ima najmanj razvojnih možnosti v Sloveniji.

Če primerjam moč kampanje za Družinski zakonik, ki jo je vodila skupina »Pomurje je za« v okviru Gibanja za Družinski zakonik in cerkve, ki je nasprotovala Družinskemu zakoniku, lahko na podlagi izidov referendumu rečemo, da ima Cerkev še vedno zelo močan vpliv na ljudi. Zaradi nizke razvitosti in razvojne ogroženosti, ki za prebivalce

Pomurja predstavlja določeno tveganje in negotov položaj, se ti še tesneje oklepajo tradicionalnih vrednot in cerkvenega nauka.

Pomurci so na predčasnih parlamentarnih volitvah največ glasov namenili desno usmerjenim strankam in so odločno zavrnili Družinski zakonik na referendumu. Torej, lahko bi rekli, da je tudi politična usmerjenost vplivala na izide referendumoma o Družinskem zakoniku.

6. SKLEPI

- ✓ V razpravi o Družinskem zakoniku se oblikujejo argumenti za in proti, ki se nanašajo na najbolj sporne točke v zakoniku: redefinicija družine in zakonske zveze ter legalizacija istospolnega starševstva. Čeprav je bil institut skupne posvojitve za istospolne pare izključen iz Družinskega zakonika, je bilo o istospolnih družinah veliko govora.
- ✓ Družinskemu zakoniku so v razpravi nasprotovale desno usmerjene politične stranke, Rimskokatoliška cerkev, Civilna iniciativa za družino in pravice otrok ter nekateri strokovnjaki. Podprli pa so ga levo usmerjene politične stranke, gibanje Za družinski zakonik ter stroka.
- ✓ Skozi razpravo se izrazi delitev na binarna nasprotja: moškost/ženskost, normalno/nenormalno, heteroseksualnost/homoseksualnost, naravno/nenaravno, katero prevlado nosi pol moškosti, normalnosti, naravnosti in heteroseksualnosti ter utemeljitev predvsem na biološki determiniranosti.
- ✓ Pojem družine se pojavi kot polje ideoloških spopadov; prikazuje se ideologija družine kot skupnosti moža, žene in otrok, za katero je značilna spolna delitev vlog in ki naj bi bila zibelka naroda ter nosilka morale in vrednot.
- ✓ Redefinicija družine je temeljila na izenačenju pomena biološkega in socialnega starševstva, kar pa so nasprotniki ostro zavrnil z argumenti, da otrok potrebuje očeta in mater, saj je biološka vez nosilka kvalitete starševstva in dobrobiti otroka.
- ✓ Vidno je, da so predstave o nuklearni družini močno ukoreninjene v moralnih, medijskih in političnih družinskih diskurzih, na kar zelo vpliva tudi vloga Cerkve. Izkazalo se je, da je naša družba še vedno izrazito heteronormativna.
- ✓ Šolski sistem je kot pomembna institucija pri oblikovanju otrokove osebnosti izrazito heteronormativno naravnana. Pedagoški delavci se večinoma izogibajo homoseksualnim vsebinam, prav tako učbeniki poudarjajo zgolj heteroseksualno zvezo in družino. Predvsem izključujejo istospolne družine in homoseksualnost povezujejo z negativnim. Šola je tako za istospolne družine nevaren prostor, zaradi česar otroci in starši pogosto prikrivajo svojo obliko in način življenja.

- ✓ Obe strani sta se sklicevali na koristi otrok. Zagovorniki so hoteli z redefinicijo družine predvsem zaščititi otroke netradicionalnih oblik in vanjo vključiti vse oblike družine ter priznati enake pravice vsem otrokom, ne glede na to, v kakšni obliki družine živijo. Nasprotniki Družinskega zakonika pa so trdili, da je za korist otrok najpomembnejša prisotnost očeta in mater; s tem izražajo izrazito tradicionalne vrednote in poudarjajo pomembnost biološke vezi med starši in otroki.
- ✓ Nasprotnikom Družinskega zakonika se zdi, da bi z redefinicijo družine razvrednotili njen pomen, zato pogosto govorijo o zatonu družine, o sodobni družini kot šibki in oslabljeni. Takšen govor se intenzivira predvsem v času gospodarske krize in političnih nestabilnosti, kar je značilno tudi za slovenski prostor in služi ohranjanju tradicionalnih vrednot.
- ✓ Nasprotniki Družinskega zakonika so nasprotovali izenačitvi istospolnih skupnosti z zakonsko zvezo. Njihov argument je bil predvsem, da se med seboj ne da enačiti nečesa, kar ni enako, ter da ne morejo izpolnjevati osnovnega namena zakonske zveze, ki je v zmožnosti naravne reprodukcije. S tem homoseksualce obravnavajo kot drugorazredne državljane, namreč njihove pravice naj se urejujejo v posebnem zakonu, iz katerega pa so izločene tudi tiste pravice in dolžnosti, ki se ne vežejo na možnost reprodukcije.
- ✓ Argumenti nasprotnikov temeljijo predvsem na biološki distinkciji, poudarjanju tradicionalnih vrednot, govorjenju v imenu večine, postavljanju v vlogo žrtve, reduciranju problema na najbolj ekstremne aspekte, prikazovanju problema kot primarne grožnje in zbujanju moralne panike.
- ✓ Zagovorniki Družinskega zakonika so v razpravi uporabljali strpen in demokratičen govor; svoje argumente so utemeljevali predvsem z ugotovitvami stroke, med razpravo pa so bili pogosto prisiljeni v opravičevanje zakonika, v smislu, da urejajo le obstoječe stanje in da zakonik ne prinaša večjih sprememb.
- ✓ Značilno za tematiko Družinskega zakonika je deljeno mnenje stroke o vsebini tega. Sicer ga različna združenja, ki predstavljajo posamezne stroke, v večini podpirajo, nekateri znani slovenski strokovnjaki pa vseeno nasprotujejo uveljavitvi takšne zakonodaje. Značilno je, da strokovnjaki, ki ne podpirajo Družinskega zakonika, v večji meri svojih argumentov strokovno ne utemeljujejo, pač pa uporabljajo posplošene predpostavke, govorijo iz lastnih izkušenj ter jasno izražajo tradicionalne poglede na problematiko, ki se obravnava.

- ✓ Cerkev se je aktivno vključila v referendumsko kampanjo, kar je legitimno, sporno pa je predvsem to, da izraža pričakovanje, da bo zakonodaja v skladu z njihovimi nauki, ki striktno zavračajo homoseksualnost ter druge oblike skupnosti razen tradicionalne. V razpravi se sklicuje na večino in krščansko razumevanje dobrega prikazuje kot splošno dobro ter si prilašča vrednote, ki veljajo tudi za druge skupnosti. Duhovniki so širili svojo ideologijo med cerkvenimi obredi in si pridobili velik vpliv na odločitve ljudi, saj so cerkveni nauki pogosto ljudem samoumevni in ponotranjeni, skupaj z močno protipropagando Družinskemu zakoniku in pozivanjem ljudi na referendum pa so si pridobili odločilen vpliv, ki se je izkazal tudi na izidu referendumu.
- ✓ Politiki, ki so zavzeli stališča glede na usmerjenost svoje stranke, so bili aktivno vključeni v kampanjo. Desno usmerjeni so Družinskemu zakoniku nasprotovali in govorili predvsem v imenu slovenskega naroda, v skrbi za slovensko nataliteto ter se sklicevali na nemočne otroke; levo usmerjeni pa so zagovarjali Družinski zakonik z argumenti, da morajo biti vsem državljanom zagotovljene enake človekove pravice in svoboščine ter da zakonodaja mora slediti razvoju družbe in priznati različne oblike družine in družinskega življenja. Politiki, ki so Družinskemu zakoniku nasprotovali, v referendumski kampanji niso uporabljali toliko sovražnega govora in neposrednega izražanja homofobičnosti, kot je bilo to značilno v parlamentarnih in drugih javnih razpravah pred referendumsko kampanjo.
- ✓ V Pomurju so ljudje Družinskemu zakoniku večinoma nasprotovali, kar lahko pripišemo oklepanju tradicionalnih vrednot, negotovemu položaju v času gospodarske recesije in močnemu vplivu Cerkve.

7. PREDLOGI

1. Očitno je, da je glede na družbeno realnost potrebno sprejeti takšno zakonodajo, ki bi bila pravična za vsakogar in bi zagotavljala enakost in svobodo vsem državljanom in državljanom. Dober predlog ureditve je t. i. »pogodbeni pristop«, ki deluje kot sistem individualnih pogodb, ki partnerjema omogoča odločanje, na kakšen način in s kom živeti. Mary Lyndon Shanley imenuje takšno ureditev »enakostatusni pristop«, saj odreka zakonsko priznani zakonski zvezi privilegiran, državno zaščiten status.
Šele na podlagi pravične zakonske ureditve lahko poteka destigmatizacija homoseksualnosti v družbi.
2. Pomemben korak k dekonstrukciji »drugačnosti« homoseksualcev in istospolnih skupnosti vidim prav v preoblikovanju šolskega sistema, ki se je v razpravi o Družinskem zakoniku izkazal za tako »nevarnega«. Šola kot institucija ima pomembno vlogo pri podajanju norm in vrednot; pomembno je, da otroci že v šolah in vrtcih spoznavajo različne oblike družin in družinskih skupnosti in se o njih enakovredno pogovarjajo. Prvi korak pri tem pa je podiranje predsodkov pri pedagoških delavcih; vsi strokovnjaki, ki delajo z otroki, bi morali reflektirati in se soočiti s svojimi predsodki. Tako bi istospolni partnerji in družine postali bolj vidni ter manj stigmatizirani.
3. Za socialne delavce je prav tako pomembno, da raziščejo lastno homofobijo, za kar je potrebno poskrbeti že v izobraževalnem programu. Menim, da bi bile na fakulteti analize javnega dogajanja v zvezi s področji, ki so relevantna za socialno delo, dobre, saj se v takšnih razpravah pogosto razkrijejo različni predsodki, kar je pomembno za podiranje le-teh, omogočajo pogled iz različnih

perspektiv, možnost analiziranja različnih diskurzov ter vključujejo mnenja različnih strok.

4.

8. VIRI IN LITERATURA

Literatura:

1. Ben-Ari, T. (2001): Homosexuality and Heterosexism: Views From Academics in the Helping Professions. *British Journal of Social Work*, 31: 119-131.
2. Braidotti R. (1998): Koncept spolne razlike. *DELTA*, 3-4: 59-72.
3. Čačinovič Vogrinčič G. (1995): Dopolnjene družine. V: Renner T. Potočnik V., Kozmik V. (ured.): *Družine: različne – enakopravne*. Ljubljana: VITRUM.
4. Čačinovič Vogrinčič G. (1996): Socialno delo z družino: prispevek k doktrini. *Socialno delo*, 35, 5: 395-401.
5. De Beauvoir Simeone (2000): *Drugi spol*. Ljubljana: DELTA.
6. Dodatno mnenje Vlade Republike Slovenije k Odgovoru Civilne iniciative za družino in pravice otrok na zahtevo Državnega zbora republike Slovenije za presojo ustavnosti posledic, ki bi nastale z odložitvijo uveljavitve ali zavrnitve Družinskega zakonika na referendumu. (posredovano od Andreje Črnak Meglič, predsednice Odbora za delo, družino in socialne zadeve).
7. Dominelli L. (1995): Antirasistične perspektive v Evropskem socialnem delu. *Socialno delo*, 34, 3: 181-193.
8. Golombok, S. (2000): *Parenting: What really counts?*. London, New York: Routledge.
9. Goričan B. (2009): Individualizacija, pluralizacija družine in družinska politika. *Socialno delo*, 48, 1-3: 123-130.
10. Haralambos M., Holborn M. (2001): *Spol in družba*. Sociologija: teme in pogledi. Ljubljana: DZS.
11. Haraway D. (1999): *Opice, kiborgi in ženske: reinvenција narave*. Ljubljana: ŠOU.
12. Hardman K. (1997): Social Workers' Attitudes to Lesbian Clients. *British Journal of Social Work*, 27: 545-563.
13. Jogan M. (1990): *Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

14. Kavaš D., et. al. (2001): Izboljšanje inovativnosti v Pomurju. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
15. Klun M. (2009): Posvojitve v Sloveniji kot oblika socialnega starševstva. Socialno delo, 48, 1-3: 35-49.
16. Kogovšek N. (2010): Iskanje pravnih razlogov za priznanje enakih pravic istospolnim partnerjem in njihovim družinam. Socialno delo, 49, 5-6: 319-329.
17. Kozar M. (2007): Razvoj Prlekije znotraj Pomurja. Diplomsko delo, Ljubljana: Ekonomska fakultete Univerze v Ljubljani.
18. Kuhar R., Sobočan A.M. (2010): Družina – osnovna celica...ideoloških spopadov. Socialno delo, 49, 5-6: 277-281.
19. Leskošek V. (2002): Zavrnjena tradicija: ženske in ženskost v slovenski zgodovini od 1890 do 1940. Ljubljana: Založba /*Cf.
20. Mencin Čeplak M., Kuhar R. (2010): Boji za enakost. Socialno delo, 49, 5-6: 283-298.
21. Mesec B. (2007): Metodologija Raziskovanja v socialnem delu II: Študijsko gradivo, 2. Izdaja. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
22. Oakley A. (2000): Gospodinja. Ljubljana: Založba /*Cf.
23. Pan M. (2010): Feministično-queerovski a priori raziskav homofobičnega nasilja. Socialno delo, 48, 5-6: 389-396.
24. Rener T. (2006): Težave s pojmom družine. V: Družine in družinsko življenje v Sloveniji. Koper: Založba Annales. 13-26
25. Rener T. Potočnik V., Kozmik V. (ured.) (1995): Družine: različne – enakopravne. Ljubljana: VITRUM.
26. Rener T., Sedmak M., Švab A., Urek M. (2006): Družine in družinsko življenje v Sloveniji. Koper: Založba Annales.
27. Rezar I. (2009): Mednarodne posvojitve kot oblika socialnega starševstva. Socialno delo, 48, 1-3: 51-64.
28. Sobočan A. M., Zaviršek D. (2012): Mavrične družine grejo v šolo: perspektive otrok, staršev in učiteljic. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
29. Sobočan, A. M., (2009): Istospolne družine v Sloveniji. Socialno delo 48, 1-3: 65-86.
30. Šorli M. (2010): Istospolne družine. Socialno delo, 49, 5-6: 381-388.
31. Šoštarič Š. (2003): Socialne predstave o znanosti pri študentih. Psihološka obzorja, 12, 3: 117-130.

32. Švab A. (2001): Družina: od modernosti k postmodernosti. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
33. Švab A. (2005): Sprejeti med prijatelji, zavrjeni v družbi – istospolna partnerstva v Sloveniji. Družboslovne razprave, XXI, 49/50: 139-153.
34. Švab A. (2006): Družinske spremembe. V: V: Družine in družinsko življenje v Sloveniji. Koper: Založba Annales. 63-87
35. Švab A., Kuhar R. (2005): Neznosno udobje zasebnosti: vsakdanje življenje gejev in lezbijk. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
36. Švab A., Urek M. (2006): Nove partnerske in družinske oblike – primer istospolnih partnerskih zvez in družin v Sloveniji. V: Družine in družinsko življenje v Sloveniji. Koper: Založba Annales. 127-150
37. Tuš Špilak N. (2010): Obravnavanje istospolnih družin v slovenskih vrtcih. Socialno delo, 49, 5-6: 351-360.
38. Urek M. (2002): Vodič za preživetje skoz socialnovarstvene službe in službe duševnega zdravlja za lezbijke in geje. Socialno delo, 41, 2: 113-118.
39. Urek M. (2005): Lezbične in gejevske družine v Sloveniji: implikacije za socialno delo. Družboslovne razprave, XXI, 49/50: 155-174.
40. Urh Š. (2009): Nove tehnologije – stare ideologije: oploditev z biomedicinsko pomočjo. Socialno delo, 48, 1-3: 111-121
41. Vodopivec N. (2001): Koncept spola v feministični antropologiji. DELTA, 1-2: 121-131.
42. Zaviršek D. (2006): Zakonska zveza in njene omejitve. V: Kobe Z. Pribac I.: Prava poroka? 12 razmišljanj o zakonski zvezi. Ljubljana: Krtina.
43. Zaviršek D. (2009): Med krvjo in skrbjo: socialno starševstvo kot širitev koncepta starševstva v današnjem svetu. Socialno delo, 48, 1-3: 3-16.
44. Zaviršek D. (2012): Od krvi do skrbi: socialno starševstvo v globalnem svetu. Maribor: Aristej.
45. Zorn J. (1999): Homoseksualnost: (de)konstrukcija spola in seksualnosti: antropološka in feministična perspektiva. Revija Delta, 5, 1-2: 117-131)

Internetni viri:

46. Dopolnitev odgovora Civilne iniciative za družino in pravice otrok na zahtevo Državnega zbora republike Slovenije za presojo ustavnosti posledic, ki bi

- nastale z odložitvijo uveljavitve ali zavrnitve Družinskega zakonika na referendumu. Dne: 1.6.2012. Na naslovu:
http://www.24kul.si/dokumenti/CI_Dopolnilni-odgovor_US_20111028.pdf
47. Družinski zakonik razdelil državo. Dne 28.5.2012. Na naslovu:
<http://sobotainfo.com/novice/ogled/14241/?s=pf>.
48. Izidi glasovanja list po volilnih okrajih na predčasnih volitvah v državni zbor 2001. Dne: 12.5.2012. Na naslovu:
http://volitve.gov.si/dz2011/rezultati/rez_vo8.html
49. Jenko T.: Namesto 'roditeljske pravice' pojem 'starševska skrb. Dne 10.6.2012. Na naslovu: <http://radio.ognjisce.si/si/128/slovenija/7160/>.
50. Katoliška cerkev v Sloveniji: pastirsko pismo za postni čas 2012. Dne 29.5.2012. Na naslovu: <http://katoliska-cerkev.si/pastirsko-pismo-za-postni-cas-2012>
51. Nadškofija Ljubljana: Urad za družino. Izjava verskih skupnosti o družinskem zakoniku. Dne: 29.5.2012. Na naslovu: <http://nadskofija-ljubljana.si/druzina/izjava-verskih-skupnosti-o-druzinskem-zakoniku/>
52. Odgovor Civilne iniciative za družino in pravice otrok na zahtevo Državnega zbora republike Slovenije za presojo ustavnosti posledic, ki bi nastale z odložitvijo uveljavitve ali zavrnitve Družinskega zakonika na referendumu. Dne: 1.6.2012. Na naslovu:
http://www.24kul.si/dokumenti/CI_Odgovor_US_6102011.pdf
53. Podpora Oddelka za socialno pedagogiko in katedre za psihologijo Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani Družinskemu zakoniku. Dne: 1.6.2012. Na naslovu: <http://www.zavsedruzine.si/?p=1308>.
54. Predlog Družinskega zakonika (2009). Dne: 20.4.2012. Na naslovu:
http://druzinski-zakonik.si/files/DZak_1_2_.pdf
55. Regionalni razvojni program Pomurske regije 2007-2013. Dne: 12.5.2012. Na naslovu: http://www.ra-sinergija.si/doc/RRP%20Pomurje_2007-2013.pdf.
56. Rener T.: Novosti družinskega zakonika – brez otroka ni družine. ŠOU. Dne 10.6.2012. Na naslovu: http://www.druzinski-zakonik.si/kaj_vem_o_novem_druzinskem_zakoniku/zunajzakonska_skupnost_i.html
57. Šesterica v Mikku soočila stališča glede družinskega zakonika. Dne: 12.6.2012. Na naslovu: <http://sobotainfo.com/novice/ogled/14829/?s=pf>.

58. Uradna izjava zbornice kliničnih psihologov Slovenije, združenja psihoterapevtov Slovenije in Katedre za razvojno psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Dne: 1.6.2012. Na naslovu:
<http://www.zavsedruzine.si/wp-content/uploads/Uradna-izjava-Zbornice-klini%C4%8Dnih-psihologov.pdf>.
59. Volilni izidi po volilnih okrajih v volilni enoti na Zakonodajnem referendumu o Družinskem zakoniku. Dne: 12.5.2012. Na naslovu:
http://volitve.gov.si/Druzinski2012/rezultati/rez_vo.html#VE8
60. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (2004). Dne: 10.5.2012. Na naslovu:
http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti___pdf/zzzdr_upb.pdf

Izjave iz 24kul.si oz. 24kul.net.

61. Cvetko H.: Protestiram proti vsem poskusom razvrednotenja tradicionalne družine. Dne: 1.6.2012. Na naslovu: <http://www.24kul.si/a/?id=165&fmod=0>.
62. Godina V.: Otrok ni pravica, otrok je človek. Dne: 1.6.2012. Na naslovu:
<http://www.viva.si/Intervju/8619/Intervju-z-dr-Vesno-Vuk-Godino-o-dru%C5%BEinskem-zakoniku-Otrok-ni-pravica-otrok-je-%C4%8Dlovek,> ali na:
<http://www.24kul.si/a/?id=1084&fmod=500>.
63. Ličen J.: KPM, Karitas in SKLS: Kakšno je vaše stališče do družinskega zakonika?. Dne: 28.5.2012. Na naslovu:
<http://www.24kul.si/a/?id=1022&fmod=0>.
64. Musek J.: Družinski zakonik vodi v propad in izumiranje družbe in človeštva. Dne: 1.6.2012. Na naslovu: <http://www.24kul.net/j/novice/dzaknovice/233-musek-druzinski-zakonik-vodi-v-propad-in-izumiranje-druzbe-in-clovestva>.
65. Novak L.: Zaskrbljeni smo nad dogajanjem v slovenskih šolah. Dne: 28.5.2012. Na naslovu: <http://www.24kul.si/a/?id=597&fmod=0>.
66. Odgovor Amnesty International. Dne: 28.5.2012). Na naslovu:
<http://www.24kul.si/a/?id=583&fmod=0>.
67. Primc A.: Ministrstvo priporoča učiteljem državljanske vzgoje projekt za seksualno prevzgojo učencev. Dne: 28.5.2012. Na naslovu:
<http://www.24kul.si/a/?id=589>.

68. Stres A.: Nadškof Stres podprl udeležence shoda v podporo družini. Dne: 28.5.2012. Na naslovu: <http://www.24kul.si/a/?id=906&fmod=0>.
69. Ščuka V.: Spolne vloge otrok se težje vzpostavijo. Dne: 1.6.2012. Na naslovu: <http://www.24kul.net/j/druzinskizakonik/mnenja/114-dr-vilijem-scuka-spolne-vloge-otrok-se-tezje-vzpostavijo>.
70. Štuhec I.: KPM, Karitas in SKLS: Kakšno je vaše stališče do družinskega zakonika?. Dne: 28.5.2012. Na naslovu: <http://www.24kul.si/a/?id=1022&fmod=0>.
71. Žorž B.: Moj pogled na družinski zakonik. Dne: 1.6.2012. Na naslovu: <http://www.24kul.net/j/druzinskizakonik/mnenja/168-moj-pogled-na-druzinski-zakonik>.

Oddaje:

72. Vezovnik A.: Okrogla miza – Moralna panika in družinski zakonik. Dne 10.6.2012. Na naslovu: <http://www.zavsedruzine.si/?p=907>,.
73. Referendum 2012: Družinski zakonik. Predvajano 22.3.2012. Dne: 10.6.2012. Na naslovu: <http://tvslo.si/#ava2.132161738;;>
74. Pogledi Slovenije. Predvajano 5.1.2012. Dne: 10.6.2012. Na naslovu: <http://tvslo.si/#ava2.125160838;;>
75. Pogledi Slovenije. Predvajano 23.2.2012. Dne: 10.6.2012. Na naslovu: <http://tvslo.si/predvajaj/pogledi-slovenije/ava2.125160838/#ava2.129714712;;>.

9. PRILOGE

9.2. POVZETEK

Analizirala sem referendumsko kampanjo o Družinskem zakoniku in javni govor, ki se je v njej oblikoval. Razprave so tekle predvsem o pomenu družine in zakonske zveze v povezavi s pravicami istospolnih skupnosti. Zato sem v teoretičnem delu opredelila pomen spola in socializacije pri oblikovanju moškosti in ženskosti ter konstruiranju moderne nuklearne družine in opisala pluralizacijo družinskega življenja, katere pomembna sprememba je v dojetanju koncepta družine, ki daje prednost subjektivnim pomenom intimnih razmerij pred formalnimi, objektivnimi, krvnimi ali zakonskimi opredelitvami. V naslednjem poglavju predstavim istospolne družine, ki se jih poimenuje kot netradicionalne, nekonvencionalne ali alternativne, kar kaže, da nuklearna heteroseksualna družina, kljub šibki številčni prevladi, pri nas še vedno velja za normo družinskega življenja. Starši iz istospolnih družin so nosilci določenih lastnosti, ki jih stigmatizirajo kot neprimerne in se okrog njihove skrbi za otroke že vnaprej ustvarja moralna panika. Družinski zakonik se dotika tudi socialnega starševstva, zato ga podrobneje opredelim s teoretičnimi koncepti. V zadnjem poglavju umestim obravnavano problematiko v kontekst socialnega dela, saj ima ta pomembno vlogo in naloge glede na diskurz, ki se producira skozi obravnavo Družinskega zakonika.

V drugem delu, z analizo spletnih strani zagovornikov in nasprotnikov Družinskega zakonika ter javne razprave v oddajah na nacionalni televiziji v okviru referendumske kampanje, oblikujem argumente za Družinski zakonik in proti njemu. Argumenti se nanašajo predvsem na najbolj sporne točke v zakoniku – to so redefinicija družine in zakonske zveze ter legalizacija istospolnega starševstva, čeprav je bil institut skupne posvojitve izločen iz kompromisne različice Družinskega zakonika, o kateri se je odločalo na referendumu. V razpravo so se – Družinskemu zakoniku v prid – vključile levo usmerjene politične stranke, gibanje Za družinski zakonik in stroka, nasprotovale pa so mu desno usmerjene politične stranke, Rimskokatoliška cerkev, Civilna iniciativa za družino in pravice otrok ter posamezni strokovnjaki.

V Družinskem zakoniku so definicijo družine zastavili širše; zagovorniki v svojih argumentih pravijo, da je vključujoča, saj zajame vse oblike družine in jim tako nudi pravno varstvo. Nasprotniki pa vidijo v redefiniciji družine razvrednotenje le-te in pravijo, da otrok kot član družine potrebuje očeta in mater. Redefinicija temelji predvsem na izenačenju pomena biološkega in socialnega starševstva, kar je osnovano skozi celoten zakonik z menjavo terminov. Namesto roditeljske pravice se uporablja termin starševska skrb, ki ne izpostavlja pomena biološke vezi. Argument nasprotnikov pa temelji prav na tem, saj naj bi bila nosilka kvalitete starševstva prav biološka vez. Pojem družine se pojavi kot polje ideoloških spopadov, saj se prikazuje ideologija družine kot skupnosti moža žene in otrok, ki naj bi bila osnovna celica družbe ter nosilka morale in vrednot. Tako nasprotniki zakonika vidijo v redefiniciji razvrednotenje družine in pogosto govorijo o krizi družine. Takšen govor se intenzivira predvsem v času gospodarske krize in političnih nestabilnosti, kar je značilno tudi za slovenski prostor, ter služi ohranjanju tradicionalnih vrednot. Obe strani sta se sklicevali na koristi otrok. Zagovorniki so z redefinicijo družine hoteli predvsem zaščititi otroke iz netradicionalnih družin ter z vključitvijo različnih oblik družin v zakonodajo priznati enake pravice vsem otrokom. Medtem pa so nasprotniki trdili, da je za korist otrok najpomembnejša prisotnost očeta in matere.

Kot jabolko spora se je izkazala tudi izenačitev zakonske zveze z istospolnimi skupnostmi. Nasprotniki so trdili, da se med seboj ne da enačiti nečesa, kar ni enako, ter da istospolne skupnosti ne morejo biti enakopravne heteroseksualni, ker ne morejo izpolnjevati osnovnega namena zakonske zveze, ki je v zmožnosti naravne reprodukcije. S tem homoseksualce obravnavajo kot drugorazredne državljane. Argumenti nasprotnikov temeljijo predvsem na biološki distinkciji in poudarjanju tradicionalnih vrednot, govorjenju v imenu večine ter postavljanju v vlogo žrtve, reduciranju problema na najbolj ekstremne aspekte in s tem prikazovanju problema kot primarne grožnje ter zbujanju moralne panike. Zagovorniki Družinskega zakonika pa so v razpravi uporabljali strpen in demokratičen govor ter strokovno argumentirane izjave z namenom, da bi odpravili pravno diskriminacijo istospolnih partnerstev in družin. Pogosto pa so bili prisiljeni zavzeti obrambno pozicijo in opravičevanje zakonika. Na strani zagovornikov je bila v večji meri tudi stroka, čeprav velja, da je za tematiko Družinskega zakonika značilno deljeno mnenje stroke o njegovi vsebini. Nekateri slovenski strokovnjaki Družinskega zakonika namreč niso podprli. Ti svojih argumentov v razpravah niso strokovno utemeljevali, pač pa so

uporabljali posplošene predpostavke, govorili iz lastnih izkušenj ter jasno izražali tradicionalne poglede na problematiko, ki se obravnava. Na stran nasprotnikov pa se je postavila tudi Cerkev, ki je bila aktivno vključena v referendumsko kampanjo. Duhovniki so širili svojo ideologijo med cerkvenimi obredi in v veliki meri vplivali na odločitev ljudi; z močno protipropagando Družinskemu zakoniku in pozivanjem ljudi na referendum pa so si pridobili odločilen vpliv, ki se je izkazal tudi na izidu referenduma.

Desno usmerjeni politiki so nasprotovali Družinskemu zakoniku in govorili predvsem v imenu slovenskega naroda, v skrbi za slovensko nataliteto ter se sklicevali na nemočne otroke; levo usmerjeni pa so zagovarjali Družinski zakonik z argumenti, da morajo biti vsem državljanom zagotovljene enake človekove pravice in svoboščine, da zakonodaja mora slediti razvoju družbe in priznati različne oblike družine in družinskega življenja.

V Pomurju je potekala kampanja v podporo Družinskemu zakoniku preko neformalne skupine »Pomurje je za«, ki je izpeljala kvaliteten in raznolik program. Kljub temu pa so Pomurci v večini nasprotovali Družinskemu zakoniku, kar lahko pripišemo oklepanju tradicionalnih vrednot, negotovemu položaju v času gospodarske krize in močnemu vplivu Cerkve. Izide predčasnih parlamentarnih volitev, ki so potekale decembra, sem primerjala z izidi referenduma o Družinskem zakoniku in ugotovila, da so v Pomurju večinoma glasovali za desno usmerjene politične stranke in nasprotovali Družinskemu zakoniku.

Namen mojih predlogov je predvsem destigmatizacija in zagotavljanje večje vidnosti istospolnih partnerstev in družin. K temu bi največ pripomoglo pravno priznanje enakih pravic in svoboščin vsem državljanom in državljanom, spremembe v šolskih učnih programih v smeri detabuizacije homoseksualnosti z enakovrednimi predstavitvami in pogovori o različnih oblikah družin in načinih življenja ter reflektiranje in soočanje strokovnjakov z lastnimi predsodki.

9.2. IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana **Maja Zorko** vpisana na Fakulteto za socialno delo v študijskem letu 2007/2008 kot redna študentka izjavljam, da sem diplomsko delo z naslovom **Javni govor o družinskem zakoniku** napisala samostojno s korektnim navajanjem virov in ob pomoči mentorice doc. dr. Vesne Leskošek.

Datum: 27.6.2012

Podpis: